

**ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ**

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ

**ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ
ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ**

Σπουδάστρια: Παπακωνσταντή Δήμητρα

Εισηγητής: Δρ. Σαατσάκης Ιωάννης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
ΜΕΡΟΣ Α΄	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
Βασικές έννοιες. Η έννοια του Τουρισμού	7
Η Τυπολογία του Τουρισμού	9
Εναλλακτικές μορφές Τουρισμού	11
Ο Αγροτουρισμός	13
Η φιλοσοφία του Αγροτουρισμού	15
Ο Οικοτουρισμός	16
Το πρόβλημα του καθορισμού και της Πιστοποίησης.....	21
Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	27
1. Πρότυπο Οργανωμένου Μαζικού Τουρισμού Διακοπών	30
2. Πρότυπο Παραθερισμού	30
3. Πρότυπο ενταγμένο στο τοπικό αναπτυξιακό πλαίσιο	31
ΜΕΡΟΣ 2 ^ο	32
Ο Τουρισμός στην Κρήτη	32
1. Κρήτη: Γεωγραφικά – μορφολογικά στοιχεία	32
Οι Νομοί της Κρήτης	33
Νομός Ηρακλείου	33
Νομός Χανίων.....	34
Νομός Ρεθύμνου	35
Νομός Λασιθίου.....	36
Η Κατάσταση του Τουρισμού στην Κρήτη	37
Προβλήματα της τουριστικής ανάπτυξης. Οι τάσεις και οι προοπτικές.....	40
Διαφορές εναλλακτικών μορφών τουρισμού από το μαζικό τουρισμό..	47
Μεθοδολογία έρευνας.....	48
Όρια και περιθώρια της έρευνας.....	51
ΜΕΡΟΣ Γ	52
Οι επιχειρήσεις εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη.	52
Οι τρεις άξονες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη.....	53
Δραστηριότητες Εναλλακτικού τουρισμού που υπάρχουν στην Κρήτη. ...	55
Α) Διαμονή σε Παραδοσιακά καταλύματα και Ξενώνες (Αγροτουρισμός)	55
Β) Ορειβατικός και ο περιπατητικός τουρισμός.....	69
Γ) Συνεδριακός τουρισμός.....	72
Δ) Εκπαιδευτικός-πολιτιστικός τουρισμός	73
Ε) Τουρισμός υγείας	74
ΣΤ) Αθλητικός τουρισμός.....	74
Ζ) Χειμερινός τουρισμός	75
Η) Παράκτιος, παραλίμιος, παραποτάμιος, θαλάσσιος τουρισμός και ο τουρισμός των υγροβιότοπων	76
Θ) Θρησκευτικός τουρισμός.....	77

D) Ο Οινικός Τουρισμός	78
Συμπεράσματα	79
ΜΕΡΟΣ Ε΄	80
Μελέτη Περιπτώσεων	80
Η περίπτωση των Anidri eco-cottages.....	81
Περιγραφή.....	81
Λειτουργία και Δραστηριότητες	82
Οι απόψεις του Ιδιοκτήτη.	84
Συμπεράσματα	87
Η περίπτωση της «villa Kynthia» (Βίλα Κύνθια).....	88
Περιγραφή.....	88
Λειτουργία και δραστηριότητες.....	89
Απόψεις της ιδιοκτήτριας «Villa Kynthia»	90
Συμπεράσματα	92
ΜΕΡΟΣ ΣΤ΄	93
Απόψεις επαγγελματιών εναλλακτικών μορφών τουρισμού	93
Ανακεφαλαίωση-Συμπεράσματα	105
Η κατάσταση του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη-προτάσεις	106
Προτάσεις	109
Επίλογος.....	112
Βιβλιογραφία-Βιβλιογραφικές αναφορές	114

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή γίνεται στο πλαίσιο των υποχρεώσεων για την απόκτηση πτυχίου στο Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων της Σχολής Διοίκησης και Οικονομίας του ΑΤΕΙ Κρήτης και στοχεύει στη μελέτη της ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη.

Είναι δεδομένο ότι μια μελέτη που φιλοδοξεί να καλύψει όλες τις πλευρές του θέματος αυτού, σίγουρα υπερβαίνει τις απαιτήσεις μιας πτυχιακής εργασίας όμως αυτό δε σημαίνει ότι δεν έγινε προσπάθεια ώστε η παρούσα εργασία να μη στερείται των αναγκαίων επιστημονικών και ερευνητικών κριτηρίων, προκειμένου να έχει εγκυρότητα σε σχέση με το θέμα που πραγματεύεται.

Για το ζήτημα των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη, έχουν γραφτεί και ειπωθεί πολλά. Η εργασία αυτή έχει στόχο να εντοπίσει και να καταστήσει συγκεκριμένο και ευκρινές το πλαίσιο και να περιγράψει την ανάπτυξη των μορφών αυτών τουρισμού στην Κρήτη, τόσο ως προς τη μεγέθυνσή τους όσο και ως προς την ποιοτική τους διάσταση. Προσπαθούμε να παρουσιάσουμε με απλό, κατανοητό και συνάμα έγκυρο τρόπο τη σχετική συζήτηση που αφορά τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Κρήτη, να δούμε τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν, να περιγράψουμε σε γενικές γραμμές τις υφιστάμενες δομές και να εντοπίσουμε τα σχετικά προβλήματα αλλά και τις τάσεις και τις προοπτικές που διαμορφώνονται.

Για το σκοπό αυτό θα μελετήσουμε τη σχετική βιβλιογραφία, το διαδίκτυο και βεβαίως τα άρθρα και τις μελέτες στον τύπο αλλά και στα ειδικά περιοδικά που ασχολούνται με το θέμα αυτό. Θα μελετήσουμε τις κρατικές αλλά και τις περιφερειακές πολιτικές που έχουν ασκηθεί προκειμένου να αναπτυχθούν οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Επίσης, θα δούμε συγκεκριμένες περιπτώσεις εναλλακτικών μορφών τουρισμού την Κρήτη και μέσα από συνεντεύξεις βάθους συγκεκριμένων ατόμων που είτε είναι αρμόδιοι διοικητικοί παράγοντες είτε επιχειρηματίες που έχουν επιτυχημένη παρουσία στο χώρο του εναλλακτικού τουρισμού, θα ερευνήσουμε τις συγκεκριμένες δομές προκειμένου να εντοπίσουμε τις δυσκολίες αλλά και τις προοπτικές και τάσεις που διαφαίνονται στον τομέα αυτό.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο όρος «Τουρισμός», χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια ανθρώπινη δραστηριότητα που σχετίζεται με την προσωρινή μετακίνηση ανθρώπων για διάφορου λόγους. Η περιγραφή της έννοιας του Τουρισμού υπήρξε αντικείμενο πολλών προσπαθειών και πολύ συχνά οι όροι ταξίδι και τουρισμός χρησιμοποιούνται εναλλακτικά.

Σύμφωνα με το διεθνή οργανισμό που είναι υπεύθυνος για τον τουρισμό, τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (ΠΟΤ) – World Tourism Organization, Ο Τουρισμός ορίζεται ως οι δραστηριότητες των προσώπων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε τόπους εκτός του συνηθισμένου περιβάλλοντος τους για όχι περισσότερο από ένα συνεχή χρόνο, για αναψυχή, επαγγελματικούς και άλλους σκοπούς που δεν σχετίζονται με την άσκηση κάποιας δραστηριότητας αμειβόμενης στον τόπο επίσκεψης.¹

Με βάση τον ορισμό αυτό που θα τον αναλύσουμε περισσότερο σε επόμενο κεφάλαιο, η εργασία αυτή έχει σκοπό να μελετήσει τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Κρήτη. Η έννοια των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, μας παραπέμπει υποχρεωτικά να προσεγγίσουμε την έννοια του τουρισμού στην ευρύτερή της μορφή, να μπορέσουμε να διακρίνουμε το «συνήθη» τουρισμό ή «μαζικό» όπως κάποιοι τον ονομάζουν και να δούμε τις νέες «εναλλακτικές» μορφές που αυτή η έννοια περιλαμβάνει.

Ειδικά για την Κρήτη, η οποία αποτελεί μια περιοχή της Ελλάδας όπου ο τουρισμός γενικά θεωρείται ανεπτυγμένος τόσο ως ανθρώπινη δραστηριότητα όσο και ως οικονομική διαδικασία, προκειμένου να προσεγγίσουμε τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, θα πρέπει στο πρώτο κεφάλαιο να δούμε τα γενικά ζητήματα της έννοιας του τουρισμού και ακολούθως την υπάρχουσα κατάσταση του τουρισμού γενικά στην Κρήτη. Η περιγραφή της κατάστασης αυτής θα μας βοηθήσει να δούμε τις αδυναμίες

¹ Αυγερινού-Κολωνία Σ., Ζαχαράτος Γ., Ιακωβίδου Ο, Κοκκώσης Χ., Κούση Μ., Μπριασούλη Ε., Σπιλάνης Γ., Τσάρτας Π., (2000), *Τουριστική Ανάπτυξη – Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Εξάντας

και τις ανεπάρκειες καθώς και τα πλεονεκτήματα και τις προοπτικές του γενικού τουρισμού στην Κρήτη και μέσα από αυτό να διακρίνουμε τις ανάγκες εξέλιξης αλλά και το πεδίο στο οποίο αναπτύσσεται ή μπορεί να αναπτυχθεί ο εναλλακτικός τουρισμός στην Κρήτη.

Ακολουθώς γίνεται η περιγραφή με όσο μεγαλύτερη σαφήνεια είναι δυνατό του στόχου της παρούσας μελέτης. Στόχος της εργασίας είναι να διακρίνει και να περιγράψει την υπάρχουσα κατάσταση ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη, να προσδιορίσει όσο αυτό είναι δυνατό, τις τυχόν αδυναμίες αλλά και τις προοπτικές ειδικότερα του οικοτουρισμού, ως μια εναλλακτική μορφή τουρισμού, η οποία μπορεί να δώσει νέα προοπτική στην οικονομική αλλά και την κοινωνική ανάπτυξη του τόπου.

Ειδική αναφορά γίνεται στην έννοια και τις μορφές του οικοτουρισμού και σε σχέση με την παρουσία και την ανάπτυξη του στην Κρήτη, με το δεδομένο ότι στην ουσία μιλά με για έννοιες με ποιοτικό-κυρίως-διαχωρισμό.

Η έρευνά μας στηρίζεται σε διαφορετικές μεθόδους και τεχνικές. Πρώτα από όλα γίνεται μελέτη των διαφόρων βιβλιογραφικών πηγών (βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες, διαδίκτυο κ.λ.π) με στόχο την αποτύπωση της γενικής κατάστασης του τουρισμού αλλά ειδικότερα του οικοτουρισμού στο Νησί. Χρησιμοποιούμε επιπλέον την ποιοτική μέθοδο της μελέτης περιπτώσεων. Συγκεκριμένα μελετούμε δύο χαρακτηριστικές περιπτώσεις οικοτουριστικών επιχειρήσεων, αρκετά διαφορετικών μεταξύ τους, προκειμένου να εντοπίσουμε συγκεκριμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά, τα οποία δεν μπορούμε βέβαια να γενικεύσουμε αλλά να τα χρησιμοποιήσουμε ως εργαλεία ανάλυσης σε ανάλογες περιπτώσεις. Στη μελέτη μας αυτή συμπεριλαμβάνονται συνεντεύξεις βάθους των υπευθύνων των επιχειρήσεων αυτών. Χρησιμοποιούμε επίσης την ποιοτική μέθοδο των συνεντεύξεων βάθους σε 8 άτομα που ασχολούνται με τον τουρισμό, τα οποία επιλέχθηκαν με βάση την απασχόλησή τους ώστε να εκπροσωπούν διάφορες δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού, προκειμένου να έχουμε ορισμένες βασικές απόψεις για βασικά θέματα τουρισμού, χρησιμοποιώντας ορισμένες βασικές ερωτήσεις.

Από όλα τα παραπάνω θα προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τις έννοιες και κυρίως το πλαίσιο που διαμορφώνεται στην Κρήτη για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, κυρίως ορισμένα από τα προβλήματά του και να

καταλήξουμε σε ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα τα οποία όπως θα δούμε μας οδηγούν σε συγκεκριμένους προβληματισμούς σχετικά με το μέλλον όχι μόνο του τουρισμού αλλά και των νέων εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο νησί.

Βασικές έννοιες. Η έννοια του Τουρισμού

Όπως είπαμε στην εισαγωγή η έννοια του τουρισμού έχει μια πολύ γενική αποτύπωση. Η χρήση αυτής της ευρείας έννοιας κάνει δυνατό τον προσδιορισμό του τουρισμού που διεξάγεται μεταξύ των διαφόρων χωρών και αυτού που πραγματοποιείται εντός των ορίων μιας χώρας. Ο «τουρισμός» αναφέρεται σε όλες τις δραστηριότητες των επισκεπτών και περιλαμβάνει τόσο τους «τουρίστες», τους επισκέπτες που διανυκτερεύουν για μια τουλάχιστον βραδιά, (overnight visitors) όσο και τους επισκέπτες της ίδιας μέρας (same – day visitors).

Αυτός ο φαινομενικά σαφής ορισμός δημιούργησε μεγάλη διαμάχη που δεν αποτελεί πρόσφατο ζήτημα. Δημόσια αντιπαράθεση περιέβαλε την ανάπτυξη ενός αποδεκτού ορισμού από τη στιγμή που η Κοινωνία των Εθνών προσπάθησε να ορίσει τον τουρίστα το 1933, συμπεριλαμβανομένων και των μεταγενεστέρων προσπαθειών της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών το 1963, που εξέτασε τους ορισμούς που είχαν προταθεί από τον τότε ΙΟΥΟΤΟ (Στις μέρες μας τον ΠΟΤ).²

Επίσης υπήρξαν μεταγενέστερες προσπάθειες για να διευκρινιστεί το νόημα του όρου «επισκέπτης» σε αντίθεση με αυτόν τον όρο του 'τουρίστα' και η διάκριση ανάμεσα στους τουρίστες που ταξιδεύουν στο εσωτερικό της χώρας (εσωτερικοί ή εγχώριοι τουρίστες) και σε αυτούς που ταξιδεύουν σε άλλες χώρες (διεθνείς τουρίστες). Αυτές οι προσπάθειες για τον τεχνικό ορισμό του τουρισμού καταδεικνύουν ότι δεν είναι καθόλου εύκολο να υπάρξει συμφωνία στο ποια στοιχεία συνιστούν έναν «τουρίστα». Στην προσπάθεια του να συμπεριλάβει πολλές από αυτές τις ανωμαλίες και τα

² ΠΟΤ : Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού.

προβλήματα ο ΠΟΤ δημιούργησε ένα γενικό πλαίσιο για την κατηγοριοποίηση των τουριστών.

Αυτό που γίνεται ολοένα και πιο εμφανές είναι ότι νέες μορφές έρευνας χρειάζονται για να κατανοηθεί πως εξελίσσεται το φαινόμενο που όχι ξεκάθαρα χαρακτηρίζεται ως τουρισμός, καθώς δεν είναι καθόλου στατικό.

Αυτό που είναι σαφές είναι ότι ο τουρισμός συνδέεται με τρία συγκεκριμένα ζητήματα:

- Τη μετακίνηση των ανθρώπων
- Έναν τομέα της οικονομίας ή ένα κλάδο
- Ένα ευρύ σύστημα ανθρωπίνων σχέσεων σε αλληλεπίδραση, τις ανάγκες τους να ταξιδεύουν έξω από τις κοινότητες τους και τις υπηρεσίες που προσπαθούν να ανταποκριθούν σ' αυτές τις ανάγκες ή και την προσφορά προϊόντων.

Από αυτήν την αφετηρία μπορούμε να διερευνούμε κάποια από τα περίπλοκα ζητήματα προσπαθώντας να φτάσουμε σε ένα λειτουργικό ορισμό των όρων «τουρισμός» και «τουρίστας».

Πιθανόν η πιο χρήσιμη εργασία που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εισαγωγή για την έννοια του τουρισμού και τη σχέση του με το ταξίδι είναι η πρωτοπόρος μελέτη των Bukart και Medlik.³

Αυτή προσδιόρισε πέντε χαρακτηριστικά στοιχεία που συνδέονται με τον τουρισμό:

- Ο τουρισμός προέρχεται από τη μετακίνηση των ανθρώπων προς, και τη διαμονή τους σε διάφορους προορισμούς.
- Υπάρχουν δύο στοιχεία στον τουρισμό, το ταξίδι προς τον προορισμό και η διαμονή συμπεριλαμβανομένων και των δραστηριοτήτων στον προορισμό.
- Το ταξίδι και η διαμονή λαμβάνουν χώρα εκτός του κανονικού τόπου κατοικίας και εργασίας, με συνέπεια ο τουρισμός να δημιουργεί δραστηριότητες που διαφέρουν από αυτές των κατοίκων και εργαζόμενων πληθυσμών των τόπων μέσω των οποίων ταξιδεύουν και στους οποίους διαμένουν τουρίστες.

³ Burkart, A. J. and Medlik, S, (1981), Tourism : past, present and future. London Butterworth-Heinemann.

- Η μετακίνηση στους προορισμούς έχει προσωρινό και βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα, με την πρόθεση της επιστροφής σε μερικές μέρες, βδομάδες, η μήνες.
- Οι άνθρωποι επισκέπτονται τους προορισμούς με σκοπούς που δεν έχουν σχέση με την εξασφάλιση μιας μόνιμης κατοικίας ή εργασίας που θα αμείβεται από πηγές εντός των επισκεπτόμενων τόπων.

Η Τυπολογία του Τουρισμού

Αυτή διαμορφώνεται από την ομαδοποίηση διαφόρων κινήτρων που επεξηγούν την τουριστική μετακίνηση και από την ένταξη τους σε κατευθυντήριους άξονες. Σύμφωνα με τον D.Stavraki και τον G. Guibilato,⁴ τα είδη τουρισμού διακρίνονται κυρίως στους ακόλουθους άξονες:

1. Τουρισμός σε σχέση με τα μεταφορικά μέσα:

- Αεροπορικός τουρισμός
- Σιδηροδρομικός τουρισμός
- Θαλάσσιος τουρισμός
- Οδικός τουρισμός
- Περιπατητικός τουρισμός
- Ιπποτουρισμός
- Ποδηλατικός τουρισμός κ.τ.λ

2. Τουρισμός σε σχέση με το τουριστικό κατάλυμα:

- Τουρισμός ξενοδοχείου
- Τουρισμός πανσιόν
- Τουρισμός μπανγκαλόους και επιπλωμένων δωματίων
- Τουρισμός κάμπινγκ
- Τουρισμός παραθεριστικής κατοικίας

⁴[Http:// nefeli.lib.teicrete.gr/browse/sdo/tour/2006/.../2006Xanthoudakis.pdf](http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse/sdo/tour/2006/.../2006Xanthoudakis.pdf)

- Τουρισμός τροχόσπιτου κ.τ.λ

3. Τουρισμός σε σχέση με τον προορισμό:

- Εσωτερικός(ημεδαπός)τουρισμός
- Διεθνής (αλλοδαπός)τουρισμός
- Δηπειρωτικός και Διαπεριφερειακός τουρισμός
- Παραθαλάσσιος τουρισμός
- Παραλίμνιος τουρισμός
- Ορεινός τουρισμός
- Τουρισμός πόλεων
- Υπαίθριος τουρισμός

4. Τουρισμός σε σχέση με την αναψυχή και τον ελεύθερο χρόνο:

- Τουρισμός αναψυχής
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Αθλητικός τουρισμός
- Γαστρονομικός τουρισμός
- Κυνηγετικός τουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Εορταστικός τουρισμός
- Οικογενειακός τουρισμός
- Αγροτουρισμός κ.τ.λ

5. Επαγγελματικός τουρισμός:

- Τεχνικός τουρισμός
- Επιστημονικός τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Εκθεσιακός τουρισμός
- Τουρισμός κινήτρων κ.τ.λ

6. Τουρισμός υγείας:

- Τουρισμός ανάπαυσης
- Ιαματικός τουρισμός

- Τουρισμός θαλασσοθεραπείας
- 7. Τουρισμός σε σχέση με τη διάρκεια παραμονής:**
 - Τουρισμός μικρής διάρκειας
 - Τουρισμός μεγάλης διάρκειας
 - Τουρισμός του weekend
 - 8. Τουρισμός σε σχέση με το μέγεθος της ομάδας:**
 - Ατομικός τουρισμός
 - Οικογενειακός τουρισμός
 - Ομαδικός τουρισμός (group)
 - 9. Τουρισμός σε σχέση με την ηλικία:**
 - Τουρισμός νέων
 - Τουρισμός της τρίτης ηλικίας
 - 10. Τουρισμός σε σχέση με τον προϋπολογισμό του ταξιδιού**
 - Τουρισμός πολυτελείας
 - Κοινωνικός τουρισμός
 - Μαζικός τουρισμός

Όπως είναι εύκολο να παρατηρήσουμε με βάση τις παραπάνω κατηγοριοποιήσεις των διαφόρων μορφών τουρισμού, αφενός μεν συχνά μπορεί να υπάρξουν συγχύσεις ως προς την έννοια κάποιου είδους τουρισμού αφετέρου είναι δεδομένο ότι σε πολλές περιπτώσεις μια τουριστική δραστηριότητα υπάγεται σε πολλές μορφές. Ειδικότερα θα επιχειρήσουμε να δούμε αμέσως μετά τις έννοιες των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και πως διαφοροποιούνται από τις συνήθεις τουριστικές δραστηριότητες.

Εναλλακτικές μορφές Τουρισμού

Ο εναλλακτικός τουρισμός, αναπτύχθηκε συντονισμένα στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Λόγω του νεαρού της ηλικίας αλλά και της φύσης του, δεν έχει ακόμη διαμορφωθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός.

Εναλλακτικές μορφές τουρισμού θεωρούνται αυτές οι οποίες επιδιώκουν την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιδράσεων στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον και διαφοροποιούνται από τις μέχρι τώρα συνηθισμένες μαζικές τουριστικές δραστηριότητες

Ενδεικτικά οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορεί να είναι οι παρακάτω:

1. Ιαματικός τουρισμός
2. Θρησκευτικός τουρισμός
3. Συνεδριακός τουρισμός
4. Πολιτιστικός τουρισμός
5. Τουρισμός περιπέτειας
6. Οικοτουρισμός
7. Αγροτουρισμός
8. Θαλάσσιος τουρισμός

Ιαματικός τουρισμός είναι ο τουρισμός που ασχολείται με την εκμετάλλευση των φυσικών πηγών του ιαματικού νερού. Τα ιαματικά λουτρά αποτελούν μέρος του εθνικού πλούτου της χώρας, ενώ οι θεραπευτικές τους ιδιότητες ήταν γνωστές, ήδη, από τους αρχαίους χρόνους.

Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ελληνικής τουριστικής κίνησης και αφορά στην επίσκεψη σε θρησκευτικούς τόπους λατρείας, όπως μοναστήρια και εκκλησίες. Η Ελλάδα διαθέτει πολλά θρησκευτικά μνημεία, παλαιοχριστιανικά, βυζαντινά και μεταβυζαντινά που οι τουρίστες μπορούν να επισκεφθούν:

Ως συνεδριακός τουρισμός ορίζεται ο τουρισμός ο οποίος συνδέεται με την παρακολούθηση συνεδρίων, εκθέσεων κ.λπ. Σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού σε έναν τόπο, διαδραματίζει η διαθεσιμότητα των απαραίτητων υποδομών και υπηρεσιών, όπως αμφιθεάτρων, εκθεσιακών χώρων, καταλυμάτων, υποδομών για καφέ και εστίαση, υπηρεσιών διερμηνείας. Επίσης, η εύκολη πρόσβαση στον τόπο

πραγματοποίησης ενός συνεδρίου ή έκθεσης είναι κρίσιμος παράγοντας για την προσέλκυση επισκεπτών. Για την εξυπηρέτηση αυτών λειτουργούν σήμερα σε ολόκληρη την Ελλάδα αυτοτελή συνεδριακά κέντρα και συνεδριακές εγκαταστάσεις, συνήθως μέσα σε ξενοδοχεία.

Ο πολιτιστικός τουρισμός σχετίζεται με την επίσκεψη σε έναν τόπο, με στόχο την επαφή με τα πολιτιστικά στοιχεία αυτού: αρχαιολογικά, βυζαντινά, κλασικά ή νεότερα μνημεία, ιστορία, τέχνες, λαογραφία, αλλά περιλαμβάνει και την παρακολούθηση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, όπως μουσικών συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων κ.λπ.

Ο τουρισμός περιπέτειας είναι ένα είδος εναλλακτικού τουρισμού, το οποίο περιλαμβάνει όλες εκείνες τις δραστηριότητες που χαρακτηρίζονται έντονα από το στοιχείο της περιπέτειας και στηρίζονται στον ιδιαίτερο χαρακτήρα του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο πραγματοποιούνται.

Ο θαλάσσιος τουρισμός είναι ο τουρισμός ο οποίος σχετίζεται με την πραγματοποίηση δραστηριοτήτων στη θάλασσα. Συνήθως αφορά στην κολύμβηση και την αναψυχή στην παραλία, αλλά με την εναλλακτική του έννοια εμπεριέχει και λοιπές δραστηριότητες, όπως θαλάσσια σπορ, παρακολούθηση βυθού, κλπ.

Οι δύο σημαντικότερες όμως δραστηριότητες εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι **ο Αγροτουρισμός και ο Οικοτουρισμός**.

Ο Αγροτουρισμός

Αγροτουρισμός ονομάζεται η εναλλακτική εκείνη μορφή τουρισμού η οποία αναπτύσσεται σε μη τουριστικά κορεσμένες αγροτικές περιοχές και συνδέεται με κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτισμικές αξίες, οι οποίες επιτρέπουν τόσο στους οικοδεσπότες όσο και στους φιλοξενούμενους των περιοχών αυτών να υφίστανται αλληλεπιδράσεις και να μοιράζονται εμπειρίες.

Ο αγροτουρισμός ως δραστηριότητα αναπτύσσεται από τους μόνιμους κατοίκους των περιοχών του πρωτογενούς τομέα, οι οποίοι χρησιμοποιούν

τον αγροτουρισμό ως συμπληρωματική πηγή εισοδήματος.⁵ Είναι απαραίτητο να κάνουμε τον τυπικό διαχωρισμό μεταξύ Αγροτουρισμού και Τουρισμού Υπαίθρου. Ο αμιγής, αυθεντικός Αγροτουρισμός τον οποίο και συναντούμε ευρέως στην Ευρώπη, προϋποθέτει την ύπαρξη αγροκτήματος ή αγροτικού χώρου για δυνατότητα μύησης και ενασχόλησης με τις αγροτικές εργασίες, καλλιέργειες, τρόπο ζωής κ.λ.π. Ο Τουρισμός Υπαίθρου τον οποίο έχουμε ευρέως αναπτύξει στην Ελλάδα, λόγω της ιδιομορφίας του αγροτικού κλήρου, ο οποίος δεν χαρακτηρίζεται από μεγάλες εκτάσεις, πλαισιώνεται επίσης από ποικίλες δραστηριότητες, δεν προϋποθέτει όμως την ύπαρξη αγροκτήματος ή την επαφή με τις αγροτικές εργασίες, το περιβάλλον κ.λ.π. Όταν αναφερόμαστε στον Τουρισμό Υπαίθρου έχουμε ως προϊόν έναν ξενώνα, διατηρητέο παραδοσιακό κατάλυμα, παραδοσιακό οικισμό κ.λ.π.

Ο όρος Αγροτουρισμός, χωρίς σαφή διαχωρισμό προϊόντος έχει καθιερωθεί στην Ελλάδα, λόγω της ευρείας χρήσης του. Δεν είναι μια ελληνική πρωτοτυπία αλλά ένα σχέδιο ανάπτυξης της υπαίθρου μέσω μιας ήπιας εναλλακτικής μορφής τουρισμού, που σε ολόκληρο τον κόσμο εφαρμόζεται με επιτυχία, ως προς αυτούς τους δύο πρωταρχικούς σκοπούς : **την τόνωση των μειονεκτικών περιοχών της υπαίθρου και την ήπια τουριστική ανάπτυξη, χωρίς ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στο περιβάλλον.**

Ο Αγροτουρισμός είναι μια μορφή περιφερειακής ανάπτυξης, η οποία μπορεί να συμβάλει στην τοπική κοινωνία, προσφέροντας οικονομική άνθηση και ευμάρεια. Τα οφέλη που πηγάζουν από αυτόν λειτουργούν σε πολλαπλά επίπεδα (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, αγροτικής παραγωγής κ.λ.π), μέσω μιας μορφής τουρισμού που σέβεται το υπάρχον περιβάλλον και τους φυσικούς – ανθρώπινους πόρους. Επιτρέπει τη συνέχιση της παραγωγής παραδοσιακών αγροτικών προϊόντων που πιθανώς να είχαν εκλείψει, διατηρεί ή αναβιώνει τέχνες που διαφορετικά θα είχαν «πεθάνει», συντηρεί τις μνήμες με την αναβίωση εθίμων και παραδοσιακών εκδηλώσεων, γίνεται κανάλι επικοινωνίας των απομονωμένων περιοχών και δίνει προοπτικές δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας, ιδιαίτερα στους νέους και τις γυναίκες της περιφέρειας. Αντιπροσωπεύει επίσης την ευκαιρία να τεθεί σε μια νέα

⁵ Αρτεμάκης Μιχάλης, Εναλλακτικές μορφές-Πράσινο τουρισμός στην Κρήτη, στο: *ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ*, 1998 τ. -, τχ. 236, σ. 94-99

βάση η σχέση αστικού κέντρου – αγροτικής περιοχής, και δη των μειονεκτικών περιοχών.

Η φιλοσοφία του Αγροτουρισμού

Ολόκληρη η **φιλοσοφία του Αγροτουρισμού** βασίζεται στη διαπροσωπική, ανθρώπινη, άμεση και **φιλόξενη σχέση** μεταξύ του κατοίκου της υπαίθρου και του επισκέπτη. Για το λόγο αυτό φέρνουμε **τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση**, με την καλλιέργεια της γης, την περισυλλογή του καρπού, με τους ανθρώπους της περιοχής. Ο **επισκέπτης μαθαίνει** να φτιάχνει στον αργαλειό, να κεντάει, να παρατηρεί τα ζώα και τα πουλιά, να δοκιμάζει το κρασί και το τσίπουρο, να συμμετέχει στην παραγωγή τους, να καταλαβαίνει τη σωστή ώρα του τρύγου, τη γεύση, το άρωμα, το χρώμα του κρασιού της περιοχής μας, τη χρήση του κρόκου, τη διαφορά στις ποικιλίες του μελιού, τη διαδικασία και επιλογή κατά την περισυλλογή των μανιταριών ή των κάστανων.

Η έννοια του αγροτουρισμού δεν φιλοδοξεί να κάνει τον αγρότη ξενοδόχο. Αλλά να του δώσει την ευκαιρία να παρουσιάσει και να «πουλήσει» τον δικό του τρόπο ζωής, καθώς και όλα αυτά που διαθέτει και που ίσως θεωρούσε άνευ σημασίας, στον αστό που ασφυκτιά στη μεγαλούπολη κι επιθυμεί να επανέλθει έστω και για λίγες μέρες σε μια ζωή αγνή ανέπαφη, αυθεντική. Ο τουρίστας μετατρέπεται σε επισκέπτη, φίλο, θαυμαστή του τόπου, είναι στην ουσία ένας «φιλοξενούμενος», ένας ταξιδιώτης που αναζητά τα μυστικά, την αυθεντικότητα και την ομορφιά του, εστιάζοντας στην ήσυχη ζωή, τη φυσική κληρονομιά και όλα όσα μοναδικά και ξεχωριστά έχει να προσφέρει ο κάθε προορισμός. Στην ουσία ο αγρότης προσφέρει όλα εκείνα τα οποία έχει έως σήμερα πιθανών παραγκωνίσει, τις αγροτικές ασχολίες, την περισυλλογή του καρπού, των βοτάνων, τη φροντίδα των ζώων, τα ήθη και τα έθιμα του, τις γιορτές και τα πανηγύρια του, τις τέχνες και τα παραδοσιακά του επαγγέλματα, όλα όσα ο κάτοικος της πόλης λαχταράει να γνωρίσει σε μια προσπάθεια «επιστροφής στις ρίζες» σ' έναν τρόπο ζωής ξεχασμένο ή αγνοημένο. Ο καίριος σκοπός του Αγροτουρισμού είναι αυτή ακριβώς η μύηση στο περιβάλλον του χωριού, της επαρχίας, της αγροτικής ζωής, της ενσωμάτωσης στον κοινωνικό ιστό, και τις τοπικές

συνθήκες.⁶

Ο Αγροτουρισμός ως βασική μορφή επιχείρησης έχει την προσφορά φιλοξενίας, από τον αγρότη ή τον κάτοικο αγροτικής περιοχής, ο οποίος για τον λόγο αυτό, εξοπλίζει και προσαρμόζει κατάλληλα το δικό του κατάλυμα ή δημιουργεί ένα καινούργιο μέσα σε αγροτικό χώρο, σύμφωνα πάντα με τα αρχιτεκτονικά πρότυπα και την παράδοση της περιοχής του. Σε συνδυασμό με το σπιτικό παραδοσιακό φαγητό, τη χρήση των ντόπιων αγροτικών προϊόντων κι ένα σύνολο υπηρεσιών και δραστηριοτήτων δεδομένου, ότι ο τουρίστας επιδιώκει να μη μένει παθητικός, ολοκληρώνεται το τουριστικό προϊόν. Αποτελεί για τον κάθε κάτοικο της υπαίθρου που ασχολείται με αυτόν, ένα συμπλήρωμα στο εισόδημα του και σπανιότερα την κύρια απασχόληση του. Με αυτόν τον τρόπο δεν απαιτείται από τον αγρότη να μεταβληθεί σε ξενοδόχο ή τουριστικό πράκτορα, ούτε και να εγκαταλείψει τις βασικές του ασχολίες. Αντίθετα, η διατήρηση των αγροτικών και λοιπών παραδοσιακών ασχολιών απαιτείται προκειμένου να διατηρήσουμε την ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη μιας περιοχής και να μην επικεντρώνουμε σ' έναν και μόνο κλάδο της οικονομίας, όπως συνέβη στο παρελθόν, σε τόπους που εγκατέλειψαν κάθε άλλη δραστηριότητα για να ασχοληθούν αποκλειστικά με τον τουρισμό.

Ο Οικοτουρισμός

Οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός που αναπτύσσεται σε οικολογικά αξιόλογες περιοχές, δεν υπερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, προωθεί την προστασία και διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος σύμφωνα με νομικά ή άλλου τύπου αποτελεσματικά μέτρα, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί τη συνοχή του κοινωνικού ιστού.⁷ Είναι μια αειφορική μορφή τουρισμού υπαίθρου που εστιάζει πρώτα στην απόκτηση εμπειριών και γνώσεων για τη φύση και ο οποίος είναι ήπιος, μη καταναλωτικός και τοπικά προσανατολισμένος. Αναπτύσσεται σε φυσικές

⁶ Fennell, David, (2001), *Οικοτουρισμός*. Μετάφραση : Αποστολοπούλου, Αντιγόνη. Αθήνα: ΕΛΛΗΝ

⁷Εθνική Επιτροπή Οικοτουρισμού, 2002 (http://www.kee.gr/perivallontiki/teacher3_4_2.html)

περιοχές και πρέπει να συντελεί στη διατήρηση και συντήρηση των περιοχών αυτών.⁸

Ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά του οικοτουρισμού είναι ότι πάντοτε σχετίζεται με το φυσικό περιβάλλον και όλα τα οικοσυστήματα που αυτό περιλαμβάνει, τους φυσικούς πόρους και την άγρια ζωή που διαθέτει. Το φυσικό περιβάλλον πρέπει να είναι στην πρωτογενή «φυσική» του μορφή, δηλαδή να μην έχει αλλοιωθεί από ανθρώπινες δραστηριότητες και να είναι ανεπεξέργαστο, αμόλυντο και αυθεντικό. Επίσης, σημαντικό είναι και το ενδιαφέρον του τουρίστα για τον τουριστικό του προορισμό. Το κυριότερο κίνητρο του οικοτουρισμού είναι η επιθυμία του τουρίστα για γνωριμία, απόκτηση γνώσεων και απόλαυση του προορισμού του χωρίς να υποβαθμίσει, να αλλοιώσει ή ακόμα και να καταστρέψει το περιβάλλον που τον φιλοξενεί. Ακόμη, ο οικοτουρισμός πρέπει πάντα να έχει τοπικό προσανατολισμό, να βασίζεται στην τοπική υποδομή και να διαχειρίζεται από τον ντόπιο πληθυσμό, ο οποίος θα λαμβάνει και τα κέρδη για βιοποριστικούς σκοπούς αλλά και για την συντήρηση του περιβάλλοντος.

Οι οικοτουρίστες είναι άνθρωποι που αγαπούν τη φύση, θέλουν να την γνωρίσουν και να αποκτήσουν εμπειρίες από την προσωρινή συμβίωση τους με αυτή. Συνήθως είναι άνθρωποι απαιτητικοί, ώριμοι, ανώτερου μορφωτικού και εισοδηματικού επιπέδου. Ως επί το πλείστον, έχουν κάποια τουριστική εμπειρία και ξέρουν ακριβώς τι θέλουν και τι αντιπροσωπεύει η δαπάνη τους. Ο οικοτουρισμός σχεδόν πάντα μπορεί να συνδυάζεται με τον αγροτουρισμό σε ότι αφορά τη διαμονή, χωρίς όμως να είναι απαραίτητο. Η ανάπτυξη του οικοτουρισμού έχει ως στόχους:

- Την ανάδειξη και αξιοποίηση περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους ή περιβαλλοντικής αξίας
- Την προστασία οικολογικά ευαίσθητα περιοχών μέσω της περιβαλλοντικής έρευνας
- Τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας και του τοπικού χαρακτήρα της περιοχής

⁸ ο.π.

- Την ενθάρρυνση της περιβαλλοντικής συνείδησης των επισκεπτών μέσω της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.⁹

Οι επισκέπτες των οικολογικά ευαίσθητων περιοχών οφείλουν να τηρούν προσεκτικά τις απαιτήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος από τη ρύπανση, την αποφυγή κάθε ενόχλησης των φυσικών βιοτόπων και διατάραξης της ισορροπίας των οικοσυστημάτων.

Ο οικότουρισμός συμβάλλει στην ολοκληρωμένη περιβαλλοντική διαχείριση μιας περιοχής παρεμβαίνοντας και διαμορφώνοντας τις τάσεις και τα χαρακτηριστικά των τοπικών φορέων, των επιχειρηματιών και των επισκεπτών. Έτσι λοιπόν, η ορθή οικότουριστική ανάπτυξη:

προετοιμάζει τους επισκέπτες, πριν την αναχώρησή τους, ώστε να ελαχιστοποιήσουν ή ακόμα και να αποφύγουν την πρόκληση αρνητικών επιπτώσεων σε ευαίσθητες περιοχές, μέσω της ενημέρωσής τους σχετικά με τη στάση τους απέναντι στη χλωρίδα και πανίδα του τόπου προορισμού,

ελαχιστοποιεί τις επιπτώσεις από την παρουσία επισκεπτών,

επεμβαίνει διορθωτικά, εάν υπάρξει πρόβλημα,

οι επισκέψεις των τουριστών πραγματοποιούνται σε μικρές ομάδες για να αποφευχθούν προβλήματα υπερσυγκέντρωσης,

ενημερώνει, πληροφορεί και εκπαιδεύει τους επιχειρηματίες και το προσωπικό (τους επαγγελματίες του κλάδου δηλαδή) σχετικά με τις απαραίτητες ενέργειες, που πρέπει να ληφθούν με σκοπό τη διατήρηση υψηλής οικολογικής ποιότητας,

πολλές φορές αποτελεί μέρος προγραμμάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης,

οι εγκαταστάσεις είναι από υλικά φιλικά προς το περιβάλλον και η αρχιτεκτονική τους σύμφωνη με την τοπική τεχνοτροπία,

αποτελεί πηγή χρηματοδότησης προγραμμάτων προστασίας της φύσης,

πολλές φορές οι επισκέπτες συμμετέχουν στην προστασία του περιβάλλοντος

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (WTO) και The International Ecotourism Society (TIES) , οι επιχειρήσεις που προβάλλουν οικότουριστικό προϊόν, θα πρέπει να τηρούν τις ακόλουθες 9 προϋποθέσεις:

1) Η επιχείρηση να οργανώνει ταξίδια αναψυχής, ξενάγησης και ψυχαγωγίας σε τόπους φυσικού κάλλους.

⁹ Οπ.π.

- 2) Να παίρνει μέρος στην προστασία μη ανανεώσιμων πόρων και άλλων πηγών του περιβάλλοντος.
- 3) Να δημιουργεί περιβαλλοντική γνώση.
- 4) Να προσφέρει άμεσα χαρακτηριστικά προτερήματα για την συντήρηση παραδοσιακών τόπων και άλλων περιοχών.
- 5) Να προσφέρει χαρακτηριστικά πλεονεκτήματα για την ενδυνάμωση των γηγενών πληθυσμών.
- 6) Να σέβεται την τοπική κουλτούρα.
- 7) Να στηρίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα και άλλες δημογραφικές κινήσεις.
- 8) Να συνεισφέρει στην εκπαίδευση και γνωριμία του επισκέπτη με την τοπική κουλτούρα, ήθη, έθιμα και λοιπές τοπικές συνήθειες.
- 9) Να προωθεί τη φιλοσοφία για «επιστροφή στη φύση» και τα μοναδικά φυσικά χαρακτηριστικά της.

Με βάση όσα αναφέρουμε παραπάνω και έχοντας υπόψη ότι η παρουσία στην Ελλάδα των μορφών του αγροτουρισμού με ολοκληρωμένες αγροτικές δραστηριότητες είναι μικρή λόγω της ελάχιστης παρουσίας μεγάλων αγροκτημάτων που θα μπορούσαν να προσφέρουν πλήρως ενσωματωμένες αγροτουριστικές δραστηριότητες, γίνεται φανερό ότι οι δραστηριότητες οι οποίες δημιουργούνται στον ελληνικό χώρο υπάγονται κυρίως στην έννοια του Οικοτουρισμού, ως δραστηριότητες υπαίθρου και όχι μόνο. Στον Οικοτουρισμό, μπορούν να συμπεριληφθούν όλες σχεδόν οι θεματικές διαφοροποιήσεις και κατηγοριοποιήσεις του τουρισμού και για το λόγο αυτό στις μέρες μας όταν μιλάμε για εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην ουσία μιλάμε για Οικοτουρισμό και όλες τις δυνατότητες και διαφοροποιήσεις που αυτός περιλαμβάνει.

Οι προϋποθέσεις για την ένταξη μιας περιοχής από τον ΕΟΤ σε προορισμούς κατάλληλους για εναλλακτικό τουρισμό χωρίζονται σε 3 διαστάσεις:

- A) Οι τοπικές ιδιαιτερότητες προορισμού (τοπικό χρώμα)
- B) Η ποιότητα υποδομών του προορισμού και
- Γ) Οι δραστηριότητες αναψυχής που αναπτύσσονται και προσφέρονται.

Ελκυστικό στοιχείο είναι το «νέο-πρωτοποριακό-παρθένο και ανεξερευνήτο» του προορισμού που τον διαφοροποιεί από άλλες κορεσμένες περιοχές. Έτσι λοιπόν, θα πρέπει να δημιουργήσει η ενδιαφερόμενη περιοχή

ένα διακριτό, ελκυστικό και αυθεντικό προϊόν που θα συνδέεται με την ταυτότητα της περιοχής και θα ενσωματώνει την εικόνα της διασφαλίζοντας ποιότητα στην εμπειρία αναψυχής.

Ο τουριστικός προορισμός θα πρέπει να περιλαμβάνει όλες τις μορφές τουρισμού που βασίζονται στη φύση και στις οποίες το κύριο κίνητρο των τουριστών είναι η παρατήρηση και η εκτίμηση της φύσης καθώς και οι παραδοσιακοί οικισμοί (και πολιτισμοί) που κυριαρχούν στις φυσικές περιοχές. (πχ το Πάπιγκο της ηλείου, η Σαμαριά στην Κρήτη κ.λ.π). Οι μεγάλες ομάδες επισκεπτών θα πρέπει να αποτρέπονται για να αποφευχθεί το πρόβλημα της υπερσυγκέντρωσης.

Οι εγκαταστάσεις θα πρέπει να είναι χτισμένες από φιλικά προς το περιβάλλον υλικά και η αρχιτεκτονική σύμφωνη με την τοπική τεχνοτροπία. Προτείνεται να αποφεύγονται οι ενεργοβόρες- υδατοφόρες εγκαταστάσεις και να εφαρμόζονται πρακτικές ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Ο φορέας της περιοχής θα ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιδράσεις πάνω στο φυσικό και κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον και θα επεμβαίνει διορθωτικά εάν υπάρξει πρόβλημα. Ο τουρισμός θα πρέπει να αποτελεί πηγή χρηματοδότησης προγραμμάτων προστασίας της φύσης και να προσπαθεί να πείθει τους επισκέπτες να συμμετέχουν και οι ίδιοι στην προστασία του περιβάλλοντος, αυξάνοντας τόσο την ευαισθησία των τουριστών, όσο και των τοπικών κοινωνιών για τη διατήρηση των φυσικών όσο και πολιτιστικών του στοιχείων.

Οι επιχειρηματίες αλλά και οι κάτοικοι της περιοχής πρέπει να εκπαιδεύονται σχετικά με τις απαραίτητες ενέργειες που θα πρέπει να γίνουν με σκοπό τη διατήρηση υψηλής περιβαλλοντικής ποιότητας.

Οι επιχειρήσεις συστήνεται να είναι εξειδικευμένες και οργανωμένες σε μικρές ομάδες και να προετοιμάζουν τους επισκέπτες πριν την άφιξη τους αλλά και να τους ενημερώνουν κατά την άφιξη ώστε να αποφεύγονται ή να ελαχιστοποιούνται η πρόκληση αρνητικών επιπτώσεων σε ευαίσθητες περιοχές. (δρυμοί, υδροβιότοποι)

Ένα ακόμη στοιχείο που πρέπει να έχει μια περιοχή σαν προορισμός εναλλακτικού τουρισμού είναι να περιέχει επιστημονικά, εκπαιδευτικά και διερευνητικά χαρακτηριστικά. Με βάση αυτά που αναφέρουμε στον

αγροτουρισμό και οικοτουρισμό, διακρίνουμε ήδη κάποια ζητήματα σε σχέση με τον ακριβή προσδιορισμό των εννοιών όπως θα δούμε παρακάτω.

Το πρόβλημα του καθορισμού και της Πιστοποίησης

Από τη στιγμή της εμφάνισης του αγροτουρισμού και γενικότερα του οικοτουρισμού, υπήρξε η ανάγκη της οριοθέτησης και της πιστοποίησης των μορφών τουρισμού που μπορούν να χαρακτηριστούν ως τέτοιες. Έτσι επιχειρήθηκε στη χώρα μας, η εφαρμογή προτύπου για την πιστοποίηση ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών αγροτουρισμού, από το 2004. Οπωσδήποτε ήταν μια σημαντική εξέλιξη μια και η χώρα μας διαθέτει μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων. Ο αγροτουρισμός μπορεί να γίνει κύρια εναλλακτική μορφή τουρισμού, πιστοποιημένης ποιότητας, ώστε να αποτελέσει πόλο έλξης διεθνούς τουρισμού του είδους αυτού. που έχει ήδη μεγάλο αριθμό και διαρκώς αυξανόμενο και μάλιστα την ίδια στιγμή που έχουμε μείωση των εισερχόμενων τουριστών μαζικού τουρισμού. Το πρότυπο αυτό που φτιάχτηκε από τον ΕΛΟΤ (Ελληνικό Οργανισμό Τυποποίησης) και πιστοποιείται από την Αγροτουριστική Α.Ε (θυγατρική της ΕΤΑ, εταιρείας του Υπ. Τουρισμού) προβλέπει:

Α) Γενικές απαιτήσεις λειτουργίας των αγροτουριστικών επιχειρήσεων και ειδικά για νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας, κτιριοδομικούς και λειτουργικούς όρους, περιβάλλον, τοπικά χαρακτηριστικά, ανθρώπινο δυναμικό, πελάτη, συνέργεια –άμιλλα –δικτύωση –ανταγωνιστικότητα – καινοτομία.

Β) Γενικά ποιοτικά χαρακτηριστικά των παρεχόμενων υπηρεσιών, όπου η αγροτουριστική επιχείρηση πρέπει να καθορίζει και να τεκμηριώνει την πολιτική της για την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων των στόχων που θέτει για την ποιότητα των υπηρεσιών, με τη διατύπωση μιας δήλωσης πολιτικής για την ποιότητα αυτών των υπηρεσιών.

Το πρότυπο ακόμη εισάγει ορολογία για τον αγροτουρισμό όσον αφορά τους πελάτες, τον αγροτουριστικό προορισμό, το αγροτουριστικό προϊόν, την

αγροτουριστική επιχείρηση, τα αγροτουριστικά καταλύματα, τα πρατήρια /εκθετήρια αγροτουριστικών προϊόντων, τα αγροτουριστικά κέντρα εστίασης και αναψυχής, τα τουριστικά γραφεία: διοργανωτές ή παροχείς προγραμμάτων υπαίθριων δραστηριοτήτων και περιηγήσεων οικοτουριστικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, τα αγροκτήματα, τις επιχειρήσεις παραγωγής και παροχής υπηρεσιών ανάδειξης της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς.¹⁰

Η ελληνική αυτή προδιαγραφή καθιερώνει γενικές απαιτήσεις ποιότητας και είχε στόχο να συμβάλλει:

-στον καθορισμό ενός συστήματος ποιοτικών κριτηρίων που θα πρέπει να πληρούν οι υπηρεσίες φιλοξενίας μιας αγροτουριστικής επιχείρησης προς τους πελάτες της

-στην προώθηση των τοπικών προϊόντων

-στην ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων μιας περιοχής και στη γνωριμία των πελατών της αγροτουριστικής επιχείρησης με τα στοιχεία αυτά.

-στην γνωριμία των τουριστών –καταναλωτών με τα οικοσυστήματα κάθε περιοχής στην περιβαλλοντική εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση τους για την ενεργό συμμετοχή τους στην προστασία της φύσης.

-στην προσφορά υπηρεσιών φιλοξενίας, που βασίζονται στην αμεσότητα της διαπροσωπικής επικοινωνίας μεταξύ των επιχειρηματιών και των εργαζομένων στην επιχείρηση και των πελατών αυτής.

-στην αναγνώριση του αγροτουρισμού ως ιδιαίτερου ελληνικού τουριστικού προϊόντος, το οποίο παράγει προστιθέμενη αξία στο εθνικό τουριστικό προϊόν

-στην καθιέρωση του αγροτουρισμού ως επιχειρηματικής τουριστικής δραστηριότητας, με ιδιαίτερα αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά, που συμβάλλει στην ορθολογική ανάπτυξη της υπαίθρου.

Από την εφαρμογή αυτής της Ελληνική προδιαγραφής θα μπορούσαν να προκύψουν μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα αποτελέσματα:

¹⁰ Παπατζανής Γιάννης 21-11-2004, Πιστοποιούνται πλέον οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις στο: http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=930&Itemid=82

-Η αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών που παρέχονται από τις αγροτουριστικές επιχειρήσεις

-Η ανάπτυξη συνεργασίας, άμιλλας και δικτύωσης των αγροτουριστικών επιχειρήσεων για την προώθηση του αγροτουριστικού προϊόντος, σε τοπικό και διεθνές επίπεδο

-Η ανάδειξη και διατήρηση της «ελληνικής φιλοξενίας», ως κυρίαρχο στοιχείο προσδιορισμού των παρεχόμενων υπηρεσιών. Όμως για να γίνει δυνατή η επιτυχία της πιστοποίησης απαιτούνταν η ενημέρωση και η εκπαίδευση των επιχειρηματιών και των εργαζομένων στις αγροτουριστικές επιχειρήσεις προκειμένου να μπορούν να ανταπεξέρθουν στις απαιτήσεις της πιστοποίησης. Όμως η ανταπόκριση δεν ήταν μεγάλη και υπήρξε αρκετή σύγχυση σχετικά με τις διαδικασίες πιστοποίησης, δεδομένου ότι συμπληρωματικά καθορίζονταν και ειδικές απαιτήσεις, με κριτήρια:

-Τη γεωγραφική εξειδίκευση περιοχών με ομοιογενή ή /και κοινά γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά (π.χ. οροσειρές, συγκρότημα νησιών, ειδικά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά, κοινά πολιτισμικά στοιχεία),

-την θεματική εξειδίκευση δραστηριοτήτων του αγροτουρισμού (π.χ. εκπαίδευση επισκεπτών, πολιτιστικές εκδηλώσεις, ιπποτουρισμός, κέντρα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, επιχειρήσεις διοργάνωσης οικοτουριστικών προγραμμάτων, ράφτινγκ, αναρρίχηση, ποδήλατο κ.λπ)

-την εξειδίκευση γενικών απαιτήσεων (π.χ. εξειδικευμένες υποδομές, υπηρεσίες).

Με βάση όσα αναφέρουμε παραπάνω, δεν υπάρχει ένα ξεκαθαρισμένο νομοθετικό πλαίσιο σύγχρονο και λειτουργικό αλλά κυρίως ευέλικτο, προσαρμοσμένο στις απαιτήσεις των μικρών οικοτουριστικών επιχειρήσεων με το οποίο να καθορίζονται με ακρίβεια αλλά και να πιστοποιούνται οι αγροτουριστικές ή οικοτουριστικές δραστηριότητες τόσο ως προς το είδος, όσο και ως προς την τήρηση ποιοτικών κανόνων και επάρκειας. Η κατάσταση αυτή ανάγκασε πολλούς από τους ιδιοκτήτες αγροτουριστικών επιχειρήσεων να προσπαθήσουν να οργανωθούν και να αποκτήσουν συλλογική υπόσταση προκειμένου να διεκδικήσουν την θέσπιση σχετικής λειτουργικής νομοθεσίας η οποία θα εξασφαλίζει τα συμφέροντα των επιχειρήσεών τους αλλά και τη γενικότερη ανάπτυξη σε στέρεες βάσεις του αγροτουρισμού.

Στις 16/7/2007 επιχειρηματίες των μη σαφώς οριοθετημένων «αγροτουριστικών επιχειρήσεων», συγκεντρώθηκαν στο Πολιτιστικό Πάρκο ΧΡΥΣΑΛΙΔΑ στην Αττική και προχώρησαν στην ίδρυση Αστικής Μη Κερδοσκοπικής Εταιρίας με την επωνυμία ΑΓΡΟΞΕΝΙΑ, διαμόρφωσαν το καταστατικό της, και κατέγραψαν την πρόθεσή τους να συνεργαστούν για να επιδιωχθεί:

1. Η επεξεργασία των συνθηκών και η υποστήριξη της αύξησης της ζήτησης του αγροτουρισμού.
2. Η υποστήριξη του συντονισμού, των συνεργασιών και του συνεργατισμού των επιχειρηματιών και των επιχειρήσεων του Αγροτουρισμού.
3. Η υποστήριξη επίλυσης προβλημάτων του αγροτουρισμού.
4. Η διαμόρφωση συνθηκών οριοθέτησης των αντικειμένων του Αγροτουρισμού.
5. Η διευκόλυνση ανταλλαγής εμπειριών των επιχειρηματιών αγροτουρισμού και η υποστήριξη παραγωγής-μεταφοράς τεχνογνωσίας και πληροφοριών.
6. Η υποστήριξη τεκμηρίωσης και η συμβολή στην επεξεργασία θεμάτων που έχουν σχέση με τον αγροτουρισμό.
7. Η διαμόρφωση προδιαγραφών και η πιστοποίηση τους.¹¹

Οι συμμετέχοντες, ασχέτως των προσωπικών επιχειρήσεων τους ή και ατομικών δυνατοτήτων, πρότειναν ότι μια «αγροτουριστική επιχείρηση» πρέπει να κάνει τουλάχιστον 2 από τις παρακάτω 6 δραστηριότητες και να είναι ισχυρά συνδεδεμένη με την τοπική κοινωνία και την τοπική γη. Μάλιστα επειδή δεν είναι θεσμοθετημένη (ακόμα μέχρι σήμερα) η «αγροτουριστική επιχείρηση», έχει καταγραφεί, ότι όταν αποφασισθεί το αντικείμενο του αγροτουρισμού, θα πρέπει μέσα σε ένα έτος να

¹¹ www.intravelreport.gr/

εκκαθαρισθούν τα μητρώα μελών των αγροτουριστικών συλλογικών δομών που αναπτύχθηκαν πρόσφατα.

Η ΑΓΡΟΞΕΝΙΑ όρισε ότι οι αγροτουριστικές δραστηριότητες είναι:

A) Αγροτουριστικοί Ξενώνες (μέχρι 50 κρεβάτια)

B) Παραδοσιακές ταβέρνες-καφενεία,

Γ) Μονάδες μεταποίησης αγροτικών προϊόντων,

Δ) Πρατήρια πώλησης τοπικών προϊόντων,

Ε) Επισκέψιμα αγροκτήματα και

ΣΤ) Επιχειρήσεις διεξαγωγής δραστηριοτήτων, ενώ καθόρισε 7 ομάδες κριτηρίων: Άμιλλας-συνεργασίας, Αρχιτεκτονικής, Εξοπλισμού, Υπηρεσιών, Γαστρονομίας, Περιβάλλοντος και Πολιτισμού. Το κυριότερο θέμα είναι η σωστή οριοθέτηση των αντικειμένων του αγροτουρισμού και η τακτοποίηση των εξής λειτουργιών για τις «αγροτουριστικές επιχειρήσεις»:

1. Να διαθέτουν ιδιοπαρασκευαζόμενο ψωμί και αρτοσκευάσματα (τυρόπιττες κ.λ.π) στους πελάτες τους χωρίς υποχρεωτικά να διαθέτουν άδεια ανεξάρτητου αρτοποιείου.

2. Να μεταποιούν φρούτα και λαχανικά (μαρμελάδες, τουρσί κλπ) με σκοπό να τα διαθέτουν στους πελάτες τους χωρίς να είναι υποχρεωτικό να διαθέτουν άδεια λειτουργίας ανεξάρτητης μονάδας μεταποίησης και χωρίς να αλλάζει ο ασφαλιστικός φορέας (ΟΓΑ). Θα επιτρέπεται στην επιχείρηση να διαθέτει τις ελάχιστες δυνατές εγκαταστάσεις και εξοπλισμό προκειμένου να παράγει ποσότητα ικανή να καλύπτει τις ανάγκες των πελατών της κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στις εγκαταστάσεις της, με την προϋπόθεση ότι θα τηρούνται οι σχετικοί κανόνες υγιεινής και ασφάλειας.

3. Να μεταποιούν ή/ και να διαθέτουν ζωικά προϊόντα (τυροκομικά, αυγά, μέλι, κρέας, αλλαντικά κλπ) στους πελάτες τους χωρίς να διαθέτουν υποχρεωτικά άδεια ανεξάρτητης μονάδας επεξεργασίας κτηνοτροφικών προϊόντων. Προϋπόθεση για την νομιμοποίηση αυτής της δραστηριότητας

είναι η τήρηση των κανόνων υγιεινής και ασφάλειας που διέπουν την εκάστοτε κατηγορία τροφίμων, ανάλογα με την παραγόμενη ποσότητα.

4. Να εκτρέφουν ή/και να διατηρούν περιορισμένο αριθμό ζώων εντός των εγκαταστάσεων τους με σκοπό είτε την παραγωγή και διάθεση ζωικών προϊόντων είτε την ενημέρωση και ψυχαγωγία των πελατών τους (άλογα, θηράματα, κόττες, κατσίκες, πρόβατα κλπ). Με δεδομένο τον περιορισμένο αριθμό των ζώων πρέπει να τηρούνται και ανάλογες συνθήκες υγιούς και ασφαλούς διαβίωσης των ζώων, καθώς και να εξασφαλίζεται η υγιεινή και ασφάλεια των πελατών της επιχείρησης.

5. Να διαθέτουν λιανική για τα παραπάνω προϊόντα, με την προϋπόθεση ότι η πώληση θα πραγματοποιείται εντός της εγκατάστασης της επιχείρησης στους φιλοξενούμενους τους.

6. Ένας ειδικά καταρτισμένος αγρότης θα μπορεί να οργανώνει και να διεξάγει υπαίθριες δραστηριότητες (μάζεμα πορτοκαλιών, αγροτικές εργασίες κλπ).

7. Οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις θα έχουν τη δυνατότητα χωρίς την υποχρέωση έκδοσης άδειας τουριστικού γραφείου και την απασχόληση ειδικού ξεναγού, να πραγματοποιούν περιηγήσεις στις γύρω περιοχές στο πλαίσιο των υπηρεσιών που θα προσφέρουν στους φιλοξενούμενους τους.

8. Οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις θα έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν μαθήματα στους επισκέπτες σε αντικείμενο συναφές με τις δραστηριότητές τους (πχ παραδοσιακές τεχνικές, χοροί, μαγειρική, συντήρηση τροφίμων, πολιτισμός κλπ).¹²

Άλλωστε ο πρόεδρος της Ένωσης Αγροτουρισμού Δ. Μακεδονίας σε παρέμβαση του στις 6/3/2009, στην Καστοριά, προς τον Υπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης, μεταξύ άλλων τόνισε: μετά από τρία Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης και αντίστοιχα προγράμματα Leader, υφίσταται η ανάγκη

¹²www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=3893&Itemid=82

Νομοθετικής ρύθμισης και καθορισμού του πλαισίου λειτουργίας των αγροτουριστικών επιχειρήσεων, χωρίς γραφειοκρατικές διαδικασίες και κόστος για τις αγροτουριστικές επιχειρήσεις.

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο τουρισμός στις αρχές του 20^{ου} αιώνα γίνεται μαζικότερος εξαιτίας της εφεύρεσης και τελειοποίησης του αυτοκινήτου και αυτόματα ο τουρισμός αρχίζει να απευθύνεται σε ευρύτερα στρώματα. Σε αυτό βέβαια συνέβαλαν η βελτίωση και η επέκταση του οδικού δικτύου, καθώς η πρόσβαση σε άλλες χώρες αρχίζει να γίνεται ολοένα και πιο εύκολη. Επόμενο ήταν να αυξηθούν και να βελτιωθούν οι ταξιδιωτικοί οδηγοί, τα φυλλάδια και οι αφίσες.

Ο τουρισμός αρχίζει να αποκτά οργανωμένη δομή τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Έτσι την εποχή της έναρξης του Α' παγκοσμίου πολέμου το 1914, υπήρχαν ήδη οι βάσεις του σύγχρονου τουρισμού. Εκείνη την εποχή είχαν ήδη κατασκευαστεί τουριστικά θέρετρα σε ολόκληρη την Ευρώπη, τα οποία εξυπηρετούνταν από τους σιδηρόδρομους. Επίσης είχε αυξηθεί η υπερατλαντική κίνηση εξαιτίας της δημιουργίας των μεγάλων και σχετικά γρήγορων πλοίων. Σταδιακά άρχισαν να κατοχυρώνονται οι άδειες μετ' αποδοχών, ύστερα από πίεση των εργατικών συνδικάτων, το 1936 στη Γαλλία και το 1938 στη Βρετανία

Μετά το τέλος του 2^{ου} παγκοσμίου πολέμου, οι οργανώσεις του κοινωνικού τουρισμού συνέβαλαν στη μαζικοποίηση του τουριστικού φαινομένου, διότι δημιούργησαν μεταξύ τους γέφυρες επικοινωνίας και συνεργασίας για λόγους πολιτιστικούς και ιδεολογικούς.

Την περίοδο αυτή το τουριστικό φαινόμενο σημείωσε αλματώδη άνοδο λόγω της επέκτασης των διακοπών, της οικονομικής ευημερίας στα αναπτυγμένα κράτη, της τελειοποίησης των μέσων μεταφοράς, της

τεχνολογικής ανάπτυξης, της πολιτισμικής ανάπτυξης, της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και του αυξημένου ενδιαφέροντος του κράτους.

Στην Ελλάδα, μετά το 2^ο παγκόσμιο πόλεμο και τον εμφύλιο, καταβλήθηκαν προσπάθειες από μέρος της πολιτικής εξουσίας για την ανάπτυξη του τουρισμού.

Το 1950 η Ελλάδα τελείως εξαντλημένη από τους πολέμους βρίσκεται χωρίς πρόγραμμα, η βιομηχανοποίηση απαιτεί χρόνο και έτσι ο τουρισμός έδωσε γρήγορες λύσεις στο οικονομικό πρόβλημα της χώρας που διαθέτει τις κατάλληλες προϋποθέσεις όπως το καλό κλίμα, τις φυσικές καλλονές, την τέχνη και την ιστορία.

Από το 1950 με την βοήθεια του κράτους άρχισε η τουριστική ανάπτυξη, κατασκευάστηκαν δρόμοι. καλυτέρευαν οι επικοινωνίες και άρχισαν οι δανειοδοτήσεις για την κατασκευή ξενοδοχειακών μονάδων. Άρχισαν να ιδρύονται σχολές τουριστικών επαγγελματιών, να διοργανώνονται κρουαζιέρες στα νησιά, γίνονταν φεστιβάλ και άρχισε η παραγωγή έργων Λαϊκής Τέχνης.

Η Ελλάδα άρχισε να δέχεται τα μεγάλα τουριστικά ρεύματα από το 1953, όμως δεν είναι μια καινούργια χώρα για τον τουρισμό, γιατί εκτός από τον ήλιο και την θάλασσα, προσφέρει τον πολιτισμό και την ιστορία της. Η Ρόδος και η Κέρκυρα εξοπλισμένες από την Ιταλική κατοχή δέχτηκαν τα πρώτα ρεύματα και ακολούθησαν άλλες περιοχές της χώρας ιστορικού ενδιαφέροντος. Έτσι ξεκίνησε η πρώτη αξιοσημείωτη κίνηση ξένων τουριστών, η οποία θεωρείται και η αφετηρία της ανάπτυξης του εξωτερικού τουρισμού στην Ελλάδα. Ένας από τους πιο σοβαρούς λόγους που συντέλεσαν στην προσέλκυση ξένων τουριστών στη χώρα μας ήταν και η αναπροσαρμογή της συναλλαγματικής αξίας της δραχμής, η οποία κατέστησε την Ελλάδα μια από τις πιο φτηνές χώρες στον κόσμο. Με αυτόν τον τρόπο η Ελλάδα έγινε προσιτή και για άτομα χαμηλότερης εισοδηματικής στάθμης ως προς τον τουρισμό.

Την επόμενη δεκαετία του '60, προστέθηκαν κι άλλοι λόγοι για την ανάπτυξη της τουριστικής κίνησης. Η δημιουργία καζίνο, πρώτα στην Πάρνηθα και αργότερα στη Ρόδο και στην Κέρκυρα, προσέδωσαν στη χώρα μας κοσμοπολίτικο χαρακτήρα και μια θέση στα φημισμένα τουριστικά κέντρα της εποχής. Η συμβολή ταινιών που έκαναν διεθνή καριέρα με τη

συμμετοχή γνωστών ηθοποιών (π.χ. Ζορμπάς), έκαναν γνωστή τη χώρα διεθνώς.

Στην αρχή της δεκαετίας του '70, προγραμματίστηκαν μεγάλης κλίμακας σύνθετα προγράμματα πολλαπλών τουριστικών δραστηριοτήτων σε εκτάσεις ιδιοκτησίας του ΕΟΤ, με βάση τα πρότυπα της τουριστικής Ισπανίας. Στα 15 ειδικά προγράμματα τουριστικής ανάπτυξης, δινόταν έμφαση στις μαρίνες, τα υδροθεραπευτήρια και τα γήπεδα golf.

Το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '70, χαρακτηρίστηκε από μια μεταστροφή του τουρισμού προς τις πολιτιστικές και φυσικές αξίες. Ο ΕΟΤ προώθησε προγράμματα μετατροπής παραδοσιακών σπιτιών σε ξενώνες και το Υπουργείο Γεωργίας προγράμματα αγροτουρισμού. Επίσης από εκείνη την εποχή χρονολογήθηκε και το θεσμικό πλαίσιο για τα επαγγελματικά τουριστικά σκάφη.

Από το 1975 και μετά προωθήθηκε ο χιονοδρομικός τουρισμός με τη δημιουργία χιονοδρομικών κέντρων στον Παρνασσό και τη Βόρεια Ελλάδα.

Στη δεκαετία του '80 άρχισε η εφαρμογή του κοινωνικού τουρισμού, με τη μορφή επιδοτούμενων από το κράτος διακοπών για τους χαμηλόμισθους και τους συνταξιούχους ενώ με την ψήφιση αναπτυξιακών νόμων, ιδιαίτερα του Ν. 1282, δόθηκαν κίνητρα για ιδιωτικές επενδύσεις στον τουρισμό. Από πλευράς κυβερνητικής πολιτικής, επεκτάθηκε η εφαρμογή του αγροτουρισμού με χρηματοδότηση της ΕΟΚ και έγινε επεξεργασία θεσμικών πλαισίων για το γυμνισμό και τα καζίνο. Δημιουργήθηκαν μαρίνες, χιονοδρομικά κέντρα και υδροθεραπευτήρια ως ολοκληρωμένα συμπλέγματα θαλάσσιου, χειμερινού και θεραπευτικού τουρισμού. Επίσης δόθηκαν κίνητρα για την ανάπτυξη του αθλητικού, του θαλάσσιου και του συνεδριακού τουρισμού.

Το 1990 ο θαλάσσιος τουρισμός, χάρη στα κοινοτικά πλαίσια στήριξης, προωθήθηκε σε προτεραιότητα με προγράμματα κατασκευής μαρίνων. Δόθηκαν κίνητρα στον ιδιωτικό τομέα για τη δημιουργία ξενοδοχειακών συγκροτημάτων με μαρίνες, υδροθεραπευτήρια, συνεδριακά κέντρα και χιονοδρομικά κέντρα.

Ο τουρισμός σήμερα στην Ελλάδα είναι μια ολόκληρη βιομηχανία. Παραγωγή ενός προϊόντος κατανάλωσης της μάζας,

που προσπαθεί να ικανοποιήσει την ανάγκη του εργαζομένου για διασκέδαση στον ελεύθερο χρόνο του.

Η τουριστική βιομηχανία έχει επέμβει πάνω στο έδαφος που το μετασχημάτισε σε εμπόρευμα και προκάλεσε φαινόμενα με χαρακτήρα οικονομικοκοινωνικό.

Τα οικονομικά φαινόμενα φαίνονται στην αύξηση της τιμής της γης, εκεί που εμφανίζονται τουριστικά ενδιαφέροντα. Έτσι γίνεται «καλό» εμπόρευμα γιατί προσφέρει μεγαλύτερο εισόδημα όταν χρησιμοποιείται για τουριστικές εγκαταστάσεις.

Οι επιδράσεις κοινωνικού χαρακτήρα φάνηκαν στην αλλαγή της απασχόλησης των κατοίκων διαφόρων περιοχών, από την απασχόληση στην γεωργία, κτηνοτροφία και αλιεία πέρασαν στην απασχόληση στον τουρισμό.

Με βάση την ανάπτυξη και την εξέλιξη του τουρισμού στην Ελλάδα, μπορούμε να περιγράψουμε τα «πρότυπα» της τουριστικής ανάπτυξης τη χώρα. Έτσι λοιπόν τα πρότυπα τουρισμού που διαμορφώθηκαν μεταπολεμικά στην Ελλάδα είναι τα εξής:¹³

1. Πρότυπο Οργανωμένου Μαζικού Τουρισμού Διακοπών

Τα χαρακτηριστικά του Οργανωμένου μαζικού τουρισμού είναι οι οργανωμένες υποδομές και υπηρεσίες που προσφέρει, η εξάρτηση των υπολοίπων κλάδων από τον τουρισμό, εξαιτίας της καθοριστικής παρουσίας του προτύπου στην παραγωγική δομή, τις δυσμενείς επιπτώσεις από την ανάπτυξη του στην τοπική κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον και την εποχικότητα της ζήτησης, περιοχές με αυτό το πρότυπο ανάπτυξης είναι η Ρόδος, η Κρήτη, η Κέρκυρα κ.α

2. Πρότυπο Παραθερισμού

Στηρίζεται στις παραθεριστικές κατοικίες που αναπτύσσονται γύρω από τα αστικά κέντρα και σε τουριστικές περιοχές με κίνητρο την πραγματοποίηση των διακοπών. Είναι οργανωμένες περιοχές με το πρότυπο του παραθερισμού και έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με την ανάπτυξη του οργανωμένου τουρισμού διακοπών. Περιοχές με το πρότυπο του παραθερισμού είναι τα παράλια των αστικών κέντρων (Αθήνα, Θεσσαλονίκη,

¹³ Κουτρομπης Ν. Ι. (1980), *Τουρισμός. Γενικές αρχές, οργάνωση, Νομοθεσία*, Αθήνα χ.ε

Πάτρα, Ηράκλειο κ.λ.π) παραθαλάσσιες περιοχές (Ξυλόκαστρο, Λουτράκι, Κυλλήνη, Λαμπίρι, Κορώνη, Πλαταμώνας, Παραλίες της Χαλκιδικής), ορεινές περιοχές (Πήλιο, Αράχοβα, Καλάβρυτα, κ.λ.π).

3. Πρότυπο ενταγμένο στο τοπικό αναπτυξιακό πλαίσιο

Η ανάπτυξη του προτύπου αυτού, χαρακτηρίζεται από την ένταξη του στη τοπική παραγωγική δομή της περιοχής και λειτουργεί συμπληρωματικά. Το πρότυπο του αστικού τουρισμού αναπτύσσει υποδομές και υπηρεσίες για να εξυπηρετήσει τουρίστες του επαγγελματικού, του πολιτιστικού και του εκπαιδευτικού τουρισμού, καθώς και στο πλαίσιο ενός ταξιδιού διακοπών που περιηγούνται τη πόλη. Οι υποδομές αυτού του τουρισμού λειτουργούν ως τμήμα της ευρύτερης υποδομής της πόλης, στην οποία ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους βασικούς τομείς ανάπτυξης. Περιοχές με το πρότυπο αυτό είναι τα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα κ.λ.π.) για λόγους πολιτιστικούς, επαγγελματικούς, υγείας, εκπαίδευσης κ.λ.π.

Τα παραπάνω πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης διαμορφώθηκαν μεταπολεμικά στον Ελλαδικό χώρο μέχρι σήμερα, με διαφοροποιήσεις ως προς το μέγεθος και την ένταση της ανάπτυξης, της ωρίμανσης και του κορεσμού.

ΜΕΡΟΣ 2^ο

Ο Τουρισμός στην Κρήτη

1. Κρήτη: Γεωγραφικά – μορφολογικά στοιχεία

Η Κρήτη είναι το μεγαλύτερο νησί στην Ελλάδα και το δεύτερο μεγαλύτερο (μετά από την Κύπρο) της ανατολικής Μεσογείου. Η Κρήτη βρίσκεται στο νότιο άκρο του Αιγαίου πελάγους και καλύπτει μια περιοχή 8.336 km². Ο πληθυσμός της είναι 601.131 άνθρωποι (απογραφή 2001). Το νησί έχει μήκος 260 χλμ και ποικίλλει στο πλάτος από 60 χλμ (που μετριούνται από το ακρωτήριο Δίον στο ακρωτήριο Λίθινο), σε μόνο 12 χλμ στον ισθμό της Ιεράπετρας στην ανατολική Κρήτη. Η ακτογραμμή της παρουσιάζει βαθύ γεωγραφικό διαμελισμό, δίνοντας στην Κρήτη πάνω από 1.000 χλμ ακτών. Η Κρήτη βρίσκεται περίπου 160 χλμ νότια της ελληνικής ηπειρωτικής χώρας. Η περιφέρεια Κρήτης, αποτελείται από τους νομούς Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνου και Χανίων και έχει έδρα το Ηράκλειο, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού. Βρέχεται Βόρεια από το Κρητικό Πέλαγος και Νότια από το Λιβυκό Πέλαγος. Καλύπτει το 6,3% της συνολικής έκτασης της χώρας. Στην Περιφέρεια Κρήτης ανήκουν επίσης και αρκετά μικρά νησιά όπως Γαύδος, Ντία, Κουφονήσι, Γαϊδουρονήσι ή Χρυσή, Διονυσάδες, Σπιναλόγκα και Παξιμάδι, εκ των οποίων εκτός της Γαύδου, τα υπόλοιπα είναι ακατοίκητα.

Η μορφολογία της Κρήτης χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη τριών βασικών ζωνών: την ζώνη με υψόμετρο 400 μ. και άνω (υψηλή ή ορεινή), τη ζώνη από 200-400 μ. (μέση) και την χαμηλή ζώνη που αφορά τις περιοχές που εκτείνονται από την επιφάνεια της θάλασσας έως τα 200 μ. υψόμετρο. Οι δύο πρώτες ζώνες καταλαμβάνουν σχεδόν τα 3/5 της νήσου και αποτελούν μια συνεχή οροσειρά από τα δυτικά προς τα ανατολικά, διακοπτόμενη από μικρές

κοιλάδες και φαράγγια. Η οροσειρά αυτή έχει έξι κορυφές που ξεπερνούν τα 2.000 μ.

Η βιοποικιλότητα στην Κρήτη είναι ξεχωριστή αφού κάποια είδη από τη γλωρίδα και από την πανίδα της απαντώνται μόνο στο νησί και πουθενά αλλού στον κόσμο. Αιτία της πληθώρας των ενδημικών ειδών της είναι η γεωγραφική της θέση, αφού είναι το σταυροδρόμι της Αφρικής, της Ευρώπης και της Ασίας.¹⁴

Οι Νομοί της Κρήτης

Διοικητικά η Κρήτη χωρίζεται σε 4 νομούς: νομός Χανίων, νομός Ρεθύμνου, νομός Ηρακλείου, νομός Λασιθίου.

Νομός Ηρακλείου

Ο Νομός Ηρακλείου έχει πληθυσμό 292.489 σύμφωνα με την απογραφή του 2001. Στο νομό υπάρχουν 26 Δήμοι. Πρωτεύουσα είναι το Ηράκλειο στο οποίο υπάρχουν 137.711 κάτοικοι. Ο Νομός βρίσκεται ανάμεσα σε δύο οροσειρές, τον Ψηλορείτη στα δυτικά και τη Δίκτη στα ανατολικά. Είναι ο μεγαλύτερος σε έκταση και πληθυσμό νομός της Κρήτης και επιπλέον είναι ο πλουσιότερος, με το μεγαλύτερο κατά κεφαλήν εισόδημα από τους άλλους νομούς της Κρήτης.¹⁵

Οι κυριότερες πόλεις της περιοχής είναι η πρωτεύουσα το Ηράκλειο, το Τυμπάκι, οι Μοίρες, το Καστέλλι, το Αρκαλοχώρι, η Βιάννος κ.α. Η παραγωγική βάση του Νομού, στηρίζεται κυρίως στην Αγροτική παραγωγή (Ελιές, σταφύλια, κηπευτικά) στον Τουρισμό, στο Εμπόριο, στη Βιοτεχνία και στην Κτηνοτροφία. Τόσο στον Τουρισμό όσο και στο Εμπόριο, η συμμετοχή επιχειρήσεων ειδών εστίασης και αναψυχής (καφετέριες, μπαρ, εστιατόρια, ταβέρνες κ.λ.π) είναι ιδιαίτερα σημαντική. Είναι πόλη με μεγάλο αριθμό νέων, κυρίως φοιτητών και με έντονη τουριστική κίνηση, η οποία σε ορισμένες περιοχές της βόρειας παραλίας, χαρακτηρίζεται από μαζικότητα

¹⁴ Σχετικά για την περιφέρεια Κρήτης στο: www.crete-region.gr/

¹⁵ Σχ. Ιστότοπος νομαρχίας Ηρακλείου: www.nah.gr

και από εισροή μεγάλου αριθμού εφήβων από Ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως τη Μεγάλη Βρετανία και την Ολλανδία, οι οποίοι όχι μόνο απολαμβάνουν «φθηνές» διακοπές, αλλά συρρέουν σε μεγάλους αριθμούς σε χώρους μαζικής διασκέδασης.

Νομός Χανίων

Ο Νομός Χανίων είναι στο δυτικό άκρο της Κρήτης. Το έδαφός του είναι ορεινό με μια σημαντική πεδιάδα στην παραλιακή Ζώνη και έχει έκταση 2.376 τετρ. χιλιόμετρα. Ο πληθυσμός του σύμφωνα με την τελευταία απογραφή είναι 150.387 κάτοικοι. Έχει πρωτεύουσα τα Χανιά με 53.373 κατοίκους. Υποδιαιρείται σε 23 δήμους και 2 κοινότητες. (Ασή γωνιά και Γαύδος). Ο παραδοσιακός διαχωρισμός του νομού σε πέντε επαρχίες : Κυδωνίας , Κισσάμου , Σελίνου , Αποκορώνου και Σφακίων.

Οι κυριότερες πόλεις και κωμοπόλεις του νομού είναι η πρωτεύουσα του νομού τα Χανιά, τι Καστέλι στην Κίσσαμο. Η Παλαιόχωρα και η Κάντανος στο Σέλινο, η Χώρα Σφακίων στα Σφακιά.

Βόρεια, δυτικά και νότια ο νομός περιβάλλεται από θάλασσα.

Η βόρεια περιοχή του Νομού με πολύ φιλόξενες θάλασσες είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη τουριστικά, ενώ νοτιοδυτικά, στην περιοχή της Κουντούρας, κυριαρχεί η καλλιέργεια πρώιμων κηπευτικών. Ιδιαίτερης σημασίας είναι η ύπαρξη του τεράστιου ορεινού όγκου των Λευκών Ορέων, (Μαδάρες), στον οποίο οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία. Στο νομό υπάρχουν πολλά απομακρυσμένα και σχεδόν εγκαταλειμμένα ορεινά χωριά, ενώ στο νότιο τμήμα του προσελκύει πλήθος ευρωπαϊών τόσο για τουρισμό όσο και για μόνιμη εγκατάσταση, καθόσον η νότια πλευρά του και γενικά η νότια Κρήτη, προς την πλευρά του Λιβυκού πελάγους, παρουσιάζει τη μεγαλύτερη ηλιοφάνεια στην Ευρώπη.¹⁶

Τα Χανιά από το 1850 ως το 1913 θεωρούνταν η πρωτεύουσα της Κρήτης και υπήρξαν η πόλη στην οποία αναπτύχθηκε ο αστικός κορμός του πληθυσμού του Νησιού από το 19^ο ακόμη αιώνα. Έκτοτε σιγά-σιγά με την οικονομική ανάπτυξη της κεντρικής Κρήτης και την αύξηση του πληθυσμού

¹⁶ Βλ. σχετικά www.chania.eu/

του Ηρακλείου, οι κύριες διοικητικές και οικονομικές δραστηριότητες, είναι πια στο Ηράκλειο, χωρίς όμως και τα Χανιά να χάσουν την παλιά τους αίγλη. Άλλωστε ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο αυτών νομών της Κρήτης είναι γνωστός και συχνά, δημιουργούνται πολιτικές προστριβές που με τη σειρά τους επηρεάζουν την κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή.

Νομός Ρεθύμνου

Ο Νομός Ρεθύμνου ο ποιο ορεινός νομός της Κρήτης, έχει έκταση 1493 τ.χλμ. και ο πληθυσμός του σύμφωνα με την απογραφή του 2001, είναι 81.936 κάτοικοι. Χωρίζεται σε 11 Δήμους και μια Κοινότητα (Ζωνιανών) και έχει πρωτεύουσα το Ρέθυμνο. Η παραδοσιακή του υποδιαίρεση, η οποία ακόμη χρησιμοποιείται από τους κατοίκους, είναι σε τέσσερις επαρχίες: **Ρεθύμνου, Μυλοποτάμου, Αμαρίου και Αγίου Βασιλείου**. Εκτός από την πρωτεύουσα κυριότερες κωμοπόλεις του νομού είναι το Σπήλι, Το Πέραμα, τα Ανώγεια, η Επισκοπή και οι τουριστικοί οικισμοί Αγία Γαλήνη, Πλακιάς και Μπαλί.¹⁷

Η ανάπτυξη του Ρεθύμνου στηρίζεται κυρίως στον τουριστικό τομέα ο οποίος επεκτείνεται κυρίως στη βόρεια παραλιακή ζώνη και σε ορισμένες περιοχές στο νότο, στην αγροτική οικονομία και την Κτηνοτροφία, η οποία κυριαρχεί στις ορεινές περιοχές. Ιδιαίτερα σημαντική όμως είναι η συμβολή των ευρωπαϊκών επιδοτήσεων στην οικονομία του νομού (και γενικότερα της Κρήτης) που αφορούν στις αγροτοκτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις. Σημαντική επίσης οικονομική επίδραση στο νομό έχει η παρουσία του Πανεπιστημίου. Έτσι η παρουσία αρκετών χιλιάδων φοιτητών, συμβάλλει σημαντικά την οικονομία του τόπου. Επιπλέον, η παρουσία πολλών νέων ανθρώπων «ζωντανεύει» την τοπική κοινωνία. Κύριο χαρακτηριστικό της ανάπτυξης αυτής είναι η ύπαρξη πολλών καταστημάτων εστίασης (Εστιατόρια, Ταβέρνες, Καφετερίες, Μπαρ κ.λ.π).

¹⁷ Σχετικός ιστότοπος: www.naf.gr

Νομός Λασιθίου

Ο Νομός Λασιθίου, βρίσκεται στο ανατολικό άκρο του νησιού, έχει έκταση 1.800 τ.χλμ. και πληθυσμό 76.319 κατοίκους (απογραφή 2001), ο νομός υποδιαιρείται σε 8 Δήμους και έχει πρωτεύουσα τον Αγ. Νικόλαο που ως Δήμος έχει 19.462 κατοίκους. Παραδοσιακά ο νομός χωρίζεται σε 4 επαρχίες: **Μεραμβέλου** με πρωτεύουσα τον Αγ. Νικόλαο, **Λασιθίου** με πρωτεύουσα το Τζερμιάδω, **Σητείας** με πρωτεύουσα τη Σητεία και **Ιεράπετρας** με πρωτεύουσα την Ιεράπετρα. Σημαντικές πόλεις και κωμοπόλεις στο νομό Λασιθίου είναι ο Άγιος Νικόλαος, η Σητεία, η Ιεράπετρα και η Νεάπολη.

Ο Νομός Λασιθίου είναι ο πιο πολυσχιδής νομός της Κρήτης, με τρία σημαντικά κέντρα ανάπτυξης, τον Άγιο Νικόλαο, την Ιεράπετρα και τη Σητεία. Οι κύριες απασχολήσεις των κατοίκων είναι ο τουρισμός, η γεωργία και η κτηνοτροφία. Έχει σημαντικά ανεπτυγμένη τουριστική υποδομή ενώ στον αγροτικό τομέα, υπάρχουν σημαντικές θερμοκηπιακές καλλιέργειες πρώιμων κηπευτικών κυρίως στην περιοχή της Ιεράπετρας.¹⁸

Ο νομός είναι γενικά ορεινός όπου κυριαρχεί η οροσειρά Δίκη (2148 μ). Οι κάτοικοι του νομού είναι εκείνοι που πρωτοπόρησαν στις θερμοκηπιακές αγροτικές καλλιέργειες και κατάφεραν να έχουν ένα σημαντικό εισόδημα από την αγροτική παραγωγή. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του νομού είναι ότι δεν έχει κανένα ιδιαίτερα μεγάλο αστικό κέντρο αλλά έχει τρεις μικρές πόλεις περίπου ισοδύναμες σε πληθυσμό και μια ανάλογη διασπορά του πληθυσμού των κατοίκων.

¹⁸ Βλ.: www.lasithinet.gr/

Η Κατάσταση του Τουρισμού στην Κρήτη

Όλοι γνωρίζουμε ότι, έως και σήμερα, η Κρήτη είναι ένας πολύ γνωστός τουριστικός προορισμός που έχει καθιερωθεί ως προορισμός του ήλιου και της θάλασσας, ενώ διαθέτει και τόσους άλλους πόρους ικανούς να στηρίξουν την ανάπτυξη του θεματικού τουρισμού που τόσο έχει ανάγκη. Όταν κατά τη δεκαετία του 50 χάραχθηκε η τουριστική πολιτική στην Ελλάδα, η Κρήτη δεν συμπεριλαμβανόταν αρχικά στα σχέδια των περιοχών που επρόκειτο ν' αναπτυχθούν.¹⁹

Ο τουρισμός εμφανίστηκε στη μεγαλόνησο, με τη μαζική του μορφή στις αρχές του 1970. Πρώτα αναπτύχθηκε τουριστικά το βόρειο τμήμα του νησιού, το οποίο εξακολουθεί να αποτελεί τον κύριο κορμό της τουριστικής υποδομής. Όλες σχεδόν οι υποδομές του νησιού είχαν ήδη δημιουργηθεί στο βόρειο τμήμα του. Οι μεγάλες πόλεις, τα αεροδρόμια, τα λιμάνια οι μεγάλοι δρόμοι, βρίσκονται στο βόρειο τμήμα. Έτσι εμφανίστηκαν οι πρώτοι μεγάλοι επιχειρηματίες, οι οποίοι δημιούργησαν τις πρώτες μονάδες στο βόρειο τμήμα του νομού Λασιθίου, στην παραλιακή ζώνη δυτικά και ανατολικά του Ηρακλείου και Ανατολικά του Ρεθύμνου ενώ αργότερα προστέθηκαν ξενοδοχειακές μονάδες δυτικά των Χανίων καθώς και στην περιοχή της Γεωργιούπολης. Στο νότιο τμήμα του νησιού ο τουρισμός ξεκίνησε αρχικά σε συγκεκριμένα σημεία-προορισμούς τους οποίους «ανακάλυψαν» οι hippies, όπως είναι τα Μάταλα στο νομό Ηρακλείου, η Αγία Γαλήνη στο νομό Ρεθύμνου και η Παλαιόχωρα στο νομό Χανίων. Σταδιακά το μοντέλο του μαζικού τουρισμού επεκτάθηκε και στο νότιο τμήμα του νησιού με αρχή στην περιοχή της Ιεράπετρας και στη συνέχεια στις περιοχές που προαναφέρθηκαν. Όμως δεν έχει πάρει τη μορφή ανάπτυξης που έχει στο βόρειο τμήμα και σε αρκετές περιπτώσεις έχουν αποφευχθεί προβλήματα που παρουσιάστηκαν στο βόρειο τμήμα του νησιού. Επόμενο ήταν ο πληθυσμός να στραφεί σταδιακά στα επαγγέλματα του τριτογενούς τομέα όπως είναι ο τουρισμός και το εμπόριο, δεδομένου ότι αυτοί οι τομείς προσέφεραν κάθε χρόνο ολοένα και υψηλότερα εισοδήματα. Ταυτόχρονα υπήρξαν σημαντικές αλλαγές στον

¹⁹ Καραγιάννης Στ. – Έξαρχος Γ. (2006), *Τουρισμός – Τουριστική Οικονομία, Ανάπτυξη, Πολιτική*, Ηράκλειο: Εκδόσεις Κέντρο Τεχνολογικής Έρευνας Κρήτης,

πρωτογενή τομέα, (αγροτοκτηνοτροφία) ο οποίος παρά το ότι αποτελεί ένα σημαντικό πυλώνα της οικονομικής ανάπτυξης στην Κρήτη, έχει υποβαθμιστεί αρκετά τόσο ως προς τις οικονομικές του αποδόσεις όσο κυρίως και ως προς τις δυνατότητές του να διασυνδεθεί με την υποστήριξη και τον εφοδιασμό του τουριστικού τομέα. Έτσι ο τουρισμός έγινε το σημαντικότερο ίσως κομμάτι της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης της Κρήτης.

Η τουριστική ανάπτυξη όμως ήρθε απότομα στο νησί και αυτό γιατί υπήρξε αθρόα εισροή τουριστών οι οποίοι διακινήθηκαν κυρίως μέσω μεγάλων γραφείων τουρισμού. Η μαζική ανάπτυξη και οι προσδοκίες που δημιουργήθηκαν οδήγησαν συχνά σε υπερβολές. Εκτός από τις μεγάλες τουριστικές μονάδες, σε πολλές περιπτώσεις δημιουργήθηκαν νοοτροπίες γρήγορου και άμεσου πλουτισμού με πρόχειρες υποδομές όπως είναι τα διάφορα «Rent Rooms». Με αυτόν τον τρόπο έγιναν ριζικές αλλαγές στις τοπικές κοινωνίες, ενώ και το τοπίο στις τουριστικές περιοχές άρχισε να αλλάζει λόγω των άναρχων υποδομών. Εξαιτίας αυτού, το φυσικό περιβάλλον δεν προστατεύτηκε όσο θα έπρεπε. Το πρότυπο του μαζικού τουρισμού με επικέντρωση στον ήλιο και στη θάλασσα αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις και στην φτηνή νυχτερινή διασκέδαση, κυριαρχεί στην Κρήτη και είναι γεγονός ότι το πρότυπο αυτό υπό τις παρούσες συνθήκες είναι πολύ ευάλωτο στην ανάπτυξη ανταγωνιστικών αγορών.²⁰

Η διαδικασία που οδήγησε στη διαμόρφωση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, προέκυψε από τα προβλήματα και τις νέες ανάγκες που δημιουργήθηκαν από το μαζικό τουρισμό. Όπως είδαμε το πρότυπο του μαζικού τουρισμού κυριάρχησε σε παγκόσμιο επίπεδο στη χρονική περίοδο μετά το 1970 και συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη πολλών περιοχών και κρατών του κόσμου. Το ίδιο συνέβη στην Ελλάδα και ειδικότερα στην Κρήτη. Η αύξηση του αριθμού των τουριστών και η αύξηση του τουριστικού συναλλάγματος ήταν για χρόνια οι πρώτες προτεραιότητες χωρίς ταυτόχρονη διαφύλαξη του περιβάλλοντος, της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και χωρίς

²⁰ Γαλάνη-Μουτάφη Β. (2002), *Ερευνες για τον Τουρισμό στην Ελλάδα και την Κύπρο: Μια Ανθρωπολογική Προσέγγιση*, Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός επίσης βλ. σχετική αναφορά του εμποροβιομηχανικού επιμελητηρίου Ηρακλείου: www.ebeh.gr/images/news/QUALITY_TOURISM.pdf

αντίστοιχη ανάπτυξη συγκεκριμένων και αναγκαίων υποδομών. Όμως τα βασικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού ήταν και είναι:

- 1) οι οργανωμένες και εκτεταμένες υποδομές και υπηρεσίες που προσφέρει
- 2) η καθοριστική παρουσία του προτύπου στην παραγωγική δομή της περιοχής που έχει ως αποτέλεσμα σχεδόν το σύνολο των υπολοίπων κλάδων να εξαρτώνται σταδιακά από τον τουρισμό
- 3) οι συχνά δυσμενείς επιπτώσεις της ανάπτυξης του στην τοπική κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον.

Η εποχικότητα της ζήτησης με αιχμή συγκεκριμένη εποχή του χρόνου (ανάλογα την τουριστική περιοχή), είναι τέλος άλλο ένα βασικό χαρακτηριστικό. Οι περιοχές αυτές έχουν κατά κύριο λόγο πλούσιους περιβαλλοντικούς και πολιτισμικούς πόρους και μετατρέπονται σταδιακά σε τουριστικά θέρετρα εποχιακά (καλοκαίρι η χειμώνα) με συγκροτημένη διαφημιστική εικόνα σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο. Η Κρήτη αποτελεί έναν κατ' εξοχή καλοκαιρινό προορισμό, με τάσεις μάλιστα σμίκρυνσης της τουριστικής περιόδου που τα τελευταία χρόνια διαρκεί από το Μάιο ως τον Οκτώβριο.²¹

Στις αρχές της δεκαετίας του '90 όλα τα παραπάνω, προβλημάτισαν τους άμεσα αρμόδιους με τον τουρισμό (από τους ξενοδόχους ως τη πολιτεία) και έγινε κατανοητό ότι πρέπει να επιδιωχθούν νέα μοντέλα τουριστικής ανάπτυξης. Έτσι τουλάχιστον θεωρητικά, από τα μέσα της ίδιας δεκαετίας δόθηκε βάρος στο λεγόμενο ποιοτικό τουρισμό ή τουρισμό υψηλών εισοδημάτων και στον εναλλακτικό τουρισμό ο οποίος πράγματι στην Κρήτη φαίνεται να έχει σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης. Ξεκίνησαν επίσης προσπάθειες για την εξασφάλιση της αειφορίας του τουρισμού και τη διασύνδεσή του με το περιβάλλον ενώ τελευταία γίνονται συζητήσεις για την συνολική επανασχεδίαση της τουριστικής πολιτικής, με την προσπάθεια για επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και τη δημιουργία δικτύων μεταξύ των διαφόρων τομέων της οικονομίας και κυρίως με τη διασύνδεση της τοπικής παραγωγής αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων με τον τουρισμό, χωρίς όμως σημαντικές εξελίξεις σ' αυτό τον τομέα. . Σημαντική παράμετρος που επηρεάζει σήμερα τον τουρισμό της Κρήτης αλλά και της Ελλάδας συνολικά,

²¹ Βλ. σχετικές αναφορές επιμελητηρίων Ηρακλείου, Ρεθύμνου (www.ebeh.gr/-<http://www.eber.gr/>)

είναι η ανάδειξη ανταγωνιστικών αγορών κυρίως των παραμεσόγειων χωρών της Βόρειας Αφρικής και της Τουρκίας. Για να κρατηθεί λοιπόν σε σημαντικό βαθμό ο τουρισμός ως πυλώνας της Ελληνικής Οικονομίας, απαιτείται η βελτίωση της ποιότητας και φυσικά της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος. Προς την κατεύθυνση αυτή η μετεξέλιξη του τουριστικού προτύπου είναι απαραίτητη και καθιστά την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού επιτακτική ανάγκη.

Προβλήματα της τουριστικής ανάπτυξης. Οι τάσεις και οι προοπτικές.

Η τουριστική βιομηχανία αντλεί την δύναμή της από εύθραυστες πηγές όπως το περιβάλλον, η ιστορία και ο πολιτισμός και συχνά χαρακτηρίζεται ως νόμισμα με δύο όψεις. Από τη μία, συνεισφέρει στην οικονομική άνθιση μιας περιοχής δημιουργώντας θέσεις εργασίας και εισροή συναλλάγματος ενώ από την άλλη, είναι παράγοντας περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιβαρύνσεων που συχνά εμποδίζουν την ομαλή λειτουργία της τοπικής κοινωνίας και του τοπικού τουρισμού.

Παραδείγματα από την παγκόσμια πραγματικότητα δείχνουν ότι η άκρατη, η ασχεδίαστη ή η λανθασμένη ανάπτυξη του τουρισμού επιφέρει, βραχυπρόθεσμα, γρήγορα οικονομικά ωφέλη καταλήγοντας ωστόσο, μακροπρόθεσμα, σε χαμηλής ποιότητας τουριστική δραστηριότητα.²²

Πολλοί τουριστικοί προορισμοί, έχουν ως στόχο τη συνεχή αύξηση του οικονομικού κέρδους που αποφέρει ο τουρισμός, έτσι συχνά προσανατολίζονται στην αναζήτηση ολοένα και μεγαλύτερου αριθμού τουριστών χρησιμοποιώντας ως μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης τον μαζικό τουρισμό.

Όμως, η μεγάλη πληθυσμιακή συγκέντρωση σε περιοχές με συγκεκριμένες περιβαλλοντικές και κοινωνικές δυνατότητες δημιουργεί διαταραχές στις συνήθειες της τοπικής κοινωνίας και δυσλειτουργίες όπως:

²² Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π. (2001), *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

συνωστισμό, μόλυνση του περιβάλλοντος, κατασπατάληση ή καταστροφή φυσικών και πολιτιστικών πηγών και ανταγωνισμό μεταξύ τοπικού πληθυσμού και τουριστικής βιομηχανίας για την χρησιμοποίηση αγαθών πρώτης ανάγκης (νερό, καύσιμα, κ.λ.π.), έργων υποδομής (δρόμοι, νοσοκομεία, κ.λ.π.), τόπων αναψυχής (μουσεία, πάρκα, παραλίες κ.λ.π.).²³

Αυτές οι αρνητικές επιπτώσεις εμποδίζουν την συνεχή και ομαλή διεξαγωγή της τουριστικής διαδικασίας αφού σύμφωνα με έρευνες του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (Π.Ο.Τ.) η πλειοψηφία των τουριστών σήμερα επιθυμεί να επισκέπτεται περιοχές με υψηλή περιβαλλοντική ποιότητα και έντονα στοιχεία τοπικού πολιτισμού.²⁴

Αρκετοί διεθνείς οργανισμοί σχετικοί με τον τουρισμό, το περιβάλλον και τον πολιτισμό (Π.Ο.Τ, UNEP , UNESCO κ.λ.π.) προτείνουν ως διέξοδο από τα παραπάνω προβλήματα, κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα να σχεδιάζεται, να διευθύνεται και να αναπτύσσεται ώστε:

- α) να είναι περιβαλλοντικά ανεκτή σε βάθος χρόνου,
- β) να αποφέρει βιώσιμα οικονομικά οφέλη στις περιοχές που αναπτύσσεται,
- γ) να είναι ηθικά και κοινωνικά σύμφωνη με τις τοπικές κοινωνίες και
- δ) να εξασφαλίζει την διατήρηση του φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου για τις μελλοντικές γενιές.

Απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή, λειτουργία και αποδοτικότητα των παραπάνω χαρακτηριστικών σύμφωνα με τον Π.Ο.Τ, την Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλους διεθνείς οργανισμούς, είναι:

- η συνεργασία όσων εμπλέκονται στη τουριστική διαδικασία
- η τοπική συμμετοχή στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης
- η εκπαίδευση των επαγγελματιών, των πολιτών και των τουριστών και
- η υψηλή ποιότητα των προσφερομένων τουριστικών υπηρεσιών και εγκαταστάσεων

²³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν ορισμένες περιοχές της Ισπανίας όπου τα τελευταία χρόνια αναγκάζονται οι αρχές να κατεδαφίζουν κτίρια και να «επαναδημιουργούν» περιβάλλον. Βλ.: Αγγελή Μίνα, Επιχείρηση Σκούπα στις ακτές εφημ. *ΕΘΝΟΣ*, 18-4-2008,

²⁴ Βλ. σχ. <http://users.forthnet.gr/agn/istam/toyri1.htm>

Τι εξυπηρετεί όμως καθεμιά από τις παραπάνω προϋποθέσεις;

Συνεργασία: Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο τουρισμός είναι μια περίπλοκη διαδικασία η οποία σχετίζεται με διαφορετικούς τομείς της κοινωνίας και της οικονομίας, γίνεται εμφανές ότι για την βιώσιμη ανάπτυξή του απαιτείται αμοιβαίος σεβασμός, ενότητα και μόνιμη συνεργασία μεταξύ όλων των ιδιωτικών και δημόσιων φορέων, που οι δραστηριότητές τους άπτονται του τουρισμού άμεσα ή έμμεσα σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Μια σύγχρονη τάση στις τουριστικές περιοχές ώστε ο τουρισμός να αποτελεί ένα ουσιαστικό μοχλό ανάπτυξης, είναι η δημιουργία δικτύων μεταξύ των διαφόρων παραγωγικών διαδικασιών μεταξύ όλων των τομέων της οικονομίας με την υποστήριξη των κρατικών και αυτοδιοικητικών υπηρεσιών. Μέσω αυτής της συνεργασίας κάθε αναπτυξιακός σχεδιασμός, που αφορά τουριστικές υποδομές, επενδύσεις (δημόσιες ή ιδιωτικές), αλλά και κάθε άλλο στοιχείο που συμβάλλει στην ανάπτυξη και διεύθυνση του τουρισμού γίνεται απόρροια κοινής πολιτικής και στόχων. Είναι ουσιαστικό η συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα να στηρίζεται στην καλή θέληση όλων των μερών για την επιτυχία ενός κοινού σκοπού (βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη) και όχι στην ικανοποίηση ιδιοτελών συμφερόντων.

Σύμφωνα με την Hevre Barioulet (2001) μερικά ζητήματα που πρέπει να βρίσκουν λύση με βάση την αρχή της συνεργασίας στις τουριστικές περιοχές είναι:²⁵

- Ο έλεγχος της κατανάλωσης του νερού και των μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας με σκοπό την μείωση της μη ορθολογικής χρήσης τους.
- Η μείωση των απορριμμάτων και η εξασφάλιση της ανακύκλωσής τους.
- Ο έλεγχος και η μείωση των προβλημάτων κυκλοφοριακής συμφόρησης και ρύπανσης ιδιαίτερα σε περιοχές φυσικού και πολιτιστικού κάλλους και η χρήση μέσων μεταφοράς φιλικών προς το περιβάλλον.

²⁵ Αβδελλή Θεολογία, προϋποθέσεις βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. στο <http://www.oikologos.gr/News2005/0210.html> τελ. προσβ.22-9-2009

- Η οργάνωση και ο έλεγχος της πρόσβασης των τουριστών σε οικολογικά ευάλωτες περιοχές.
- Η συγχρηματοδότηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής προστασίας.
- Η χορήγηση κινήτρων και βοήθειας στις τουριστικές επιχειρήσεις ώστε, να υιοθετούν περιβαλλοντικές πολιτικές ανάπτυξης.

Τοπική συμμετοχή: Οι ανάγκες, οι προσδοκίες, τα ιδιαίτερα περιβαλλοντικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά και τα προβλεπόμενα οφέλη από τον τουρισμό διαφέρουν σημαντικά από την μια περιοχή στην άλλη. Έτσι δεν υπάρχει ένα είδος σχεδιασμού βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης που να ταιριάζει σε περισσότερους από έναν τουριστικούς προορισμούς. Αν και γενικές κατευθυντήριες γραμμές μπορούν να ορισθούν σε εθνικό επίπεδο, ωστόσο οι τοπικές κοινωνίες με συμμετοχή εκπροσώπων όλων των τοπικών φορέων (δημόσιο, τουριστική βιομηχανία, μη-κυβερνητικές περιβαλλοντικές και πολιτιστικές οργανώσεις, οργανώσεις πολιτών, επιστημονικοί φορείς κ.λ.π.) και συχνή επικοινωνία με τον τοπικό πληθυσμό είναι εκείνοι που θα σχεδιάσουν και θα αναπτύξουν το είδος του τουρισμού που θέλουν να προσφέρουν. Χρήσιμο εργαλείο για την πραγμάτωση μιας τέτοιας διαδικασίας έχει αποδειχθεί η δημιουργία και εφαρμογή της Τοπικής Ατζέντας 21.

Με την εξασφάλιση της τοπικής συμμετοχής στον σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης επιτυγχάνεται:

- ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας η οποία επιφέρει κέρδη κυρίως στην τοπική κοινωνία και όχι σε εξωτερικούς οικονομικούς παράγοντες, (π.χ πολυεθνικές εταιρίες ξενοδοχείων, τουριστικών γραφείων κ.λ.π.),
- καλύτερη αποδοχή του τουρισμού από τους κατοίκους της περιοχής,
- ενεργητική συμμετοχή των κατοίκων για την διατήρηση των τοπικών τουριστικών πηγών.

Εκπαίδευση: Η άρτια επαγγελματική κατάρτιση όχι μόνο των διευθυντικών στελεχών του τουρισμού αλλά όλων όσων απασχολούνται σε αυτόν,

συνεισφέρει στην καλύτερη προσφορά τουριστικών υπηρεσιών και στην ανταγωνιστικότητα του τουριστικού προϊόντος. Επιπλέον, ο εμπλουτισμός των επαγγελματικών εκπαιδευτικών ή επιμορφωτικών προγραμμάτων με θέματα που αφορούν τις έννοιες, τα κριτήρια, τα οφέλη, και τις πρακτικές του βιώσιμου τουρισμού βοηθά τους ανθρώπους που ασχολούνται με αυτόν να προβληματιστούν, να αναζητήσουν τους παράγοντες που συνεισφέρουν στην βιωσιμότητα του τουριστικού προϊόντος και να κατανοήσουν σε βάθος τις διαφορετικές πρακτικές μεταξύ μαζικού τουρισμού και εναλλακτικών τουριστικών μοντέλων (αγροτουρισμός, οικοτουρισμός, ιστορικός τουρισμός, πολιτισμικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός κ.λ.π.). Μερικά από τα γενικά θέματα μιας τέτοιας εκπαίδευσης/επιμόρφωσης μπορούν να είναι:

- Έννοια, αρχές, και πρακτικές βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.
- Είδη και χαρακτηριστικά εναλλακτικών μορφών τουριστικής ανάπτυξης.
- Ζητήματα περιβαλλοντικής προστασίας.
- Ζητήματα προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Είδη προς εξαφάνιση (του ζωικού και φυτικού βασιλείου) και σχετική νομοθεσία.
- Ζητήματα διεθνούς περιβαλλοντικής νομοθεσίας.
- Πιστοποιητικά περιβαλλοντικής ποιότητας (π.χ. μπλε σημαίες) και κριτήρια απόκτησής τους.

Η εκπαίδευση και η ευαισθητοποίηση των πολιτών σε θέματα κοινωνικής, πολιτιστικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας είναι ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας ανάπτυξης βιώσιμων κοινωνιών και κατ' επέκταση βιώσιμου τουρισμού. Σε μια τέτοια εκπαιδευτική διαδικασία μπορούν να συνεισφέρουν όλοι οι τυπικοί και άτυποι εκπαιδευτικοί φορείς (εκπαιδευτικά ιδρύματα, μη κυβερνητικοί οργανισμοί, οργανώσεις πολιτών, μέσα μαζικής ενημέρωσης, ενώσεις καταναλωτών κ.λ.π.) που διαθέτει μια κοινωνία με κάθε τυπικό και άτυπο εκπαιδευτικό μέσο (περιβαλλοντική εκπαίδευση, εκπαίδευση καταναλωτών, αγωγή υγείας, διαφήμιση, ενημερωτικές εκστρατείες, δημόσιες

συζητήσεις κ.λ.π). Στόχος τέτοιου είδους γενικού ενδιαφέροντος εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων πρέπει να είναι η ενημέρωση / ευαισθητοποίηση των πολιτών με σκοπό την προβολή και την υιοθέτηση νέων συμπεριφορών και πρακτικών που προάγουν την βιωσιμότητα.

Ποιότητα: Η διατήρηση του κύρους του τουριστικού προϊόντος κάθε περιοχής γίνεται όλο και δυσκολότερη στα πλαίσια του συνεχώς αυξανόμενου ανταγωνισμού σε διεθνές επίπεδο. Η προσφορά ποιοτικού τουρισμού που εξασφαλίζει την προστασία των τουριστικών πηγών και ικανοποιεί τις επιθυμίες των επισκεπτών και των μονίμων κατοίκων πρέπει να είναι κύριο μέλημα όλων των φορέων (δημόσιων και ιδιωτικών) που σχεδιάζουν και διευθύνουν την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής με στόχο την βιωσιμότητά της.

Η έννοια ποιοτικός τουρισμός δεν ταυτίζεται απαραίτητα με την έννοια πολυτελής- ακριβός τουρισμός. Αναφέρεται στο είδος τουριστικής δραστηριότητας η οποία προστατεύει τις τουριστικές πηγές, προσελκύει τουρίστες που σέβονται την τοπική κοινωνία και το περιβάλλον της και προσφέρει τουριστικά αξιοθέατα, ανέσεις και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στην αξία των χρημάτων που δαπανώνται γι' αυτά.

. Τουριστικές περιοχές που επιθυμούν την μακροχρόνια σταθερή ζήτηση του προϊόντος τους:

- Λαμβάνουν σοβαρά υπόψη την ποιότητα που προσφέρουν.
- Διεξάγουν έρευνες για την:

α) καλύτερη επίλυση των προβλημάτων τους,

β) δημιουργία νέων τουριστικών προϊόντων,

γ) ασφαλή και αποτελεσματικότερη εκμετάλλευση των τουριστικών πηγών τους.

3) Προωθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού συμβατές με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης.

4) Επιφέρουν τουριστικές καινοτομίες.

5) Χρησιμοποιούν νέες τεχνολογίες φιλικές προς το περιβάλλον.

- Παρακολουθούν τακτικά τη διαμόρφωση των διεθνών κριτηρίων ποιότητας έτσι ώστε να ενημερώνονται για το τι συμβαίνει στον κόσμο.
- Λαμβάνουν έγκαιρα απαραίτητα διορθωτικά μέτρα, αν χρειάζονται.
- Ενημερώνονται και διδάσκονται από επιτυχημένες πρακτικές που υιοθετήθηκαν σε άλλους τουριστικούς προορισμούς.

Πέρα όμως από τις προϋποθέσεις που πρέπει να ακολουθήσει μια κοινωνία για την επιτυχή βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη δεν θα πρέπει να παραβλέπει ότι ανεξάρτητα από το είδος τουριστικού μοντέλου που θα υιοθετήσει η τουριστική διαδικασία είναι ασταθής και ευάλωτη ιδιαίτερα σε περιόδους φυσικών θεομηνιών, οικονομικής ύφεσης, και κοινωνικής ανασφάλειας. Γι' αυτό το λόγο περιοχές με τουριστικό ενδιαφέρον πρέπει να αντιμετωπίζουν με μεγάλο σκεπτικισμό την οικονομική υπερεξάρτησή τους από τις δραστηριότητες του τουρισμού. Η ισόρροπη ανάπτυξη των τουριστικών και των άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων μιας κοινωνίας (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, παραδοσιακές τέχνες, τοπικές βιοτεχνίες, προσφορά κοινωνικών υπηρεσιών κ.λ.π.) είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που θεμελιώνουν την γενικότερη κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα και τη μακροχρόνια ευημερία μιας περιοχής.²⁶

²⁶ Οπ.π., επίσης: Λογοθέτης Μ, Εισήγηση στο 13^ο Συνέδριο Πανελληνίου Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων με θέμα: *Δάση-Χωροταξία-Τουρισμός*, Ρόδος 19-22 Οκτωβρίου 2001 *ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ* 13

Διαφορές εναλλακτικών μορφών τουρισμού από το μαζικό τουρισμό.

Όπως είναι γνωστό από τα προηγούμενα, ο συμβατικός μαζικός τουρισμός, αναπτυσσόμενος άναρχα, προκαλεί έντονες πιέσεις στο φυσικό περιβάλλον, σπαταλά τους φυσικούς πόρους, αλλοιώνει το δομημένο περιβάλλον και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιοχών, ενώ ένα άλλο χαρακτηριστικό του είναι η άνιση περιφερειακή κατανομή των κερδών μεταξύ των διαφόρων περιοχών.

Η κατάσταση αυτή, σε συνδυασμό με την ευαισθητοποίηση των πολιτών στα περιβαλλοντικά προβλήματα που δημιουργεί ο μαζικός τουρισμός, οδήγησε στην ανάγκη για ανάπτυξη νέων, ήπιων μορφών τουρισμού, που συμβάλλουν στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτισμικής κληρονομιάς, ενώ παράλληλα ενισχύουν το εισόδημα των κατοίκων στις περιοχές-προορισμούς. Σε αρκετές περιπτώσεις είναι δυνατή η διασύνδεση του μαζικού τουρισμού με οικολογικές δραστηριότητες και εναλλακτικές μορφές απασχόλησης και διασκέδασης των τουριστών. Τέτοιες δραστηριότητες στην Κρήτη γίνονται σε μεγάλες ξενοδοχειακές επιχειρήσεις όπως είναι π.χ. οι δράσεις που προτείνουν και προσφέρουν στους πελάτες τους μεγάλα ξενοδοχεία της Βόρειας ακτής του Ρεθύμνου στο πλαίσιο του προγράμματος προστασίας της χελώνας Careta-Careta.²⁷

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού συνθέτουν ένα νέο πρότυπο αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης, οι σημαντικότερες μορφές του οποίου γενικά είναι ο οικοτουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο γαστρονομικός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο φυσιολατρικός και περιπατητικός τουρισμός, ο ορειβατικός τουρισμός, ο χειμερινός τουρισμός, ο θαλάσσιος τουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός, ο εκπαιδευτικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο τουρισμός υγείας κ.λπ.

²⁷ Βλ. Σύλλογος για την προστασία της θαλάσσιας Χελώνας «Αρχέλων». (www.archelon.gr/)

Πρέπει ωστόσο να αναφερθεί ότι συχνά γίνεται δυσδιάκριτος ο διαχωρισμός των εναλλακτικών μορφών τουρισμού τόσο με τον μαζικό τουρισμό, όσο και μεταξύ τους.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού διαφέρουν από τον μαζικό τουρισμό όταν:

- Είναι μικρής, ελεγχόμενης και ρυθμιζόμενης κλίμακας
- Ενισχύουν οικονομικά και κοινωνικά τις τοπικές κοινωνίες
- Ελαχιστοποιούν τις αρνητικές επιδράσεις στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον
- Έχουν ποικιλία δραστηριοτήτων σε ατομική βάση
- Στηρίζονται σε βιώσιμα πρότυπα ανάπτυξης.²⁸

Προκειμένου η ανάλωση φυσικών πόρων, που απαιτεί η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού, να είναι αποκαταστάσιμη, η ανάπτυξη αυτή πρέπει να είναι “ήπια”, δηλαδή να εντάσσεται στη λογική της αειφορίας. Γι’ αυτό, η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού πρέπει να είναι σχεδιασμένη κατά τρόπο που να εξασφαλίζεται ο βιώσιμος χαρακτήρας της και να διαφέρει από περιοχή σε περιοχή, έτσι ώστε να είναι προσαρμοσμένη στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στις ιδιαίτερες δραστηριότητες της κάθε περιοχής.

Μεθοδολογία έρευνας

Έχοντας υπόψη όλα όσα αναφέρουμε στα προηγούμενα κεφάλαια, θα μελετήσουμε την κατάσταση που επικρατεί στην Κρήτη σε ότι αφορά τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, έχοντας υπόψη τις εννοιολογικές σχετικότητες, φιλοδοξώντας αφενός μεν να αποτυπώσουμε όσο ποιο

²⁸ Παπασταύρου Μπριγκίτα, εισήγηση σε Ημερίδα για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στο Ρέθυμνο που διοργανώθηκε από τη Ν.Α.Ρ. με θέμα Η Ελληνική πρόταση τουρισμού - Αγροτουρισμός στην ενδοχώρα –Αρχοντικά Παλιάς Πόλης, 20-11-2004 <http://www.ecocrete.gr/> Επίσης: Πελεκανάκης Γεώργιος Ειδικές μορφές Τουρισμού, Ηράκλειο, εφημ. "ΠΑΤΡΙΣ", 21 Μαρτίου 2008

αντικειμενικά γίνεται την υπάρχουσα κατάσταση αφετέρου να εντοπίσουμε προβλήματα αλλά και να διατυπώσουμε τις τάσεις και τις προοπτικές των δραστηριοτήτων εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη, ως οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα, η οποία υπάρχει και αναπτύσσεται και μπορεί να αποτελέσει το σημαντικότερο μοχλό βελτίωσης και μετεξέλιξης του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης.

Η ανάδειξη της κατάστασης του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη, περιέχει και ποσοτικά αλλά κυρίως ποιοτικά στοιχεία. Τα ποσοτικά αφορούν κυρίως τον αριθμό των επιχειρήσεων, τον αριθμό των τουριστών, τον αριθμό των απασχολουμένων, τα οικονομικά στοιχεία τους, τα κέρδη ή οι ζημιές κ.λ.π. Τα ποσοτικά αυτά στοιχεία είναι σχετικά εύκολο να βρεθούν σε πολλές εκθέσεις είτε επιχειρήσεων και οργανισμών, αλλά κυρίως Τοπικής Αυτοδιοίκησης, του ΕΟΤ, επιμελητηρίων κ.λ.π. όμως στον Εναλλακτικό τουρισμό είναι σημαντικά τα ποιοτικά στοιχεία, εκείνα κυρίως που τον διαφοροποιούν από το μαζικό τουρισμό και τα ποιοτικά στοιχεία δεν αποτυπώνονται με ποσοτικές έρευνες, ούτε είναι εύκολο να βρεθούν στη βιβλιογραφία. Η περιγραφή λοιπόν της κατάστασης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη, περιλαμβάνει την καταγραφή και περιγραφή των επιχειρήσεων, ώστε να αποτυπωθεί η ποσοτική διάσταση του ζητήματος, αλλά κυρίως περιλαμβάνει την αποτύπωση και των ποιοτικών χαρακτηριστικών που υπάρχουν σε ορισμένες τουλάχιστον από αυτές με στόχο να κατανοηθούν όσο γίνεται καλύτερα, οι επιδραστικοί παράγοντες, τα προβλήματα και οι δυσκολίες, οι ταυτότητες ή οι διαφοροποιήσεις από τα μέχρι τώρα γνωστά πρότυπα τουρισμού.

Για την κάλυψη και των δύο αυτών χαρακτηριστικών η έρευνά μας περιλαμβάνει μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας καθώς και των σχετικών καταχωρίσεων σε ηλεκτρονικές σελίδες. Μέσα από αυτά επιχειρούμε την αποτύπωση της κατάστασης γενικά στην Κρήτη. Να αναδείξουμε τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα αλλά και τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν ή απαιτούνται για την περαιτέρω βελτίωση της κατάστασης. Ακολούθως θα παρουσιάσουμε τη μελέτη δύο χαρακτηριστικών περιπτώσεων εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη, οι οποίες δεν είναι πολύ γνωστές ωστόσο είναι απόλυτα επιτυχημένες και λειτουργικές και αποτελούν σημαντικά παραδείγματα εναλλακτικών μορφών τουρισμού, τα οποία ίσως

είναι χαρακτηριστικά σε σχέση με τις δυνατότητες της Κρήτης. Η μελέτη των παραδειγμάτων αυτών περιλαμβάνει περιγραφή των επιχειρήσεων και της λειτουργίας τους, συνεντεύξεις βάθους των 2 υπευθύνων των επιχειρήσεων αυτών καθώς και συνεντεύξεις βάθους δύο επισκεπτών-τουριστών από κάθε επιχείρηση, τους οποίους συναντήσαμε τυχαία κατά την επίσκεψή μας σ' αυτές. Τέλος προχωρήσαμε στη διενέργεια άλλων οκτώ συνεντεύξεων βάθους από ισάριθμους ιδιοκτήτες επιχειρήσεων εναλλακτικού τουρισμού, στο Ηράκλειο, το Ρέθυμνο και τα Χανιά, στις οποίες αποτυπώνονται οι απόψεις τους για τον εναλλακτικό τουρισμό και τον οικοτουρισμό, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, οι φιλοδοξίες αλλά και τα συναισθήματά τους από την απασχόλησή τους αυτή.²⁹ Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην ουσιαστική κατανόηση της έννοιας του οικοτουρισμού και της σχέσης του με το περιβάλλον ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσο η λειτουργία των επιχειρήσεων είναι πραγματικά εναλλακτική σε σχέση με το μοντέλο του μαζικού τουρισμού ή είναι απλά μια διαφορετική μορφή μαζικότητας. Στο εμπειρικό μέρος παρουσιάζεται η λογική ανάλυση των συνεντεύξεων αυτών, οι οποίες ελήφθησαν με την καλλιέργεια φιλικού κλίματος και παρατίθενται ορισμένα χαρακτηριστικά αποσπάσματα από αυτές. Τα στοιχεία των συνεντευξιαζόμενων για ευνόητους λόγους δεν παρατίθενται πλήρως αλλά περιγραφικά, προκειμένου να κατανοηθεί η μοναδικότητα του καθενός. Τα κριτήρια επιλογής ήταν η δυνατότητα προσέγγισής τους μέσω κοινών γνωστών, η συγκεκριμένη μορφή εναλλακτικού τουρισμού με την οποία ασχολούνται και η διαθεσιμότητά τους να μιλήσουν στη συνέντευξη.

Στα συμπεράσματα του ερευνητικού μέρους θα επιχειρήσουμε να συνθέσουμε τις διάφορες μαρτυρίες και απόψεις με τα καταγεγραμμένα στοιχεία και με τα συμπεράσματα από τη μελέτη των δύο περιπτώσεων και να αναδείξουμε τα διάφορα ζητήματα.

Το ερευνητικό ερώτημα που μας απασχολεί είναι αν οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Κρήτη όπως είναι σήμερα, αποτελούν πραγματικά μια εναλλακτική πρόταση τουριστικής ανάπτυξης, να κατανοήσουμε τα

²⁹ Κομίλη Αίγλη,(1989), βασικές αρχές και μέθοδοι επιστημονικής έρευνας στην Ψυχολογία. Αθήνα: Οδυσσέας Επίσης: Ιωσηφίδης Θ. (2003), Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων, Αθήνα: Κριτική

προβλήματα και να εντοπίσουμε τάσεις, δυνατότητες και προοπτικές του οικοτουρισμού στο νησί.

Όρια και περιθώρια της έρευνας.

Στην ουσία το ερευνητικό σκέλος της εργασίας αυτής αποτελείται από τρία μέρη.

Το ένα είναι η καταγραφή των επιχειρήσεων και η αποτύπωση των λειτουργιών τους. Το δεύτερο είναι η μελέτη των δύο περιπτώσεων, η εμπάθυνση και η κατανόηση των χαρακτηριστικών τους. Το τρίτο είναι η καταγραφή των απόψεων μέσα από τις συνεντεύξεις βάθους με την τεχνική της λογικής ανάλυσης του περιεχομένου τους ώστε να εντοπίσουμε ιδιαιτερότητες, γενικεύσεις, εναρμονίσεις και δυσαρμονίες σχετικά με το μελετώμενο θέμα της ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη.³⁰

Αυτό σημαίνει ότι η έρευνά μας δεν μπορεί να αποτελέσει μια γενικευμένη έρευνα πεδίου και τα όριά της περιορίζονται από τις ολιγάριθμες σχετικά συνεντεύξεις, οι οποίες αν και μπορούν να βοηθήσουν για τη σε βάθος ανάλυση διαφόρων χαρακτηριστικών, δεν μπορούν να αποτελέσουν δείγμα για την εξαγωγή συμπερασμάτων που θα μπορούν αυτούσια να γενικευθούν. Σίγουρα όμως είναι χρήσιμα τα συμπεράσματα που προκύπτουν με το δεδομένο ότι οι ποιοτικές παράμετροι μπορούν αν δώσουν το στίγμα και τις τάσεις των γενικότερων προβλημάτων που εγείρονται.

Το περιθώριο λοιπόν του ερευνητικού μέρους αυτής της εργασίας μπορεί να μη μας δίνει τη δυνατότητα για γενίκευση όλων των παραμέτρων που αφορούν τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στην Κρήτη, μας βοηθά όμως να κατανοήσουμε τις λειτουργίες και τα βαθύτερα προβλήματα των συγκεκριμένων επιχειρήσεων, γνωρίζοντας ότι παρόμοια προβλήματα αντιμετωπίζουν συχνά και άλλες επιχειρήσεις του χώρου.

³⁰ Ιωσηφίδης, οπ.π.

ΜΕΡΟΣ Γ

Οι επιχειρήσεις εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη.

Όπως είπαμε η τουριστική ανάπτυξη της Κρήτης ξεκίνησε και αναπτύχθηκε κυρίως με το πρότυπο του μαζικού τουρισμού, προσφέροντας βασικά τον ήλιο, τη Θάλασσα, τις αμμουδερές παραλίες και σε αρκετές περιπτώσεις υποσχέσεις εφήμερων σχέσεων. (Συχνά το πρότυπο αυτό καταγράφηκε ως τα τέσσερα S από τις λέξεις Sun, Sea, Sand, Sex). Το πρότυπο αυτό αλλοίωσε σε μεγάλο βαθμό το φυσικό αλλά και το πολιτιστικό περιβάλλον του νησιού.

Από τη δεκαετία του 1980 ήδη αλλά κυρίως του 1990, άρχισαν να αναπτύσσονται νέες αντιλήψεις σχετικά με την προώθηση του τουρισμού και με τη συνέργεια συγκεκριμένων πολιτικών αλλά και με την οικονομική βοήθεια Ευρωπαϊκών προγραμμάτων άρχισαν να αναπτύσσονται εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Οι πρώτες μορφές ήταν οι λεγόμενες αγροτουριστικές εγκαταστάσεις, οι οποίες σε αρκετές περιπτώσεις κατασκευάστηκαν μεν αλλά δεν λειτούργησαν για το σκοπό που χτίστηκαν ή και χρηματοδοτήθηκαν. Αργότερα, ειδικά από το τέλος της δεκαετίας του 90, το τοπίο άρχισε να ξεκαθαρίζει. Εκτός από τις κλασικές αγροτουριστικές εγκαταστάσεις άρχισαν να αναπτύσσονται και άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού ακολουθώντας αφενός μεν τις απαιτήσεις των αντίστοιχων-Ευρωπαϊών κυρίως- τουριστών αλλά και τις δυνατότητες του Κρητικού περιβάλλοντος, το οποίο προσφέρει μεγάλες δυνατότητες εναλλακτικών δραστηριοτήτων. Παρακάτω επιχειρούμε μια καταγραφή όσο το δυνατό πληρέστερη των δραστηριοτήτων εναλλακτικού τουρισμού που υπάρχουν στην Κρήτη αλλά και μια ποσοτική καταγραφή των αντίστοιχων εκμεταλλεύσεων.

Οι τρεις άξονες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη.

Θάλεγε κανείς ότι με βάση τον ορισμό του εναλλακτικού τουρισμού, η Κρήτη έχει ιδιαίτερα πλεονεκτήματα τα οποία μπορεί να αξιοποιήσει προκειμένου να αναπτύξει τον τουρισμό αυτής της μορφής. Όλοι συμφωνούν ότι οι τρεις άξονες αυτοί είναι οι παρακάτω:³¹

Α) Η Φύση

Το φυσικό περιβάλλον της Κρήτης, είναι ιδιαίτερα προικισμένο. Αποτελεί ένα σύνολο στο οποίο παρουσιάζεται τεράστια ποικιλία τοπίων, τα οποία περιλαμβάνουν βραχώδεις και αμμώδεις παραλίες, λόφους και βουνά άλλοτε απόκρημνα και άλλοτε εύκολα στην προσπέλαση, ψηλά βουνά με αλπικό περιβάλλον ακόμη και υποτροπικά δάση από φοινικόδεντρα.. Περιλαμβάνονται επίσης δάση από ελιές, ποικίλες άλλες καλλιέργειες ενταγμένες στο φυσικό περιβάλλον, φυσικές και τεχνητές λίμνες. Η εναλλαγή του τοπίου είναι ιδιαίτερα έντονη. Στο σύνολο αυτό περιλαμβάνονται αρκετά και σημαντικά σπήλαια, περιοχές εξαιρετικού κάλους, φαράγγια με παγκόσμια φήμη αλλά και σημαντικότερα ιστορικά, πολιτιστικά και θρησκευτικά μνημεία. Εξαιρετική ποικιλία αλλά και μοναδικότητα παρουσιάζει επίσης η πανίδα και η χλωρίδα του τόπου. Υπάρχουν σπάνια και μοναδικά ζώα (π.χ. Κρητικός Αίγαγρος), όπως επίσης σπάνια και μοναδικά βότανα. Το κλίμα επίσης είναι ήπιο με ήπιους χειμώνες και σχετικά δροσερά καλοκαίρια και μικρή υγρασία, ενώ η Καλοκαιρινή περίοδος διαρκεί από το Μάιο μέχρι το Νοέμβριο.³²

Όλα αυτά, έχουν κάνει την Κρήτη ένα σπουδαιότατο πόλο έλξης τουριστών, όπως έχουμε ήδη αναφέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο. Όμως προσφέρουν επιπλέον σημαντικές δυνατότητες στην ανάπτυξη όλων των ειδών τουρισμού και ιδιαίτερα εκείνων που χαρακτηρίζονται εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Η βιοποικιλότητα, το ιδιαίτερο περιβάλλον, ευνοούν την ανάπτυξη δυνατοτήτων για την κάλυψη κάθε μορφής σχεδόν αναζητήσεων που θα έχει ένας περιηγητής, ο οποίος αναζητεί διάφορες εναλλακτικές μορφές

³¹ Τερζάκης Δημήτρης, *Αθλητικός Τουρισμός και Ευρωπαϊκή Αθλητική Πολιτική Σήμερα!*
http://www.traveldailynews.gr/makeof.asp?central_id=1712&permanent_id=2, 16-9-2009

³² Βλ. σχετ. www.explorecrete.com/.../ecology-gr.html

αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου του. Ο δεύτερος άξονας για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού είναι:

B) Οι άνθρωποι

Οι Κρητικοί φημίζονται για τη φιλοξενία τους. Χαρακτηρίζονται επίσης από συγκεκριμένα ήθη και έθιμα με τα οποία χαίρονται τη ζωή και αξιοποιούν τις δυνατότητες του νησιού. Ο εγκάρδιος χαρακτήρας, η παραδοσιακή υποδοχή και ο σεβασμός στον ξένο, η ευκολία στη δημιουργία ανθρώπινων σχέσεων, καθιστά πολλές φορές τη σχέση του κρητικού-επιχειρηματία με τον τουρίστα-πελάτη του σχέση διαπροσωπική και όχι απλά επαγγελματική. Η δυνατότητες που προσφέρει στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, είναι αυτονόητη, ιδιαίτερα όταν στις μορφές αυτές περιλαμβάνονται δραστηριότητες συμμετοχής στις τοπικές δραστηριότητες όπως είναι ο τρύγος, η συλλογή ελαιόκαρπου, το τάϊσμα των ζώων, η ενεργητική συμμετοχή σε παραγωγικές αλλά συνάμα παραδοσιακές δραστηριότητες, όπως τα ρακοκάζανα, η κουρά των ζώων κ.λ.π.³³ Ο τρίτος άξονας ο οποίος συμβάλλει στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι:

Γ) Το πρότυπο της Κρητικής διατροφής

Η παραδοσιακή Κρητική διατροφή από αρχαιοτάτων χρόνων φαίνεται να συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά εκείνα που την καθιστούν άριστη, όπως είχε δείξει η μελέτη των 7 χωρών, που άρχισε το 1960 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Από τη μελέτη αυτή, η οποία περιλάμβανε τη διαχρονική παρακολούθηση μιας ομάδας 700 περίπου ανδρών αγροτικής περιοχής της Κρήτης, φάνηκε ότι ο πληθυσμός αυτός είχε τους λιγότερους θανάτους από έμφραγμα της καρδιάς και τις διάφορες μορφές καρκίνου σε σύγκριση με άλλες ανεπτυγμένες χώρες. Ο πληθυσμός της Κρήτης ήταν ο μακροβιότερος σε σύγκριση με άλλες ανεπτυγμένες χώρες.³⁴

Χαρακτηριστικό ήταν το γεγονός ότι το 1991, που ο Τομέας Κοινωνικής Ιατρικής του Πανεπιστημίου Κρήτης ανέλαβε την επανεξέταση των ηλικιωμένων κατά το 31ο έτος της μελέτης, οι επισζώντες στην Κρήτη ήταν το

³³ Μασούρη Πηνελόπη. (2009), *Κρήτη: Τοπία και Άνθρωποι*, Αθήνα: Ψυχογιός

³⁴ Αγοραστάκης Γιώργος, (2005), *Κρητική διατροφή*. Χανιά: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χανίων.

50% περίπου του αρχικού πληθυσμού, ενώ στη Φινλανδία δεν υπήρχαν επιζώντες!³⁵

Η άριστη υγεία και μακροζωία των Κρητικών αποδίδεται στην παραδοσιακή διατροφή τους. Η διατροφή αυτή ήταν απλή και περιλάμβανε κυρίως ελαιόλαδο που έδινε το ένα τρίτο περίπου της ημερήσιας ενέργειας σε κάθε άτομο, ενώ το μεγαλύτερο μέρος της ενέργειας προερχόταν από δημητριακά, κυρίως ψωμί, όσπρια, λαχανικά, φρούτα και σπανιότερα σε μικρές ποσότητες από αυγά, τυρί, γάλα, κρέας, ψάρι και λίγο κόκκινο κρασί σε κάθε γεύμα. Η απλή αυτή παραδοσιακή διαίτα της Κρήτης έχει αλλοιωθεί τις τελευταίες δεκαετίες κυρίως από τις νεότερες γενιές. Όμως η αξία της είναι πια αποδεδειγμένη και η προσπάθεια για την ανάδειξή της εκ νέου, αποτελεί μια σημαντική επένδυση όχι μόνο στην υγεία των κατοίκων αλλά και των επισκεπτών. Επιπλέον η κρητική διατροφή διανθίζεται ολοένα και περισσότερο με δημιουργικές προτάσεις βασισμένες σ' αυτήν, οι οποίες προκαλούν το ενδιαφέρον των επισκεπτών. Σε όλες σχεδόν τις μονάδες εναλλακτικού τουρισμού προάγεται με διάφορες μορφές και το πρότυπο της Κρητικής διατροφής.

Δραστηριότητες Εναλλακτικού τουρισμού που υπάρχουν στην Κρήτη.

Α) Διαμονή σε Παραδοσιακά καταλύματα και Ξενώνες (Αγροτουρισμός)

Ο αριθμός των παραδοσιακών καταλυμάτων στην Κρήτη αυξάνεται συνεχώς. Σε αρκετές περιοχές του νησιού υπάρχουν ξενοδοχεία και μονάδες διαμονής με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά προσαρμοσμένα στο φυσικό περιβάλλον και στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική της κρητικής υπαίθρου. Πρόκειται στην ουσία για οικοτουριστικές μονάδες. Η διαμονή σε παραδοσιακούς οικισμούς από πέτρα και ξύλο ή ενταγμένους στο οικείο φυσικό περιβάλλον, δίνει μια διαφορετική αίσθηση αυθεντικότητας και ενθουσιάζει συχνά τους επισκέπτες, δίνοντας μια άλλη διάσταση στις διακοπές τους. Οι διακοπές σε αγροτουριστικό κατάλυμα στην Κρήτη συχνά

³⁵Ψιλάκης Νίκος –Μαρία, *Κρητική Παραδοσιακή Κουζίνα* Εκδόσεις Καρμάνωφ επίσης: Καφάτος Α. Η διατροφή ως πρόληψη, Αθήνα, εφημ. *ΕΞΙΠΡΕΣ*, 22-7-2008,

συνδέονται άρρηκτα με τη φημισμένη Κρητική Διατροφή, όπου ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να δοκιμάσει ή/και να βοηθήσει στην προετοιμασία της. Κάποιες αγροτουριστικές μονάδες έχουν ιδιόκτητες καλλιέργειες και φάρμες, όπου παράγονται προϊόντα βιολογικά και σε αρκετές περιπτώσεις με αναπαράσταση των παλαιών τρόπων παραγωγής. Έτσι γνήσια κρητικά προϊόντα όπως τυρί και μέλι, λαχανικά, ελαιόλαδο, θυμάρι, φασκόμηλο, παξιμάδια, ρίγανη, κρασί και τσικουδιά από ντόπια σταφύλια και αρωματικά φυτά προσφέρονται στους επισκέπτες συμβάλλοντας στην αίσθηση αυθεντικότητας και εναλλακτικής προσέγγισης των διακοπών. Πολλά από αυτά αποτελούν τα κύρια συστατικά του φαγητού τους, το οποίο συνήθως είναι μαγειρεμένο από την ίδια την ιδιοκτήτρια ή κάποια άλλη νοικοκυρά του πλησιέστερου χωριού βασισμένο πάντα σε παραδοσιακές συνταγές. Επιπρόσθετα σε αρκετές περιπτώσεις δίνεται η δυνατότητα να συμμετέχουν οι επισκέπτες ενεργά στην ετοιμασία του φαγητού ή ακόμα και να μάθουν μυστικά της παραδοσιακής κρητικής μαγειρικής, της παραδοσιακής βιολογικής καλλιέργειας κηπευτικών και της παρασκευής γλυκών μέσα από οργανωμένα μαθήματα που παρέχονται.

Οι δραστηριότητες που προσφέρονται στους παραδοσιακούς ξενώνες μπορεί να είναι η βόλτα με άλογα, ποδηλασία στο βουνό, ο περίπατος στο δάσος, η διάσχιση κάποιου φαράγγιού, η καλλιέργεια της γης και το τάϊσμα των ζώων, η παρασκευή ψωμιού ή παραδοσιακών γλυκών.

Σε όλη την Κρήτη έχουν δημιουργηθεί αρκετές τέτοιες μονάδες ο αριθμός των οποίων ξεπερνά τις 500. Όμως ένα ερώτημα είναι πόσες και ποιες από τις εκμεταλλεύσεις αυτές ξεχωρίζουν πραγματικά για τα αγροτουριστικά τους χαρακτηριστικά ή είναι απλά χώροι διαμονής σε μη αστικό περιβάλλον πρόκειται δηλαδή στην ουσία για άλλη μια εκδοχή του «Rent Rooms». Είναι γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να συμβαίνει αυτό αλλά και σε αρκετές άλλες υπάρχουν πραγματικά αγροτουριστικές και οικοτουριστικές εκμεταλλεύσεις.³⁶

³⁶ ΘΑΝΑΣΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ, ΘΩΜΗ ΜΕΛΙΔΟΥ & ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ, ο Αγροτουρισμός στην Ελλάδα, στο : www.ethnos.gr/article.asp?catid. τελ. Προσβ. 27-11-2009

Παραδείγματα τέτοιων μονάδων είναι ο «Αρόλιθος» στο Ηράκλειο, όπου πρόκειται για την αναπαράσταση στην ουσία ενός παραδοσιακού κρητικού χωριού και η «Μηλιά» στα Χανιά, η οποία πρόκειται για μια αναπαλαιώση-αποκατάσταση ενός παλιού και εγκαταλειμμένου χωριού το οποίο έχει μετατραπεί σε ξενώνα και εστιατόριο με σημαντικά στοιχεία των παραδοσιακών δραστηριοτήτων των κρητικών χωριών. Σύμφωνα με τις Νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις, ο κατάλογος αυτών των αγροτουριστικών μονάδων διαμονής καθώς και οι υπηρεσίες που παρέχουν ως προς τη διατροφή των ενοίκων τους είναι ο παρακάτω:³⁷

Νομός Ρεθύμνου

Αγροτουριστικά Καταλύματα

Όνομα	Διεύθυνση	Αριθμός Κλινών	Κατηγορία	Παρεχόμενες Υπηρεσίες	Τιμές	Τηλ.
ΒΑΡΔΙΑΜΠΑΣΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΠΛΑΔΙΑΝΑ 74054 ΓΑΡΑΖΟ	14	A	ΠΡΩΙΝΟ		0834-41471
ΒΑΡΔΙΑΜΠΑΣΗΣ ΣΟΦΟΚΛΗΣ	ΑΠΛΑΔΙΑΝΑ 74054 ΓΑΡΑΖΟ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		0834-41481
ΚΡΕΒΑΤΣΟΥΛΗ ΕΙΡΗΝΗ	ΠΡΙΝΟΣ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	7	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-93205
ΚΟΚΚΙΝΑΚΗΣ ΙΩΣΗΦ	ΣΕΛΛΙΑ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		
ΚΑΡΟΥΖΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΓ.ΓΕΩΡΓΙΟΣ 74058 ΡΟΥΣΤΙΚΑ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ-ΓΕΥΜΑ		0831-91393
ΑΥΓΕΝΑΚΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΣΠΗΛΙ 74053	7	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΚΕΛΑΙΔΗΣ ΙΩΣΗΦ	ΕΠΙΣΚΟΠΗ 74055	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0831-61347
ΔΕΛΗΔΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ 74055 ΕΠΙΣΚΟΠΗ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		0831-81279
ΖΩΓΡΑΦΑΚΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ 74055 ΕΠΙΣΚΟΠΗ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		0831-81269
ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ 74055 ΕΠΙΣΚΟΠΗ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		0831-81261
ΜΙΚΕΔΑΚΗ ΧΡΥΣΗ	ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		0831-

³⁷ Τα στοιχεία είναι από τις επίσημες ιστοσελίδες των αντίστοιχων Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων

	74055 ΕΠΙΣΚΟΠΗ					81239, 81225
ΑΓΓΕΛΑΚΗ ΕΥΣΕΒΙΑ	ΕΠΙΣΚΟΠΗ 74055	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		0831- 61623
ΒΕΛΟΝΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΠΙΣΚΟΠΗ 74055	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0831- 61341
ΒΟΣΚΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΕΠΙΣΚΟΠΗ 74055	12	A	ΠΡΩΙΝΟ		0831- 61566
ΓΙΟΥΜΠΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΕΠΙΣΚΟΠΗ 74055	7	B	ΠΡΩΙΝΟ		
ΔΑΜΑΝΑΚΗ ΔΗΜΗΤΡΑ	ΕΠΙΣΚΟΠΗ 74055	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		0831- 61278
ΣΤΑΘΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΕΠΙΣΚΟΠΗ 74055	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		0831- 61361 24957
ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ΗΡΑΚΛΗΣ	ΣΠΗΛΙ 74053	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΓΙΑΝΝΟΥΛΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΑΓ.ΙΩΑΝΝΗΣ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΑΝΔΡΟΥΛΙΔΑΚΗ ΑΙΜΙΛΙΑ	ΜΥΡΘΙΟΣ 74060	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΓΕΡΟΥΚΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΜΥΡΘΙΟΣ 74060	8	A	ΠΡΩΙΝΟ		0832- 31401
ΔΟΥΛΓΕΡΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΜΥΡΘΙΟΣ 74060	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΜΙΧΕΛΑΡΑΚΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΜΥΡΘΙΟΣ 74060	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΒΡΟΝΤΑΚΗ ΔΕΣΠΟΙΝΑ	ΑΔΕΛΕ 74100 ΡΕΘΥΜΝΟ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		0831- 71608
ΜΟΥΝΔΡΙΑΝΑΚΗΣ ΧΑΡΙΔΗΜΟΣ	ΑΔΕΛΕ 74100 ΡΕΘΥΜΝΟ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		0831- 71405
ΒΟΥΡΕΞΑΚΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΚΟΥΦΗ 74055 ΕΠΙΣΚΟΠΗ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		0831- 61407
ΤΡΙΠΟΛΙΤΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΟΥΦΗ 74055 ΕΠΙΣΚΟΠΗ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0831- 61434
ΣΠΑΝΤΙΔΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΜΟΥΝΤΡΟΣ 74058 ΡΟΥΣΤΙΚΑ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ- ΓΕΥΜΑ		0831- 91080
ΑΝΤΩΝΟΥΣΑΚΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΡΟΔΑΚΙΝΟ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗΣ Α.	ΡΟΔΑΚΙΝΟ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΡΟΔΑΚΙΝΟ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΖΑΦΕΙΡΑΚΗ ΜΑΡΙΑ	ΡΟΔΑΚΙΝΟ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		

	74060 ΜΥΡΘΙΟΣ					
ΖΑΦΕΙΡΑΚΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΡΟΔΑΚΙΝΟ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	8	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΛΟΥΚΑΚΗ ΑΡΓΥΡΩ	ΡΟΔΑΚΙΝΟ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΜΑΝΟΥΣΑΚΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΡΟΔΑΚΙΝΟ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΚΟΚΚΙΝΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ	ΣΕΛΜΙΑ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΚΩΣΤΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΣΕΛΜΙΑ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	8	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΣΤΑΥΓΙΑΝΟΥΔΑΚΗΣ Σ.	ΜΑΡΙΟΥ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΚΟΥΦΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ	ΛΕΥΚΟΓΕΙΑ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΣΟΥΜΠΑΣΑΚΗΣ ΑΛ.	ΑΣΩΜΑΤΟΣ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΣΟΥΜΠΑΣΑΚΗ ΑΝΤΩΝΙΑ	ΑΣΩΜΑΤΟΣ 74060 ΜΥΡΘΙΟΣ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΣΜΠΩΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΝΩΓΕΙΑ 74051	15	A	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 31549
ΚΙΑΓΙΑΣ ΔΡΑΚΟΣ	ΠΡΙΝΟΣ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	13	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 93344
ΣΤΡΑΤΙΔΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΠΡΙΝΟΣ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	14	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 93230
ΤΟΥΡΝΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΠΡΙΝΟΣ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 93356
ΝΥΚΤΑΡΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΣΙΣΑΙ 74057 ΠΑΝΟΡΜΟΣ	11	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 71494
ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΖΩΝΙΑΝΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 61315
ΚΛΑΔΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ	ΛΙΒΑΔΙΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 61197
ΝΥΚΤΑΡΗΣ ΑΣΤΡΙΝΟΣ	ΛΙΒΑΔΙΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		
ΣΩΠΑΣΗΣ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ	ΛΙΒΑΔΙΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	7	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 61136
ΜΙΧΕΛΟΥΔΑΚΗΣ ΕΜΜ.	ΟΙΚ.ΑΒΔΕΛΑ ΑΓ.ΜΑΜΑΣ 74054 ΓΑΡΑΖΟ	7	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 91152
ΜΙΧΕΛΟΥΔΑΚΗΣ ΧΑΡΑΛ.	ΟΙΚ.ΑΒΔΕΛΑ ΑΓ.ΜΑΜΑΣ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 91315

	74054 ΓΑΡΑΖΟ					
ΠΕΤΣΕΤΑΚΗΣ ΕΥΘΥΜΙΟΣ	ΑΓΓΕΛΙΑΝΑ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	7	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 23103
ΤΖΩΡΤΖΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΓΓΕΛΙΑΝΑ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	7	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 22062
ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗ ΑΙΚΑΤ.	ΑΓΓΕΛΙΑΝΑ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	13	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 23062
ΠΕΤΣΕΤΑΚΗ ΝΙΚΟΛΕΤΑ	ΑΓΓΕΛΙΑΝΑ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	9	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 22857
ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΓΓΕΛΙΑΝΑ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	13	B	ΠΡΩΙΝΟ		
ΠΑΝΤΑΛΟΥ ANNA	ΑΓΓΕΛΙΑΝΑ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 22984
ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ ΕΜΜ.	ΟΙΚ.ΑΛΕΞ.ΧΑΝΙ 74052 ΑΓΓΕΛΙΑΝΑ	9	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 23061
ΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ ΕΜΜ.	ΑΓΓΕΛΙΑΝΑ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 23196
ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗ ΑΡΓΥΡΩ	ΑΓΓΕΛΙΑΝΑ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	9	A	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 22856
ΜΟΥΝΤΑΚΗΣ ΕΜΜ.	ΑΛΦΑ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	9	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 23024
ΞΥΛΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΝΩΓΕΙΑ 74051	14	B	ΠΡΩΙΝΟ- ΓΕΥΜΑ		0834- 31419
ΧΑΙΡΕΤΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΑΝΩΓΕΙΑ 74051	6	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 31503
ΜΑΝΟΥΡΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ	ΑΝΩΓΕΙΑ 74051	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 31360
ΚΟΥΝΑΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΩΓΕΙΑ 74051	14	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 31001
ΣΚΟΥΛΑΣ ΜΥΡΩΝ	ΑΝΩΓΕΙΑ 74051	9	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 31162
ΣΚΟΥΛΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΩΓΕΙΑ 74051	9	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 31162
ΜΑΝΟΥΡΑΣ ΜΕΝΕΛΑΟΣ	ΑΝΩΓΕΙΑ 74051	9	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 31060
ΝΤΑΓΙΑΝΤΑΣ ΜΙΧΑΗΛ	ΑΝΩΓΕΙΑ 74051	15	A	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 31547, 31334
ΠΑΣΠΑΡΑΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	ΑΝΩΓΕΙΑ 74051	11	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 31048
ΠΑΣΠΑΡΑΚΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ	ΑΝΩΓΕΙΑ 74051	4	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 31021
ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΝΩΓΕΙΑ 74051	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 31194
ΝΤΑΓΙΑΝΤΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ	ΑΝΩΓΕΙΑ 74051	11	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 31460

ΒΑΡΔΙΑΜΠΑΣΗΣ ΝΙΚ.	ΑΠΛΑΔΙΑΝΑ 74054 ΓΑΡΑΖΟ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-41477
ΒΑΡΔΙΑΜΠΑΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΠΛΑΔΙΑΝΑ 74054 ΓΑΡΑΖΟ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-41045
ΛΥΡΩΝΗΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ	ΑΠΛΑΔΙΑΝΑ 74054 ΓΑΡΑΖΟ	6	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-41052
ΚΛΑΔΟΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΑΠΛΑΔΙΑΝΑ 74054 ΓΑΡΑΖΟ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		
ΛΥΡΩΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΠΛΑΔΙΑΝΑ 74054 ΓΑΡΑΖΟ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-41040
ΣΤΑΥΡΑΚΑΚΗ ΦΛΩΡΑ	ΜΟΥΡΤΖΑΝΑ 74054 ΓΑΡΑΖΟ	9	Γ	ΠΡΩΙΝΟ		0834-41410
ΒΑΣΣΑΛΟΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΔΑΦΝΕΔΕΣ 74054 ΓΑΡΑΖΟ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-41245
ΚΛΑΔΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΑΦΝΕΔΕΣ 74054 ΓΑΡΑΖΟ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-41158
ΤΣΙΛΙΓΚΑΚΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΕΡΦΟΙ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	13	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-93279
ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΕΡΦΟΙ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	12	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-93416
ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΖΩΝΙΑΝΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	12	B	ΠΡΩΙΝΟ		
ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΖΩΝΙΑΝΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	11	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-61315
ΠΑΡΑΣΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΖΩΝΙΑΝΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	11	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-61059
ΣΩΠΑΣΟΥΔΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΑΛΥΒΟΣ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-61059
ΠΟΛΙΤΑΚΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΚΑΛΥΒΟΣ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	14	Γ	ΠΡΩΙΝΟ		0834-61507
ΚΩΣΤΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΛΙΒΑΔΙΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-61483
ΚΟΚΚΙΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΡΑΝΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-61533
ΣΩΠΑΣΗ ΔΗΜΗΤΡΑ	ΛΙΒΑΔΙΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-61147
ΝΥΚΤΑΡΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΛΙΒΑΔΙΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-61119
ΝΥΚΤΑΡΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ	ΛΙΒΑΔΙΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	9	B	ΠΡΩΙΝΟ		
ΒΑΜΒΟΥΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΛΙΒΑΔΙΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	9	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-61522
ΚΛΑΔΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΛΙΒΑΔΙΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	7	Γ	ΠΡΩΙΝΟ		
ΚΛΑΔΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΛΙΒΑΔΙΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834-61691
ΜΑΡΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΛΙΒΑΔΙΑ 74051 ΑΝΩΓΕΙΑ	9	B	ΠΡΩΙΝΟ		

ΓΕΡΑΡΧΑΚΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΜΑΡΓΑΡΙΤΕΣ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	11	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 92422
ΤΟΥΡΝΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΤΡΙΠΟΔΟ 74052 ΜΑΡΓΑΡΙΤΕΣ	11	B	ΠΡΩΙΝΟ		
ΜΟΝΙΑΚΗ ΜΑΡΙΑ	ΠΕΡΑΜΑ 74052	9	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 22336
ΒΕΔΕΡΓΙΩΤΑΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΠΕΡΑΜΑ 74052	13	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 22249
ΑΝΤΩΝΑΚΑΚΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΠΕΡΑΜΑ 74052	7	A	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 23411
ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΠΕΡΑΜΑ 74052	8	A	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 22934
ΤΟΥΡΝΑΚΗ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ	ΠΡΙΝΟΣ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		
ΤΣΙΚΑΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΣΙΣΕΣ 74057 ΠΑΝΟΡΜΟΣ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		
ΝΥΚΤΑΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΙΣΕΣ 74057 ΠΑΝΟΡΜΟΣ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 71472
ΚΟΖΟΡΩΝΗ ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ	ΣΚΕΠΑΣΤΗ 74057 ΠΑΝΟΡΜΟΣ	7	A	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 51147
ΣΩΠΑΣΟΥΔΑΚΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ	ΣΚΕΠΑΣΤΗ 74057 ΠΑΝΟΡΜΟΣ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 51133
ΠΛΑΙΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΟΥΜΕΡΙ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		
ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΧΟΥΜΕΡΙ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 91236
ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΚΕΡΑΜΩΤΑ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	8	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 91122
ΣΠΑΝΟΥΔΑΚΗ ΕΛΕΝΗ	ΧΟΥΜΕΡΙ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	9	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 91226
ΛΑΡΕΝΤΖΑΚΗ ΕΙΡΗΝΗ	ΧΟΥΜΕΡΙ 74052 ΠΕΡΑΜΑ	7	A	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 91108
ΓΕΜΙΣΤΟΥ ΖΑΦΕΙΡΕΝΙΑ	ΧΩΝΟΣ 74054 ΓΑΡΑΖΟ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 71313
ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ ANNA	ΔΡΟΣΙΑ 74054 ΓΑΡΑΖΟ	7	A	ΠΡΩΙΝΟ		0834- 71395

Νομός Χανίων

Αγροτουριστικά καταλύματα

Όνομα	Διεύθυνση	Αριθμός Κλινών	Κατηγορία	Παρεχόμενες Υπηρεσίες	Τιμές	Τηλ.
ΚΥΡΙΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ	ΕΛΟΣ 73012 ΒΑΘΗ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ-ΓΕΥΜΑ		0822-61267
ΚΟΚΟΛΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΕΛΟΣ 73012 ΒΑΘΗ	10	B	ΠΡΩΙΝΟ-ΓΕΥΜΑ		0822-61258
ΣΧΟΙΝΟΠΛΟΚΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΕΛΟΣ 73012 ΒΑΘΗ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ-ΓΕΥΜΑ		0822-51551
ΤΕΚΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΕΛΟΣ 73012 ΒΑΘΗ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ-ΓΕΥΜΑ		0822-61267
ΒΕΣΤΑΚΗΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ	ΣΦΗΝΑΡΙ 73012 ΒΑΘΗ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		
ΜΠΑΛΑΔΑΚΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΣΦΗΝΑΡΙ 73012 ΒΑΘΗ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ		0822-41105
ΔΕΡΟΥΚΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΚΑΤΣΟΜΑΤΑΔΟΣ 73010 ΤΟΠΟΛΙΑ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ-ΓΕΥΜΑ		0822-51531
ΜΟΤΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΚΑΤΣΟΜΑΤΑΔΟΣ 73010 ΤΟΠΟΛΙΑ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ-ΓΕΥΜΑ		0822-51163
ΧΑΡΤΖΟΥΛΑΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	ΚΑΜΠΟΣ 73012 ΒΑΘΗ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ-ΓΕΥΜΑ		0822-41445
ΚΟΓΧΥΛΑΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	ΧΡΥΣΟΣΚΑΛΙΤΙΣΣΑ 73400 ΚΙΣΣΑΜΟΣ	10	A	ΠΡΩΙΝΟ-ΓΕΥΜΑ		0822-61093
ΔΑΜΗΛΑΡΑΚΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ	ΚΟΥΡΝΑΣ 73007 ΒΡΥΣΕΣ	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΚΟΝΙΑΔΑΚΗΣ ΗΛΙΑΣ	ΚΟΥΡΝΑΣ 73007 ΒΡΥΣΕΣ	8	B	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΚΟΚΟΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΟΥΡΝΑΣ 73007 ΒΡΥΣΕΣ	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΨΑΡΟΥΔΑΚΗΣ ΑΝΤ.	ΚΟΥΡΝΑΣ 73007 ΒΡΥΣΕΣ	8	B	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΣΑΒΩΛΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΑΝΩΠΟΛΗ 73011 ΧΩΡΑ ΣΦΑΚΙΩΝ	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΒΑΙΛΑΚΗΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΟΥΠΟΛΗ 73007 ΒΡΥΣΕΣ	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΔΡΑΚΑΚΗΣ ΙΩΣΗΦ	ΓΕΩΡΓΟΥΠΟΛΗ 73007 ΒΡΥΣΕΣ	16	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΚΗΣ ΚΑΝΑΚΗΣ	ΓΕΩΡΓΟΥΠΟΛΗ 73007 ΒΡΥΣΕΣ	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ	ΛΑΚΟΙ 73005 ΑΛΙΚΙΑΝΟΣ	10	B	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΟΥΓΙΑ 73009 ΡΟΔΟΒΑΝΙ	11	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΖΟΥΡΙΔΗΣ ΕΥΤΥΧΙΟΣ	ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ 73001	12	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		

ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΑΚΗΣ ΕΥΤΥΧΙΟΣ	ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ 73001	12	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΧΟΥΜΑΔΑΚΗΣ ΕΥΤΥΧΙΟΣ	ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ 73001	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΓΛΥΝΙΟΥΔΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΑΤΣΙΑΝΟΣ ΣΦΑΚΙΩΝ 73011	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΠΑΤΣΙΑΝΟΣ ΣΦΑΚΙΩΝ 73011	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΛΑΚΑ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ 73008	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΠΑΠΑΣΗΦΑΚΗΣ ΗΛΙΑΣ	ΑΝΩΠΟΛΗ ΣΦΑΚΙΩΝ 73011	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΚΟΣΜΑΔΑΚΗ ΑΜΑΛΙΑ	ΣΟΥΓΙΑ ΣΕΛΙΝΟΥ 73009	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΜΠΟΥΖΟΥΝΙΕΡΑΚΗ ΑΡΤΕΜΗΣΙΑ	ΓΙΩΡΓΙΟΥΠΟΛΗ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ 73007	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΠΟΛΕΝΤΑΣ ΠΑΥΛΟΣ	ΓΙΩΡΓΙΟΥΠΟΛΗ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ 73007	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΠΟΛΕΝΤΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΓΙΩΡΓΙΟΥΠΟΛΗ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ 73007	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΜΥΞΑΚΗΣ ΒΑΡΔΗΣ	ΓΙΩΡΓΙΟΥΠΟΛΗ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ 73007	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΑΛΕΞΑΚΗΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΚΟΥΡΝΑΣ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ 73007	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΨΑΡΟΥΔΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΚΟΥΡΝΑΣ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ 73007	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΡΩΜΑΝΙΑΣ ΣΤΑΥΡΟΣ	ΚΟΥΡΝΑΣ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ 73007	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΑΓΓΕΛΑΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	ΚΟΥΡΝΑΣ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ 73007	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΤΣΙΛΕΔΑΚΗ ΜΑΡΚΕΛΑ	ΚΟΥΡΝΑΣ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ 73007	10	A	ΔΙΑΜΟΝΗ		
ΤΖΑΝΑΚΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΒΑΘΗ ΚΙΣΣΑΜΟΥ 73012	10	A	ΠΡΩΙΝΟ- ΓΕΥΜΑ		0822-61292
ΔΕΙΚΤΑΚΗ ΕΥΤΥΧΙΑ	ΓΡΑΜΒΟΥΣΑ ΚΙΣΣΑΜΟΥ 73400	10	A	ΠΡΩΙΝΟ- ΓΕΥΜΑ		0822-23204
ΑΔΑΜΟΠΟΥΛΟΣ ΑΔΑΜ	ΠΛΑΤΑΝΟΣ ΚΙΣΣΑΜΟΥ 73400	10	A	ΠΡΩΙΝΟ- ΓΕΥΜΑ		0822-41597
ΓΟΝΑΛΑΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΣΦΗΝΑΡΙ ΚΙΣΣΑΜΟΥ 73012	10	A	ΠΡΩΙΝΟ- ΓΕΥΜΑ		0822-41618

ΓΡΥΜΠΑΟΥΛΑΚΗ ΙΩΑΝΝΑ	ΠΟΛΥΡΡΗΝΕΙΑ ΚΙΣΣΑΜΟΥ 73400	10	A	ΠΡΩΙΝΟ- ΓΕΥΜΑ		0822-24040
ΣΥΝΤΖΟΥΛΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΠΟΛΥΡΡΗΝΕΙΑ ΚΙΣΣΑΜΟΥ 73400	10	B	ΔΙΑΜΟΝΗ		0822-23307
ΖΟΥΡΙΔΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΤΟΠΟΛΙΑ ΚΙΣΣΑΜΟΥ 73010	10	A	ΠΡΩΙΝΟ- ΓΕΥΜΑ		0822-51273
ΓΙΑΝΝΕΤΑΚΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΠΛΑΤΑΝΟΣ ΚΙΣΣΑΜΟΥ 73400	12	A	ΠΡΩΙΝΟ- ΓΕΥΜΑ		

Νομός Λασιθίου

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ

Όνομα	Διεύθυνση	Αριθμός Κλινών	Κατηγορία	Παρεχόμενες Υπηρεσίες	Τιμές	Τηλ.
ΣΗΜΙΤΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΓΚΑΘΙΑ ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟΥ, ΣΗΤΕΙΑ	6 ΣΤΟΥΝΤΙΟ		ΚΟΥΖΙΝΑ		0843- 61001,61027,61221
ΒΙΛΑΕΤΙ	ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	8		ΠΡΩΙΝΟ		2844031983
ΑΡΓΟΥΛΙΑΣ	ΤΖΕΡΜΙΑΔΟ	12		ΠΡΩΙΝΟ		2844022754
ΓΑΛΗΝΗ	ΠΑΛΑΙΚΑΣΤΡΟ	12		ΠΡΩΙΝΟ		2843061302
FAROS HOUSES	ΞΕΡΟΚΑΜΠΟΣ ΖΗΡΟΥ	14		ΠΡΩΙΝΟ		2843023001
ΜΕΤΟΧΙ ΒΑΪ	ΠΑΛΑΙΚΑΣΤΡΟ	8		ΠΡΩΙΝΟ		2843029610
PEGASUS	ΠΑΛΑΙΚΑΣΤΡΟ	14		ΠΡΩΙΝΟ		2843061479
MARINA VILLAGE	ΠΑΛΑΙΚΑΣΤΡΟ	12		ΠΡΩΙΝΟ ΓΕΥΜΑ		2843061284
ELIA STUDIO	ΠΑΛΑΙΚΑΣΤΡΟ	10		ΠΡΩΙΝΟ		2843061001
ΑΣΠΡΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ	ΑΣΠΡΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ	12		ΠΡΩΙΝΟ		28430516494
GRANNY'S	ΠΑΛΑΙΚΑΣΤΡΟ	6-12		ΠΡΩΙΝΟ		2843061305

HOUSE					
PORTO HELLI APARTMENTS	ΠΑΛΑΙΚΑΣΤΡΟ	10		ΠΡΩΙΝΟ	2843061275
ΚΑΤΟ ΖΑΚΡΟΣ PALACE	ΚΑΤΩ ΖΑΚΡΟΣ	19		ΠΡΩΙΝΟ ΓΕΥΜΑ	2843029550
CAVALI APTS	ΞΕΡΟΚΑΜΠΟ	10		ΠΡΩΙΝΟ	-----
BAY VIEW	ΚΑΤΩ ΖΑΚΡΟΣ	12		ΠΡΩΙΝΟ	2843026887
CASA DI MARE APTS	ΠΑΛΑΙΚΑΣΤΡΟ	15		ΠΡΩΙΝΟ	2843025307
RODANTHI	ΜΟΧΛΟΣ	25		ΠΡΩΙΝΟ ΓΕΥΜΑ	2843094725

Νομός Ηρακλείου

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ

Όνομα	Διεύθυνση	Αριθμός Κλινών	Παρεχόμενες Υπηρεσίες	Επικοινωνία
ΜΑΝΩΛΗΣ ΤΖΙΜΠΙΜΠΑΚΗΣ	ΑΒΔΟΥ ΠΕΔΙΑΔΟΣ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ Τ.Κ 70005	14	Διαμονή- Πρωινό	2897051606 FAX: 2897051607
ΝΙΚΗ ΤΡΟΥΛΙΝΟΥ	ΠΕΤΡΟΚΕΦΑΛΟ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	15	Διαμονή	ΤΗΛ.2810223861 agioklima@her.f

			Πρωινό-Γεύμα	orthnet.gr
ΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΞΕΝΟΦΩΝ ΣΤΡΑΤΑΚΗΣ	ΑΓΙΟΣ ΘΩΜΑΣ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ Τ.Κ 70003	18	πρωινό	2894022365-66
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΓΩΝΙΑΝΑΚΗΣ	ΑΪ-ΛΙΑ, ΚΡΟΥΣΩΝΑΣ ΜΑΛΕΒΥΖΙΟΥ	16	Διαμονή	: 2810711981-711288
ΣΑΛΟΥΣΤΡΟΣ ΜΙΧΑΛΗΣ	Αρόλιθος, 11 ^ο χιλιομ. Παλαιάς Εθνικής Οδού.	60	Διαμονή, Πρωινό Γεύμα	2810821050-51
ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΑΙ ΜΑΡΙΑ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗ	ΣΑΡΧΟΣ ΜΑΛΕΒΥΖΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ	14	Πρωινό Γεύμα	2810711332-252581
ΜΑΝΩΛΗΣ ΣΑΡΙΔΑΚΗΣ	ΖΑΡΟΣ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	18	Πρωινό Γεύμα	2894031238 info@eleonas.gr
ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΠΑΔΟΒΑΣΙΛΑΚΗΣ	ΖΑΡΟΣ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	8	Διαμονή-Γεύμα	2894031352
ΠΕΠΗ ΧΑΤΖΗΜΑΡΚΑΚΗ	ΑΓΙΑ ΠΕΛΑΓΙΑ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ	16	Πρωινό Γεύμα	2810371605, info@nymphes-apts.gr
ΛΗΣΤΑΡΟΣ ΑΕ	ΛΗΣΤΑΡΟΣ, ΜΕΣΣΑΡΑ			2892042804
ΣΜΑΡΑΓΔΑ ΚΑΡΟΥΖΟΥ	ΑΧΛΑΔΑ ΔΗΜΟΥ ΓΑΖΙΟΥ. ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	16	Πρωινό-γεύμα	2810234567
ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ	ΖΑΡΟΣ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	15	Πρωινό	2894031249,
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ	ΜΕΤΟΧΙ ΚΑΣΤΑΜΟΝΙΤΣΑΣ, ΚΑΣΤΕΛΙ ΠΕΔΙΑΔΟΣ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	6	Πρωινό Γεύμα	2891051310-2891051175
ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΡΧΙΑΝΑΚΗΣ	ΑΣΤΥΡΑΚΙ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ	8	Πρωινό Γεύμα	2810510141, 311691 agranita @her.forthnet.g
Eliathos	ΑΡΧΑΝΕΣ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	24		
Greco Fodele Villas	ΦΟΔΕΛΕ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	10	Γεύμα-Πρωινό	
ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗΣ	ΚΑΤΑΛΑΓΑΡΙ ΠΕΔΙΑΔΟΣ	12	Πρωινό Γεύμα	2810753350 info@katalagarisuites.com
ΜΑΡΙΝΑ ΚΟΛΥΔΑΚΗ	ΕΠΙΣΚΟΠΗ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	12		2810771930
PERVOLA	ΣΑΡΧΟΣ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	12	Πρωινό Γεύμα	2810711510: info@pervola
PRINOS	ΑΝΩ ΑΣΙΤΕΣ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ	10		2810862000
SFINIAS	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, ΚΑΛΟΙ	18	Πρωινό	2892097449-

	ΛΙΜΕΝΕΣ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ		Γεύμα	22646
SABINE ΚΑΙ ΜΑΝΩΛΗΣ ΦΡΑΓΚΑΚΗΣ	ΑΒΔΟΥ ΠΕΔΙΑΔΟΣ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ	15	Πρωινό Γεύμα	2897051079
ΣΤΕΛΙΟΣ ΒΕΡΓΗΣ	ΑΓΙΟΣ ΜΥΡΩΝΑΣ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ	24	Πρωινό Γεύμα	281072227 info@v-epavlis.com
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗ	ΕΠΙΣΚΟΠΗ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	14	Πρωινό Γεύμα	2810771035 vilag api@hol.gr
ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΩΝΙΑΝΑΚΗΣ	Αρχάνες Ηρακλείου	22	Πρωινό Γεύμα	: 2810390770

Έχοντας ως δεδομένο ότι τα στοιχεία που αναγράφονται στις επίσημες ιστοσελίδες των νομαρχιών περιλαμβάνουν το σύνολο των αγροτουριστικών καταλυμάτων, οι παραπάνω πίνακες με τα αγροτουριστικά καταλύματα σε επίπεδο Κρήτης, μπορούν να μας δώσουν δύο ενδιαφέροντα στοιχεία. Το πρώτο είναι ότι δεν είναι σίγουρο ότι όλες αυτές οι μονάδες λειτουργούν πράγματι ως αγροτουριστικά καταλύματα. Η ένταξή τους στους σχετικούς πίνακες της κάθε νομαρχίας, το μόνο που αποδεικνύει είναι ότι οι εκμεταλλεύσεις αυτές εντάχθηκαν σε προγράμματα αγροτουρισμού και επιδοτήθηκαν προκειμένου να κατασκευαστούν. Όμως αυτό δε σημαίνει ότι λειτουργούν όλοι πραγματικά ως αγροτουριστικές μονάδες.

Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι παρατηρούμε ένα δυσανάλογα μεγάλο αριθμό αγροτουριστικών μονάδων στους νομούς Ρεθύμνου κυρίως και δευτερευόντως στο νομό Χανίων, σε σχέση με τους νομούς Ηρακλείου και Λασιθίου. Η ερμηνεία αυτού του δεδομένου είναι ότι μπορεί να οφείλεται είτε στη μεγαλύτερη ευκολία έγκρισης ίδρυσης αγροτουριστικών εκμεταλλεύσεων στο Ρέθυμνο και στα Χανιά εξαιτίας εξωθεσμικών παρεμβάσεων του πελατειακού συστήματος στους νομούς αυτούς, είτε εξαιτίας της καθυστέρησης ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού στους νομούς αυτούς οπότε δόθηκε η ευκαιρία να στραφούν περισσότερο στις αγροτουριστικές εκμεταλλεύσεις, ως περισσότερο ποιοτικές και ευέλικτες. Το πιθανότερο είναι να συμβαίνουν και τα δύο. Ιδιαίτερα θα παρατηρήσουμε ότι υπάρχει αυξημένος αριθμός αγροτουριστικών καταλυμάτων στην περιοχή Μυλοποτάμου. Στην κατάσταση αυτή έχουν συμβάλει τόσο οι δύο

προηγούμενες αιτίες όσο και η ειδικότερη αναπτυξιακή μεταχείριση της περιοχής μέσω της αναπτυξιακής εταιρίας ΑΚΟΜ Ψηλορείτης.³⁸

Ζητούμενο είναι αν και πόσες από τις εκμεταλλεύσεις αυτές λειτουργούν ως τουριστικές μονάδες ή έχουν αλλάξει χρήση (π.χ. οικίες), και αν γίνεται έλεγχος για αυτό. Όμως εκείνο που είναι σίγουρο, είναι ότι αρκετές από αυτές σε αγροτικές ή άλλες περιοχές ήπιας τουριστικής ανάπτυξης λειτουργούν ως τουριστικά καταλύματα που προσφέρουν διαμονή ή και πρωινό, χωρίς να προδιαθέτουν για κάτι περισσότερο σε σχέση με την διαμόρφωση συνθηκών ένταξης στην καθημερινή αγροτική ζωή. Αυτό συμβαίνει είτε γιατί η πραγματικά αγροτική ζωή σε ορισμένες περιοχές δεν υφίσταται, είτε γιατί οι ιδιοκτήτες των μονάδων δεν είναι σε θέση να διαμορφώσουν άλλες εναλλακτικές δραστηριότητες για τους πελάτες τους. Η συνηθέστερη δυνατότητα, που παρέχεται είναι η σύνδεση της διαμονής με την τοπική κουζίνα και τις ιδιαίτερες αρετές της.

Όμως στην Κρήτη, υπάρχουν και άλλες δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού, οι οποίες προσφέρονται σε όλους τους επισκέπτες, ανεξάρτητα αν διαμένουν σε αγροτουριστικά καταλύματα ή σε μεγάλα Ξενοδοχεία. Οι δραστηριότητες αυτές είναι κυρίως οι παρακάτω:

B) Ορειβατικός και ο περιπατητικός τουρισμός

Το είδος αυτό του εναλλακτικού τουρισμού έχει αρχίσει να αναπτύσσεται στην Κρήτη τα τελευταία χρόνια και διαχωρίζεται σε τρεις βασικές δραστηριότητες:

1) Πεζοπορία. Είναι μια αρκετά διαδεδομένη δραστηριότητα που συνδυάζεται με την περιήγηση περιοχών της Κρήτης, την επίσκεψη απομονωμένων αρχαιολογικών χώρων, ή χώρων θρησκευτικού ενδιαφέροντος και βέβαια περιοχών ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του φαραγγιού της Σαμαριάς, όπου η πεζοπορία παίρνει μαζική διάσταση, αλλά και άλλων φαραγγιών στα οποία η συγκεκριμένη δραστηριότητα ασκείται σε ποιο ήπια μορφή. Επιπλέον η πεζοπορία στο δίκτυο του μονοπατιού Ε4, είναι μια σημαντική εναλλακτική δραστηριότητα,

³⁸ Βλ. σχετ. www.akomm.gr/

η οποία ολοένα και αναπτύσσεται. Ολόκληρη η Κρήτη αποτελεί ένα πεδίο πρόσφορο στην πεζοπορία και είναι γεγονός ότι υπάρχουν πολλές διαδρομές, για κάθε επισκέπτη ανάλογα με τις δυνατότητες και τις επιθυμίες του όμως δεν υπάρχει συγκεκριμένη πολιτική ανάπτυξης αυτού του τύπου τουρισμού και είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και σήμερα συχνά δημιουργούνται διαδρομές και μονοπάτια με πρωτοβουλία των τουριστών, χωρίς την προώθηση τέτοιων δυνατοτήτων με πρωτοβουλία των υπευθύνων αρχών ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.³⁹

2) Αναρρίχηση

Είναι η αναρρίχηση σε ορθοπλαγιές και βράχους, η οποία διακρίνεται από την ορειβασία και αποτελεί ένα διεθνώς αναπτυσσόμενη εναλλακτική τουριστική δραστηριότητα. Η Κρήτη εξαιτίας του ανάγλυφού της έχει ήδη αναπτύξει αρκετές διαδρομές αναρρίχησης, έχει όμως τις δυνατότητες να αναπτύξει πολύ περισσότερες και να προσελκύσει μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών. Οι υπάρχουσες πίστες αναρρίχησης στην Κρήτη είναι:

Καλαθάς - Ν. Χανίων: Αναρριχητική πίστα, δίπλα στη θάλασσα, στην περιοχή του Καλαθά στο Ακρωτήρι Χανίων. Τα βράχια δεν ξεπερνούν τα 15 μέτρα, υπάρχουν όμως όλες οι δυσκολίες από IV - VII. Υπάρχουν γύρω στις 30 διαδρομές και παραλλαγές αυτών. Είναι 10 χλμ. έξω από τα Χανιά. Σε όλες τις διαδρομές υπάρχουν top rope ασφάλειες.

Σταυρός - Ν. Χανίων: Στο Ακρωτήρι Χανίων, 14 χλμ. από τα Χανιά υπάρχει η παραλία του Σταυρού όπου πίσω της ορθώνεται η ομώνυμη ορθοπλαγιά. Είναι "ανοιγμένες" 6 διαδρομές δυσκολίας από V - VII με υψομετρικές διαφορές από 60-80 μ. Ενδιάμεσες ασφάλειες δεν υπάρχουν, παρά μόνο στα ρελέ.

Γκίγκιλος - Ν. Χανίων: Η πιο εντυπωσιακή ορθοπλαγιά στην Κρήτη. Βρίσκεται ακριβώς πάνω από το φαράγγι της Σαμαριάς και η πρόσβαση απαιτεί πεζοπορία περίπου 1 ώρας, από το μονοπάτι, ή από το Ξυλόσκαλο. Υπάρχουν γύρω στις 15 διαδρομές ανοιγμένες και πολλές παραλλαγές αυτών. Οι δυσκολίες είναι από V - VII βαθμού. Λόγω του σαθρού του εδάφους δεν είναι εξοπλισμένο με μόνιμες ασφάλειες. Οι υψομετρική διαφορά είναι από

³⁹ Βλ. www.explorecrete.com/

400μ. έως 800μ. ανάπτυγμα. Για τους λάτρεις μπορούν οι διαδρομές να γίνουν με μπιβουάκ.

Θερίσος - Ν. Χανίων: 14 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά από τα Χανιά υπάρχει το φαράγγι του Θερίσου, ο αναρριχητικός παράδεισος στην Κρήτη. Στην διαδρομή προς το χωριό και δίπλα από το δρόμο, υπάρχουν όλες οι διαδρομές από V - VIII και οι περισσότερες είναι πολύ καλά ασφαλισμένες με γκολό.

Παλιόκαστρο - Ν. Ηρακλείου: Ακριβώς κάτω από τη γέφυρα της εθνικής οδού Ηρακλείου-Ρεθύμνου βρίσκεται η παραλία του Παλιοκάστρου, στην δεξιά πλευρά της οποίας είναι ένας 15 μέτρων βράχος που προσφέρει 3 διαδρομές δυσκολίας V έως VII και παραλλαγές παρόμοιας δυσκολίας.

Κοψιάς - Ν. Ηρακλείου: Τα βράχια αυτά βρίσκονται πάνω από την εθνική οδό Ηρακλείου - Αγ. Νικολάου στην περιοχή Κοκκίνη Χάνι. Ο Κοψιάς αποτελεί αναρριχητική πίστα, τα βράχια του οποίου δεν ξεπερνούν τα 60μ. ύψος. Έχουν ανοιχτεί περίπου 20 διαδρομές δυσκολίας από IV έως VIII.

Αγιοφάραγγο - Ν. Ηρακλείου: Δίπλα στους Καλούς Λιμένες στα νότια του Νομού Ηρακλείου είναι το Αγιοφάραγγο. Εκεί έχουν ανοιχτεί 6 διαδρομές 50 μέτρων δυσκολίας V και VII βαθμού

Καπετανιανά - Ν. Ηρακλείου: Στα Αστερούσια Όρη στα νότια του νομού Ηρακλείου δίπλα στη ψηλότερη κορυφή του Κόφινα, βρίσκεται το χωριό Καπετανιανά. Εκεί εκτός από τους ντόπιους έχουν εγκατασταθεί ένα ζευγάρι Αυστριακών που έχουν εξοπλίσει όλη τη βράχινή περιοχή με μόνιμες ασφάλειες. Οι αναρριχητικές διαδρομές δεν είναι πολύ ψηλές (15μ. έως 60μ.) αλλά οι δυσκολίες κυμαίνονται από IV-VIII.

Αλμυρός - Ν. Ηρακλείου: Στην είσοδο του φαραγγιού στο δεξί τοίχο έχουν ανοιχτεί δύο διαδρομές γύρω στον VI βαθμό. Η προσέγγιση σ'αυτές τις διαδρομές είναι δύσκολη και πολύπλοκη.

Δίκητη - Ν. Λασιθίου: Η δεύτερη εντυπωσιακή ορθοπλαγιά της Κρήτης μετά τον Γκίγκιλο βρίσκεται πάνω από το οροπέδιο Λασιθίου στο οροπέδιο Λιμνάκαρο και είναι η ορθοπλαγιά του Σπαθιού. Στην ορθοπλαγιά έχουν ανοιχτεί 14 διαδρομές δυσκολίας από IV έως VI+ (Κανένα από τα παραπάνω

πεδία δεν είναι εξοπλισμένο με μόνιμες ασφάλειες, γι' αυτό απαιτείται πλήρης αναρριχητικός εξοπλισμός).⁴⁰

3) Ορειβασία

Η ορειβασία ως δραστηριότητα δεν είναι αρκετά διαδεδομένη στην Κρήτη παρά μόνο ως δραστηριότητα που συνδυάζεται με την πεζοπορία, η οποία συχνά γίνεται σε δύσκολες και ορεινές διαδρομές. Η δραστηριότητα αυτή ασκείται στους τρεις κύριους ορεινούς όγκους της Κρήτης, Δίκτη, Ψηλορείτη και Λευκά Όρη. Ορειβατικές διαδρομές είναι η ορειβασία στις Κορφές των βουνών αυτών, αλλά ιδιαίτερα στη Λευκά όρη, οι ορειβατικές διαδρομές είναι περισσότερες, χωρίς κατ' ανάγκη να συνδυάζονται με υψηλά υψόμετρα. Σε όλους τους νομούς της Κρήτης δραστηριοποιούνται Ορειβατικοί σύλλογοι, ενώ τόσο στον Ψηλορείτη όσο και στα λευκά όρη υπάρχουν ορειβατικά καταφύγια, τα οποία είναι μέτρια οργανωμένα. Συνήθως η ορειβασία συνδυάζεται με άλλες δραστηριότητες και τις περισσότερες φορές πρόκειται για πεζοπορία σε ορειβατικά μονοπάτια, τα οποία συχνά είναι μεγάλης δυσκολίας και εγκυμονούν και κινδύνους. Είναι συχνό το φαινόμενο ορειβατών –πεζοπόρων που χάνονται κυρίως στον ορεινό όγκο των Λευκών Ορέων. Σε αρκετά ορεινά χωριά, (Ασκούφου Χανίων, Ανώγεια κ.λ.π) υπάρχουν αγροτουριστικά καταλύματα η διαμονή στα οποία συνδυάζεται με ορειβατικές και πεζοπορικές δραστηριότητες.⁴¹

Γ) Συνεδριακός τουρισμός

Είναι μια μορφή τουρισμού με τεράστια περιθώρια ανάπτυξης και οι τουρίστες αυτής της Κατηγορίας είναι συνήθως υψηλού εισοδηματικού επιπέδου. Η Κρήτη διαθέτει αρκετούς οργανισμούς και ιδρύματα τα οποία είναι σε θέση να διοργανώνουν συνέδρια παγκόσμιου ενδιαφέροντος (Πανεπιστήμιο, ΑΤΕΙ, ΙΤΕ, ΕΘΙΑΓΕ, ΜΑΙΧ κ.λ.π) ενώ συνέδρια διοργανώνουν και οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και διάφοροι κρατικοί οργανισμοί. Οι υποδομές για συνεδριακό τουρισμό στηρίζονται κυρίως στην ιδιωτική πρωτοβουλία και ειδικότερα στα μεγάλα πολυτελή

⁴⁰ Οι πληροφορίες είναι του Γιώργου Αντωνακάκη, εκπαιδευτή ορειβασίας.
(<http://www.crete.tournet.gr/outdoor/climbing-el.jsp>)

⁴¹ Βλ. οπ. π. www.explorecrete.com/

ξενοδοχεία. Μάλιστα εξαιτίας του κλίματος της Κρήτης και της γενικότερης αίγλης που έχει ως τουριστικός προορισμός, διοργανώνονται συχνά συνέδρια διαφόρων ιδιωτικών φορέων όπως πολυεθνικών εταιρειών ή ιατρών και άλλων επιστημόνων. Τα συνέδρια στην Κρήτη, δίνουν τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να έχουν στο περιθώριο των συνεδρίων ποικίλες δραστηριότητες με τη διοργάνωση εκδρομών, ή και πολιτιστικών και λαογραφικών εκδηλώσεων. Είναι γεγονός ότι στο νησί λείπει ένα μεγάλο οργανωμένο συνεδριακό κέντρο, το οποίο θα μπορεί όχι μόνο να υποστηρίζει τη διοργάνωση συνεδρίων αλλά κυρίως να «προκαλεί» και να «προσκαλεί» συνέδρια, τα οποία θα σχεδιάζονται και οργανώνονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ενταγμένο στις γενικότερες ανάγκες τουρισμού σε παγκρήτιο επίπεδο.

Δ) Εκπαιδευτικός-πολιτιστικός τουρισμός

Η Κρήτη διαθέτει αξιόλογα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ερευνητικά κέντρα, αρχαιολογικούς χώρους αλλά και ένα μεγάλο πολιτιστικό κεφάλαιο, το οποίο βέβαια δεν είναι ιδιαίτερα αξιοποιημένο. Η προσέλευση σπουδαστών από άλλα πανεπιστήμια καθώς και ερευνητών είναι μια εναλλακτική μορφή τουρισμού, η οποία όμως δεν έχει ακόμη τη σημαντικότητα που θα έπρεπε. Από την άλλη πλευρά στον εκπαιδευτικό τουρισμό θα μπορούσαν να ενταχθούν οι καθιερωμένες πενθήμερες εκδρομές των μαθητών λυκείων για τις οποίες η Κρήτη είναι ένας σημαντικός προορισμός, όμως είναι γνωστό ότι παρόλο που περιλαμβάνουν επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς και ιστορικούς χώρους, δεν δίνεται κύρια σημασία σ' αυτούς αλλά συχνά στη διασκέδαση σε νεανικά στέκια. Η περαιτέρω οργάνωση αλλά κυρίως ανάδειξη των δυνατοτήτων για εκπαιδευτικό και πολιτιστικό τουρισμό είναι απαραίτητη. Ειδικά η ανάδειξη των στοιχείων πολιτισμού επιχειρείται κυρίως στον τομέα του χορού και της μουσικής καθώς και στα διάφορα έθιμα (όπως π.χ. το Ρεθεμνιώτικο Καρναβάλι) που αναπτύσσονται και προκαλούν την άφιξη τουριστών. Συχνές όμως είναι οι δυνατότητες τουριστών να παραβρεθούν σε πολιτιστικά-λαογραφικά γεγονότα και ιδιαίτερα την

καλοκαιρινή περίοδο στα διάφορα τοπικά φεστιβάλ μερικά από τα οποία είναι πολύ γνωστά (Αναγεννησιακό φεστιβάλ Ρεθύμνου, Υακίνθεια, κ.λ.π)⁴²

Ε) Τουρισμός υγείας

Ο τουρισμός για λόγους υγείας δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος στη Κρήτη, τουλάχιστον με την κλασσική του μορφή δεδομένου ότι οι μονάδες υγείας στο νησί μόλις που επαρκούν για την κάλυψη των τοπικών αναγκών. Τουλάχιστον γίνεται προσπάθεια για τη διατήρηση ενός επιπέδου υγείας ώστε η περαιτέρω υποβάθμιση των υπηρεσιών υγείας να μη γίνει αποτρεπτικός παράγοντας για την προσέλκυση γενικά τουριστών. Στον τομέα αυτό μπορούν να γίνουν πολλά ιδιαίτερα με την εκμετάλλευση του κλίματος ορισμένων περιοχών όπως είναι η νότια Κρήτη, εξαιτίας του οποίου παρατηρείται το φαινόμενο να επιλέγουν τις περιοχές αυτές ως χειμερινές μόνιμες κατοικίες αρκετοί Βορειοευρωπαίοι.

ΣΤ) Αθλητικός τουρισμός

Στην Κρήτη δεν είναι αναπτυγμένος ο αθλητικός τουρισμός παρόλο που αρκετές φορές γίνονται διάφορες αθλητικές διοργανώσεις διεθνούς χαρακτήρα. Όμως στην ουσία δεν υπάρχει τουριστικός κλάδος στο νησί προσανατολισμένος προς αυτή την κατεύθυνση. Αν εξαιρέσει κανείς το Παγκρήτιο στάδιο στο Ηράκλειο στην ουσία λείπουν οι σοβαρές αθλητικές εγκαταστάσεις. Επιπλέον δεν υπάρχουν αθλητικές εγκαταστάσεις για την προπόνηση ομάδων ή αθλητών, δεν υπάρχει γήπεδο γκολφ για την προσέλκυση τουριστών ενώ υπάρχουν αρκετά μικρά γήπεδα ποδοσφαίρου (mini soccer), τα οποία όμως είναι προσανατολισμένα στην εξυπηρέτηση των κατοίκων του νησιού. Υπάρχουν στις μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες γήπεδα τένις καθώς και εξοπλισμένα γυμναστήρια, τα οποία σε αρκετές περιπτώσεις συνδυάζονται με ΣΠΑ, αλλά σε γενικές γραμμές η Κρήτη δεν παρέχει αθλητικό τουριστικό προϊόν. Σε ορισμένες περιπτώσεις οργανώνονται δραστηριότητες biking, η εκδρομές με αυτοκίνητα 4X4 (τζιπ), οι οποίες όμως

⁴² Βλ. συμπεράσματα 3^{ης} συνάντησης εργασίας για το πρόγραμμα ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού στο Ρέθυμνο. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ρεθύμνου, 8 Ιουνίου 2006

εντάσσονται περισσότερο στον τουρισμό περιπέτειας ή στον περιηγητικό τουρισμό.⁴³

Z) Χειμερινός τουρισμός

Ο χειμερινός τουρισμός θεωρείται εναλλακτικός τουρισμός για την Κρήτη ακριβώς γιατί μέχρι τώρα η τουριστική υποδομή του νησιού είναι προσανατολισμένη στο μαζικό τουρισμό της θερινής περιόδου, η οποία μάλιστα έχει την τάση να συρρικνώνεται ολοένα και περισσότερο. Ο χειμερινός τουρισμός με τις παραδοσιακές δραστηριότητες δεν είναι καθόλου αναπτυγμένος στην Κρήτη, με την εξαίρεση ορισμένων χώρων διαμονής αγροτουριστικού χαρακτήρα, οι οποίοι είναι προσανατολισμένοι να λειτουργούν και τη χειμερινή περίοδο προσφέροντας δυνατότητες απλών δραστηριοτήτων (π.χ. Πεζοπορία). Οι χώροι αυτοί είναι κυρίως στα ορεινά, (π.χ. Μηλιά, Λευκωρίτης στα Χανιά, Έναγρον στο Ρέθυμνο, Αρόλιθος στο Ηράκλειο κ.α). Οι παραδοσιακές δραστηριότητες Χειμερινού τουρισμού στην Κρήτη όπως είναι τα χειμερινά σπορ, δεν είναι δυνατό να αναπτυχθούν προφανώς λόγω κλίματος αν και υπήρξε απόπειρα παλαιότερα για τη δημιουργία χιονοδρομικού κέντρου στον Ψηλορείτη με απογοητευτικά αποτελέσματα. Όμως το ήπιο κλίμα, η όμορφη χειμωνιάτικη Κρητική φύση οι φθινοπωρινές και χειμωνιάτικες δραστηριότητες των ανθρώπων της Κρήτης θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως το πλαίσιο για την προσέλκυση χειμερινών περιηγητών. Ιδιαίτερα το ήπιο κλίμα της νότιας Κρήτης έχει οδηγήσει μεν στην ανάπτυξη αγοράς μόνιμων κατοικιών από Ευρωπαίους, οι οποίοι διαμένουν εκεί αρκετούς μήνες το χρόνο και κατά τη χειμερινή περίοδο, δεν έχουν όμως υποδομές για μαζική υποδοχή χειμερινών τουριστών. Από την άλλη πλευρά η βόρεια πλευρά του νησιού είναι προσανατολισμένη στον τουρισμό των τριών s (sea, sun, sand) με αποτέλεσμα να μην μπορεί να επεκταθεί η τουριστική περίοδος καθώς ακόμη και οι υποδομές δεν είναι προσανατολισμένες προς αυτή την κατεύθυνση. (Ξενοδοχεία κτισμένα μόνο για θερινή λειτουργία). Έτσι δεν έχει γίνει δυνατό να αξιοποιηθούν παραδοσιακές χειμωνιάτικες δραστηριότητες των Κρητικών στον τομέα του

⁴³ Τερζάκης Δημ., όπ.π.

πολιτισμού (π.χ. πολιτισμός της ελιάς) και των καθημερινών δραστηριοτήτων (π.χ. Ρακοκάζανα)

Η) Παράκτιος, παραλίμιος, παραποτάμιος, θαλάσσιος τουρισμός και ο τουρισμός των υγροβιότοπων

Στην Κρήτη ο παραποτάμιος τουρισμός λόγω της μορφολογίας τους εδάφους είναι αυτονόητο ότι δεν είναι αναπτυγμένος. Επίσης ο Παραλίμιος τουρισμός καθώς και ο τουρισμός των υγροβιότοπων είναι ελάχιστα ανεπτυγμένοι. Καθώς το νησί διαθέτει μόνο δύο φυσικές λίμνες, (Κουρνά και Ζαρού) εκ των οποίων η μία πολύ μικρή (Ζαρού). Υπάρχει μια υποτυπώδης τουριστική υποδομή εστίασης γύρω από τις λίμνες αυτές, η οποία απευθύνεται κυρίως στους ντόπιους και όχι στους ξένους τουρίστες, αποσκοπώντας κυρίως στους κατοίκους των πόλεων που μετακινούνται το Σαββατοκύριακο ή μόνο την Κυριακή αναζητώντας κάποια Ταβέρνα. Περιθώρια υπάρχουν στην νεοδημιουργηθείσα τεχνητή λίμνη του φράγματος των Ποταμών στο Ρέθυμνο, υπό την προϋπόθεση ότι θα υπάρξει νέα πολιτική προσέγγιση του θέματος. Σε ότι αφορά στον τουρισμό των υγροβιότοπων παρά το ότι υπάρχουν τέτοιοι στην Κρήτη (π.χ. Γεωργιούπολη, Αλμυρός Ποταμός στο Ηράκλειο) δεν φαίνεται να υπάρχει οργανωμένο σχέδιο αξιοποίησής τους στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως π.χ. η Περιήγηση υγροβιότοπων, παρατήρηση πουλιών (bird watching) ή άλλες δραστηριότητες περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης που θα μπορούσαν να προσελκύσουν τουρίστες ειδικών κατηγοριών.

Σε σχέση με τον παράκτιο τουρισμό, εδώ ανήκει η μαζικότερη προσέλκυση τουριστών στην Κρήτη, μια που οι παραλίες του νησιού είναι ο κύριος πόλος έλξης των τουριστών με κύριες δραστηριότητες την απόλαυση του ήλιου και της θάλασσας. Οι υπηρεσίες που παρέχονται στις περισσότερες παραλίες είναι καλές ενώ υπάρχουν ακόμη παραλίες οι οποίες συνδυάζουν την απόλαυση με την εξερεύνηση. Όμως αντικείμενο εναλλακτικού τουρισμού μπορεί να γίνουν οι παραλίες, όταν συνδυάζονται με συγκεκριμένα περιβαλλοντικά θέματα. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το πρόγραμμα για τη διάσωση και την υποβοήθηση της ωοτοκίας της Χελώνας Careta-Careta, στις βόρειες παραλίες του Ρεθύμνου, μέσα από την ύπαρξη και τη λειτουργία ειδικών

προγραμμάτων. Έτσι επιτυγχάνονται δυο στόχοι αφενός μεν προσελκύνονται κάποια άτομα ως εθελοντές στα προγράμματα αυτά αλλά και άλλα που ενδιαφέρονται για τα περιβαλλοντικά ζητήματα γενικότερα αφετέρου γίνεται αυτό που θα λέγαμε «διαφήμιση» περιβαλλοντικής ευαισθησίας στο σύνολο των τουριστών που έρχονται στο νησί. Είναι δεδομένο ότι αυτές οι δραστηριότητες λειτουργούν θετικά και ακριβώς για αυτό τις υποστηρίζουν και μεγάλες ξενοδοχειακές εταιρείες.

Σε σχέση με τον θαλάσσιο τουρισμό, στην Κρήτη προσφέρονται όλες σχεδόν οι δραστηριότητες στο πλαίσιο όμως των δραστηριοτήτων μαζικού τουρισμού. Έτσι σε μεγάλες και οργανωμένες παραλίες προσφέρονται κυρίως μηχανοκίνητα θαλάσσια σπορ (jet ski και Αλεξίπτωτο) ή άλλες θαλάσσιες δραστηριότητες (θαλάσσια ποδήλατα, canoe, ή ενοικίαση μικρών μηχανοκίνητων σκαφών). Σε σχέση με δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού υπάρχουν στην Κρήτη σε όλες τις παραλιακές πόλεις και κωμοπόλεις σχολές κατάδυσης, οι οποίες προσφέρουν τα πρώτα ή και προχωρημένα μαθήματα αυτόνομης ή και ελεύθερης κατάδυσης ή παρατήρησης βυθού (snorkeling). Οι σχολές αυτόνομης κατάδυσης, έχουν αναπτυχθεί αρκετά, ιδιαίτερα μετά από την αλλαγή νομοθεσίας που επέτρεψε τις αυτόνομες καταδύσεις σε σημεία που δεν υπάρχουν ενάλιες αρχαιότητες. Τέλος παρά το ότι υπάρχουν αρκετοί ιστιοπλοϊκοί όμιλοι στο νησί δεν έχει αναπτυχθεί στο βαθμό που θα έπρεπε η ιστιοπλοΐα ως εναλλακτική τουριστική δραστηριότητα.⁴⁴

Θ) Θρησκευτικός τουρισμός

Ο Θρησκευτικός τουρισμός στην Κρήτη, υπάρχει κυρίως απευθυνόμενος στους Έλληνες τουρίστες, οι οποίοι προσελκύνονται σε διάφορους θρησκευτικούς χώρους, κυρίως μοναστήρια και ορισμένες Εκκλησίες. Ιδιαίτερα μαζικά προσκηνύματα τα οποία να προσελκύουν τουρίστες εκτός Κρήτης, δεν υπάρχουν, παρόλο που υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις Εκκλησιών με θαυματουργές εικόνες, στις οποίες γίνεται λαϊκό προσκύνημα και προσελκύεται σημαντικός αριθμός επισκεπτών, σε συνδυασμό με την θρησκευτική εορτή του αντίστοιχου Αγίου. (Παναγία

⁴⁴ Βλ. οπ.π. www.ecocrete.gr

Χάρακα, Άη Γιώργης Σελιναρίου, Παναγία Μυριοκεφάλων κ.α.), Όμως αυτό αφορά κυρίως τους ντόπιους. Σε άλλες περιπτώσεις ο θρησκευτικός τουρισμός συνδυάζεται με εκκλησιαστικά μνημεία, όπως είναι παλαιά μοναστήρια, ή παλιές, βυζαντινής περιόδου. (π.χ. υπάρχουν αρκετές εκκλησίες 13^{οο} με αγιογραφίες σημαντικών αγιογράφων όπως ο Ι. Παγωμένος, αλλά και παλαιότερες). Υπάρχουν ακόμη εκκλησίες ή μοναστήρια που είναι μνημεία ιστορικών γεγονότων (π.χ. Αρκάδι). Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις υπάρχει τουριστικό ενδιαφέρον, για το οποίο όμως δεν διαμορφώνεται ένα συγκεκριμένο πλαίσιο προώθησης και επέκτασής του ή ένταξής του σε παρόμοια δίκτυα. Έτσι παρόλο που δεν διαμορφώνονται περιθώρια προσέλκυσης τουριστών για προσκηνοματικούς λόγους, (με εξαίρεση κάποιο ενδιαφέρον από τους Ρώσους Τουρίστες καθόσον είναι Ορθόδοξοι) εντούτοις ο συνδυασμός θρησκευτικών, ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων μπορεί να δημιουργήσει ένα σημαντικό κεκτημένο τουριστικής αξιοποίησης στο πλαίσιο της ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη.⁴⁵

D) Ο Οινικός Τουρισμός

Μπορούμε να πούμε ότι δεν υπάρχει ακόμη οινικός τουρισμός στην Κρήτη, με το δεδομένο ότι η ανάπτυξη των σύγχρονων μεθόδων παραγωγής οίνου και αντίστοιχα των δρόμων Κρασιού βρίσκεται στα σπάργανα. Όμως φαίνεται ότι υπάρχει μια μεγάλη κινητικότητα και η εμφάνιση νέων οινοπαραγωγών με αυξημένη ποιότητα αλλά και με δυνατότητες να προχωρήσουν περαιτέρω στην οργάνωση των κτημάτων και οινοποιείων τους, δημιουργεί μεγάλες ελπίδες σ' αυτόν τον τομέα. Αλλωστε η κουλτούρα της; Υποδοχής και της φιλοξενίας με αφορμή γεγονότα όπως ο τρύγος, ή η απόσταξη της Τσικουδιάς (ρακοκάζανα), μπορεί να αποτελέσει ένα ακόμη πεδίο ανάπτυξης εναλλακτικών τουριστικών δραστηριοτήτων.

⁴⁵ Βλ. σχετικά τα επίσημα sites της Περιφέρειας Κρήτης και των Νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων.

Συμπεράσματα

Η ανάλυση των αξόνων στους οποίους μπορεί να στηριχθεί η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη και η συνοπτική παράθεση των σχετικών δραστηριοτήτων και των δυνατοτήτων που υπάρχουν, μας βοήθησε στο να περιγράψουμε σε γενικές γραμμές την κατάσταση που επικρατεί στην Κρήτη από την άποψη του εναλλακτικού τουρισμού. Τα πρώτα συμπεράσματα με βάση όσα παραθέσαμε είναι ότι υπάρχει κατ' αρχήν μια μεγάλη βάση αγροτουριστικών καταλυμάτων, τα οποία παρέχουν βασικές δυνατότητες διαμονής και διατροφής. Η ποιότητα αλλά και το εύρος των υπηρεσιών τους δεν μπορούν να διαπιστωθούν εύκολα, παρά το ότι ορισμένα από αυτά είναι διαπιστωμένα ότι προσφέρουν υψηλής ποιότητας και ευρείας κλίμακας υπηρεσίες και είναι πλήρως ενταγμένα στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον τους. Από την άλλη πλευρά, παρά τις δυνατότητες που παρέχει η Κρητική φύση και η Κρητική πολιτισμική παράδοση, δεν είναι ανεπτυγμένες πολύ άλλες εναλλακτικές δραστηριότητες, οι οποίες θα μπορούσαν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά με τις προσφερόμενες δυνατότητες διαμονής. Έτσι παρόλο που οι εναλλακτικές τουριστικές δραστηριότητες θα μπορούσαν να λειτουργήσουν και για τους τουρίστες που έρχονται και διαμένουν στα μαζικά τουριστικά θέρετρα και συχνά με το σύστημα “all inclusive”, προκαλώντας τους να διεκδικήσουν την έξοδό τους από τα μεγάλα οργανωμένα ξενοδοχεία και να γευτούν δραστηριότητες του γνήσιου Κρητικού περιβάλλοντος, εντούτοις εκτός από ορισμένες συνηθισμένες δραστηριότητες και μαζικές εκδρομές σε γνωστά μέρη (π.χ. διάσχιση φαραγγιού Σαμαριάς), δεν αναπτύσσονται άλλες. Η πολυδιάσπαση και το μικρό μέγεθος των αγροτουριστικών εκμεταλλεύσεων καθώς και η έλλειψη θεσμικών μορφών καθοδήγησης και ενιαιοποίησης των πολιτικών προς αυτή την κατεύθυνση είναι οι σημαντικότερες αιτίες. Επιπλέον φαίνεται πως γενικά επικρατεί η τάση να δίνεται προτεραιότητα στο να έρθουν και να διαμείνουν στα ξενοδοχεία οι τουρίστες και θα δούμε τι θα βρουν αυτοί να κάνουν άλλωστε οι υποδομές των ξενοδοχείων είναι τέτοιες που τείνουν να υποκαταστήσουν και να

εσωτερικεύσουν εντάσσοντας στα διάφορα προγράμματά τους τόσο το φυσικό, όσο κυρίως το κοινωνικό περιβάλλον της Κρήτης. (Μεγάλα Ξενοδοχεία με βραχώδεις παραλίες, «παραδοσιακά» καφενεία, Κρητικές βραδιές κ.λ.π).

Παρακάτω θα δούμε τη μελέτη δύο χαρακτηριστικών περιπτώσεων μονάδων εναλλακτικού τουρισμού, οι οποίες μέσα από την ανάλυσή τους, μπορούν να αποτελέσουν παραδειγματικές περιπτώσεις.

ΜΕΡΟΣ Ε΄

Μελέτη Περιπτώσεων

Η μελέτη δύο χαρακτηριστικών περιπτώσεων τουριστικών εκμεταλλεύσεων, τις οποίες θα δούμε παρακάτω, μπορεί να μη μας βοηθά να γενικεύσουμε όπως ίσως σε μια ποσοτική έρευνα αλλά μας βοηθά να αναλύσουμε και να κατανοήσουμε τα στοιχεία που συνθέτουν τις δυο αυτές μονάδες και να τα χρησιμοποιήσουμε ως παραδειγματικές περιπτώσεις στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε συνολικά το ζήτημα του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη.

Οι μονάδες αυτές είναι η « Anidri Eco-cottages», η οποία βρίσκεται κοντά στον οικισμό Ανίδρι, του δήμου Πελεκάνου Χανίων, και κοντά στην κωμόπολη της Παλαιόχωρας, καθώς και η “Villa Kinthia” (Βίλα Κύνθια), που βρίσκεται στο χωριό Πάνορμο, του δήμου Γεροποτάμου στο νομό Ρεθύμνου.

Η επιλογή της μελέτης των δύο συγκεκριμένων αυτών περιπτώσεων έγινε αφενός μεν γιατί ήταν εύκολη η πρόσβαση στους υπεύθυνους- ιδιοκτήτες των μονάδων αυτών, αφετέρου γιατί πρόκειται για μια μονάδα που έχει κτιστεί από την αρχή και βρίσκεται εντελώς στην εξοχή, (Eco-Cottages), και για μια

μονάδα που προήλθε από αναπαλαίωση και αξιοποίηση παλιάς κατοικίας που υπήρχε στο Χωριό Πάνορμο (Κύνθια). Τα διαφορετικά αυτά χαρακτηριστικά, δημιουργούν τη δυνατότητα να δούμε πως αυτές οι δύο τουριστικές επιχειρήσεις με διαφορετικά χαρακτηριστικά λειτουργούν και αποτελούν παραδειγματικές περιπτώσεις εναλλακτικού τουρισμού στην προσφορά υπηρεσιών διαμονής σε συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες.

Η περίπτωση των Anidri eco-cottages.

Περιγραφή

Η μονάδα εναλλακτικού τουρισμού με την επωνυμία **Anidri ecocottages**, βρίσκεται σε ένα απόμερο σημείο της επαρχίας Σελίνου του νομού Χανίων. Συγκεκριμένα βρίσκεται 3 περίπου χιλιόμετρα από την Παλαιόχωρα, παραλιακή κωμόπολη και έδρα του Δήμου Πελεκάνου Χανίων, προς την ενδοχώρα στο δρόμο προς τον οικισμό Ανύδροι.

Η τοποθεσία παρά το χαμηλό υψόμετρο (100 μ.) είναι βραχώδης, με έντονο ανάγλυφο και συνδυάζει την άγρια φύση με την παρουσία καλλιεργημένων εκτάσεων με μεγάλα ελαιόδεντρα. Βρίσκεται ακριβώς στην έξοδο ενός μικρού και αρκετά όμορφου Φαραγγιού και απέχει περίπου 1 χιλιόμετρο από το Χωριό Ανύδροι.

Ολόκληρη η Μονάδα αποτελείται από τρία κτίρια, τα δύο από τα οποία είναι χώροι-δωμάτια διαμονής τα οποία αποτελούνται από τρία δωμάτια το καθένα με κοινή κουζίνα. και το τρίτο είναι χώρος πολλαπλών χρήσεων. (Αίθουσα εκδηλώσεων-σεμιναρίων, χώρος πρωινού, καθιστικό κ.λ.π.) ενώ διαθέτει και υπαίθριους αντίστοιχους χώρους.

Το κύριο χαρακτηριστικό των ecocottages, είναι ότι η χωροθέτησή τους είναι απόλυτα ενταγμένη στο τοπίο με τις λιγότερες δυνατές παρεμβάσεις στον περιβάλλοντα χώρο. Όμως η πραγματική τους ιδιαιτερότητα, είναι αυτή η ίδια η κατασκευή τους. Όλα τα οικοδομικά υλικά που έχουν χρησιμοποιηθεί είναι φυσικά και πρωτότυπα. Η γνώση της χρήσης τους είναι βέβαια πολύ παλιά αλλά εδώ και αιώνες είχαν πάψει να χρησιμοποιούνται. Η κατασκευή των τοίχων είναι εξολοκλήρου από τούβλα που έχουν κατασκευαστεί με πηλό και

άχυρα και έχουν συγκολληθεί μεταξύ τους με το ίδιο υλικό, επίσης η αδιαβροχοποίηση των τοίχων και της σκεπής έχει γίνει με την προσθήκη οργανικών υλικών όπως η καζεΐνη. Η ενέργεια προέρχεται κυρίως από τον ήλιο ενώ ακόμη και η αποχέτευση στηρίζεται σε ένα βιολογικό σύστημα στο οποίο χρησιμοποιούνται φυτά (καλάμια) για την απορρόφηση και τον καθαρισμό των οργανικών αποβλήτων. Η επίπλωση είναι αρκετά απλή και περιέχει τα βασικά, ενώ στην αίσθηση του χώρου κυριαρχεί το απλό και απέριττο αλλά και η φιλικότητα και χρηστικότητα του περιβάλλοντος. Ιδιοκτήτης, κατασκευαστής και υπεύθυνος της μονάδας είναι ο **M. S.**, Γερμανός υπήκοος, ο οποίος έχει σπουδάσει Ηλεκτρολόγος Μηχανικός και υπήρξε ιδιοκτήτης αλυσίδας Βιντεοκαταστημάτων στη Γερμανία. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, πούλησε την επιχείρησή του και βρέθηκε στην περιοχή αποφασισμένος να μείνει για πάντα. Αποφάσισε να κατασκευάσει τα *ecocottages* με πρωτοποριακά οικολογικά υλικά σηματοδοτώντας μια διαφορετική προσέγγιση στη φιλοσοφία προσέγγισης πελατών και μετατρέποντας την ίδια την κατασκευή των κτιρίων σε συγκριτικό πλεονέκτημα που απευθύνεται κυρίως σε τουρίστες εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ο συνδυασμός του χώρου, της απόλυτης σχεδόν παρουσίας της φύσης, η χρήση ήπιων μορφών ενέργειας, η απλή και απέριττη διακόσμηση, η προσεκτική ανάδειξη των φυσικών υλικών κατασκευής, αποτελούν από μόνα τους μια συνισταμένη δημιουργίας ενός εναλλακτικού χώρου διαμονής. Στο πλαίσιο αυτό συμβάλλει και ο τρόπος λειτουργίας και οι δυνατότητες ορισμένων δραστηριοτήτων που προσφέρει ο συγκεκριμένος Χώρος.

Λειτουργία και Δραστηριότητες

Η λειτουργία της μονάδας δεν στηρίζεται μόνο στην προσέλκυση επισκεπτών με τους κλασσικούς τρόπους, αλλά βασίζεται κυρίως σε τρεις βασικούς άξονες:

A) Στην ανάδειξη κυρίως μέσω διαδικτύου αλλά και τουριστικών πρακτορείων των προσφερομένων υπηρεσιών διαμονής.

Β) Στην ανάδειξη της ιδιαιτερότητας των ecocottages ως χώρου οικολογικής ευαισθησίας και φιλικής προς το περιβάλλον κατασκευής και

Γ) Στην προσφορά εκτός της διαμονής, άλλων εναλλακτικών δραστηριοτήτων, οι οποίες είναι δυνατό να ασκηθούν στο χώρο, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή. Όπως θα δούμε παρακάτω, οι δραστηριότητες αυτές δεν προσφέρονται απλά, αλλά προωθούνται με συγκεκριμένο τρόπο έτσι ώστε εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο εναλλακτικών δραστηριοτήτων.

Εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας στην Γ' περίπτωση, διότι πραγματικά παρουσιάζει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς την ιδέα προώθησης εναλλακτικών δραστηριοτήτων. Ο ιδιοκτήτης των Ecocottages, μαζί με φίλους του έχουν ιδρύσει ένα σύλλογο ο οποίος έχει σκοπό όπως αναφέρεται στη σχετική ιστοσελίδα του να φέρει σε επαφή ανθρώπους διαφορετικών πολιτισμών. Συγκεκριμένα αναφέρεται:⁴⁶

«Είναι ένας σύλλογος με σκοπό τη συγκέντρωση διαφορετικών ανθρώπων, πολιτισμών και ιδεών. Ελευθερώνονται δημιουργικές δυνάμεις οι οποίες χρησιμοποιούνται για τη συμμετοχή και τη δημιουργία του μέλλοντος. Οι ουτοπίες δεν υπάρχουν μόνο για να ονειρευόμαστε, αλλά περιμένουν για να πραγματοποιούνται στην καθημερινή ζωή. Είναι η ιδιαίτερη μας επιθυμία να συνεισφέρουμε κι εμείς με καινούριες ιδέες και την πραγματοποίησή τους στο μέλλον».

Στο πλαίσιο των σκοπών του συλλόγου Metacom γίνεται αναφορά-πρόσκληση σε ανθρώπους από όλους τους τομείς να λάβουν μέρος στην ανταλλαγή ιδεών και να ασχοληθούν με τα καυτά ερωτήματα της εποχής μας, υπονοώντας με αυτό τον τρόπο ότι στην ουσία προτείνει την εσωτερική πνευματική αναζήτηση, την οποία συνδέει με την διαμονή στο χώρο των ecocottages και των δυνατοτήτων που αυτή προσφέρει, τις οποίες προσδιορίζει. Όπως π.χ. προσφέρει ένα πλαίσιο για την ανταλλαγή απόψεων κυρίως στους τομείς της οικολογίας, της οικολογικής οικοδόμησης, της εναλλακτικής ενέργειας, του εναλλακτικού τρόπου ζωής, περιλαμβάνοντας δραστηριότητες

· στους τομείς της υγείας, διατροφής και πρόληψης,

⁴⁶ Βλ. http://www.meta-com.de/index_gr.htm 5/11/2009

- στον τομέα της τέχνης και της δημιουργίας,
- Στην οργάνωση σεμιναρίων, διαλέξεων και ταξιδιών με διάφορες θεματικές ενότητες
- Στην πρόσκληση και στη φροντίδα ομιλητών.

Είναι χαρακτηριστικό ότι απευθύνεται στους επισκέπτες με ένα ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα αναφέροντας ότι:⁴⁷

Ζητούνται άνθρωποι από όλους τους τομείς που θα ασχοληθούν με τα καινά ερωτήματα της εποχής μας:- άνθρωποι οι οποίοι αγαπάνε τη φύση και τον άνθρωπο, για τους οποίους όμως η τεχνολογία δεν είναι ξένη λέξη.

- άνθρωποι που δουλεύουν με μεθόδους βιολογικής καλλιέργειας, συνεισφορά στη διατήρηση ειδών.

-άνθρωποι που εκφράζουν το πνεύμα της εποχής μας με τρόπο μουσικό, χειρονακτικό, οπτικό, ακουστικό, χορευτικό κ.τ.λ.

- άνθρωποι σε αναζήτηση μίας γενικής ηθικής και πνευματικότητας.

Πέρα από την πρόσκληση αυτή ο χώρος προσφέρει και άλλες υπηρεσίες που αναμένει κανείς να βρει σε ένα τέτοιο χώρο, όπως

- Πεζοπορίες στα περίχωρα
- Συμμετοχή σε εκδρομές για αναζήτηση παρατήρηση και φωτογράφιση δελφινιών και Φαλαινών
- Ζωγραφική (Aquarell), μασάζ και γιόγκα.

Άλλες υπηρεσίες που επίσης προσφέρει είναι η δυνατότητα μεταφοράς από και προς το αεροδρόμιο για γκρουπ, κατόπιν συμφωνίας ενώ η διαμονή είναι με πρωινό.

Οι απόψεις του Ιδιοκτήτη.

Η γνώση της ύπαρξης και της λειτουργίας των Ecocottages προϋπήρχε λόγω συχνής διαμονής της συντάκτριας της εργασίας στην περιοχή και στο πλαίσιο αυτό υπήρξε γνωριμία με τον ιδιοκτήτη, στον οποίο απευθυνθήκαμε τόσο για να ζητήσουμε πληροφορίες για τη μονάδα του όσο κυρίως για να έχουμε μια συνέντευξη μαζί του προκειμένου να μας μιλήσει πιο αναλυτικά για την επιχείρησή του.

⁴⁷ Οπ.π.

Προχωρήσαμε λοιπόν σε μια συνέντευξη «βάθους» με τον ιδιοκτήτη των ecocottages, με ημιδομημένες ερωτήσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στην άντληση στοιχείων κατανόησης της φιλοσοφίας λειτουργίας της επιχείρησης, αλλά και στοιχείων ουσιαστικών με τα οποία θα μπορεί να εκτιμηθεί η επιτυχία της μονάδας. Στην ουσία προσπαθήσαμε να συζητήσουμε ουσιαστικά μαζί του. Το κλίμα της συζήτησης ήταν ιδιαίτερα φιλικό και ο κος Mario φάνηκε διατεθειμένος να μας μιλήσει για το δημιούργημά του. Καταγράφουμε ορισμένες από τις απόψεις του, τις οποίες αναλύουμε με λογική ανάλυση του περιεχομένου τους προκειμένου να κατανοήσουμε τη φιλοσοφία και την πρακτική του.

«Η Απόφασή μου να δημιουργήσω τα ecocottages προέκυψε από μια εσωτερική ανάγκη, η οποία μεγάλωσε όταν ήρθα και είδα την περιοχή...δεν ήταν εύκολη απόφαση και παράτησα σημαντικά πράγματα στη Γερμανία...»

Η άποψη αυτή, μας δημιουργεί τη βεβαιότητα ότι η ίδρυση της μονάδας δεν προέκυψε με βάση μια ορθολογική οικονομική μελέτη για τη δημιουργία μιας τουριστικής μονάδας με σκοπό το Κέρδος αλλά ως μια εσωτερική ψυχολογική ανάγκη του ιδιοκτήτη.

«... Από την αρχή ήθελα να τα φτιάξω διαφορετικά. Διάβασα πολύ για τα παλιά υλικά, όμως είχα προβλήματα.. δεν υπήρχαν τεχνίτες για την κατασκευή που ήθελα και έτσι τα έκανα μόνος μου... είχα και προβλήματα με την πολεοδομία δεν μου έδινα άδεια αν δεν τους πήγαινα μια συνηθισμένη μελέτη στατικών... είχα τεράστιες δυσκολίες με τη γραφειοκρατία... όταν τελείωσαν, η πρώτη βροχή σχεδόν μου έλιωσε τους τοίχους..έτσι αναγκάστηκα να ψάξω να βρω υλικά αδιαβροχοποίησης του πηλού...τελικά κατέληξα στην Καζεϊνή, η οποία διόρθωσε το πρόβλημα. Στην αρχή είχα μόνο φωτοβολταϊκά για ηλεκτρική ενέργεια, όμως συνδέθηκα και με το δίκτυο...»

Ο Μάριο, αναφέρει τις δυσκολίες για να κατασκευάσει τα κτίρια της μονάδας και είναι χαρακτηριστικό ότι τονίζει τις τεράστιες δυσκολίες τη γραφειοκρατίας. Οι δυσκολίες αυτές χωρίς αμφιβολία αφορούν το σύνολο των επιχειρηματιών του τουρισμού και ιδιαίτερα των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, μια που πολλές φορές οι υπεύθυνοι βλέπουν με δυσπιστία εναλλακτικές επιχειρηματικές προσπάθειες.

Είχα πάντα την αγωνία αν θα έρχεται κόσμος... όμως νομίζω δεν έκανα τίποτα το ιδιαίτερο.. στην αρχή έκανα αυτό που μου αρέσει και κάλεσα και ορισμένους φίλους να κάνουν το ίδιο. Ενθουσιάστηκαν με το χώρο, το τοπίο, την ηρεμία και άρχισαν να έρχονται και άλλοι αλλά υπάρχουν ορισμένοι που έρχονται κάθε χρόνο...

Έτσι περιγράφει τα αρχικά στάδια λειτουργίας και συνεχίζει:

Οι περισσότεροι πελάτες μου δεν έρχονται το καλοκαίρι... έρχονται άνοιξη και Φθινόπωρο ακόμη και χειμώνα που εδώ βέβαια δεν είναι δύσκολοι... Τους προσφέρουμε ησυχία, διάφορες ήπιες δραστηριότητες και τους δίνουμε την ευκαιρία να συζητούν, να φιλοσοφούν, να κατανοούν τον εαυτό τους και τους γύρω τους... κάνουμε μαθήματα διαλογισμού, αλλά ακόμη και σεμινάρια φιλοσοφίας... διοργανώνω 4-5 τέτοια σεμινάρια το χρόνο και βρίσκονται εδώ άνθρωποι από όλο τον πλανήτη, κυρίως για να κουβεντιάσουν, να γνωριστούν, να φάνε και να ποιούνε μαζί... ο τόπος εδώ προσφέρεται πολύ για τέτοιες δραστηριότητες...

Έτσι σε μια περιοχή η οποία είναι γνωστή κυρίως ως χώρος για τις καλοκαιρινές διακοπές, με πολύ ωραίες κοντινές παραλίες, εντούτοις ο προσανατολισμός της μονάδας αυτής είναι για όλες τις εποχές και κυρίως για την άνοιξη και το Φθινόπωρο. Επιπλέον, οι επισκέπτες «προκαλούνται» να ασχοληθούν με δραστηριότητες, οι οποίες δεν αποτελούν συνήθως πρώτη προτεραιότητα στο μαζικό τουρισμό, όμως τελικά αυτές οι απλές δραστηριότητες, φαίνεται να αποτελούν για πολλούς σοβαρές εναλλακτικές επιλογές.

..Όλοι φεύγουν ευχαριστημένοι και θέλουν να ξανάρθουν. Το σημαντικό είναι ότι το απολαμβάνω και εγώ... δίνω πολύ σημασία στη διασύνδεση μεταξύ των πελατών, στην ανάπτυξη διαλόγου μεταξύ τους στη δημιουργία «Ομάδας»... Υπάρχει και το χωριό οι Ανύδροι, όπου δίνεται η ευκαιρία να κάνουν βόλτα, να κάτσουν στο μεζεδοπωλείο που υπάρχει εκεί... είναι σημαντικό που και αυτό ακολουθεί μια διαφορετικότητα τόσο ως προς το χώρο όσο και ως προς την αίσθηση που προσφέρει... Οι επισκέπτες μου δεν νιώθουν πελάτες περισσότερο ως φίλοι. Αυτό άλλωστε προτείνω και στην ιστοσελίδα μου.

Σε σχέση με τα οικονομικά στοιχεία της επιχείρησης οι απόψεις του είναι:

...από την αρχή δεν επιδίωξα μόνο το κέρδος. Σίγουρα με ενδιαφέρει να έχω έσοδα, να επιβιώνω, αλλά αυτά έρχονται μαζί με όλα τα άλλα. Σε γενικές γραμμές είμαι ευχαριστημένος και δεν το έχω μετανιώσει. έχω φίλους σε όλο τον κόσμο και χαίρομαι να βλέπω ότι προσφέρω και στην τοπική κοινωνία με το να φέρνω τόσο διαφορετικούς ανθρώπους σε επαφή...

Η οικονομική ευρωστία είναι ένα σοβαρό προαπαιτούμενο, σύμφωνα όμως με το Μάριο, η επένδυση στην ποιότητα με σταθερότητα και προοπτική για το μέλλον, είναι τα βασικά σε συνδυασμό με αυτό που στην Ελλάδα

συνηθίζουμε λα λέμε «μεράκι», που δεν είναι άλλο από την αγάπη γι αυτό που κάνουμε.

Συμπεράσματα

Ο Μ. Σ., στη συνέντευξη που μας παραχώρησε δεν ανέλυσε ακριβώς όπως άλλωστε είναι φυσικό, τα οικονομικά στοιχεία της επιχείρησής τους, όμως μας είπε ότι έχει ένα μέσο όρο πληρότητας για όλο το χρόνο, περίπου 60% ενώ οι κορυφαίοι περίοδοι για αυτόν, είναι Απρίλιος-Ιούνιος και Σεπτέμβριος –Δεκέμβριος. Στην επιχείρηση ασχολείται ο ίδιος και η σύντροφός του, ενώ περιστασιακά μπορεί να έχει κάποιο άτομο να τον βοηθά. Η λειτουργία της επιχείρησης αυτής είναι επιτυχημένη και διαφοροποιείται από τις συνηθισμένες τουριστικές επιχειρήσεις της περιοχής, τόσο γιατί προσφέρει ένα εναλλακτικό περιβάλλον διαμονής, όσο και γιατί το περιβάλλον αυτό συνδυάζεται με συγκεκριμένες δραστηριότητες. Αυτό σημαίνει ότι η διαφοροποίηση από τις άλλες επιχειρήσεις της περιοχής δεν οφείλεται μόνο στη διαφορετικότητα του χώρου, αλλά κυρίως στην «αίσθηση» της μοναδικότητας που προσφέρει έτσι ώστε σε συνδυασμό με τις άλλες δραστηριότητες, οι οποίες δημιουργούν στην ουσία ένα νέο τουριστικό προϊόν, το οποίο είναι εναλλακτικό σε σχέση με το γενικότερο προϊόν της περιοχής. Ταυτόχρονα, είναι συμβατό με τις οι συνηθείς τουριστικές δραστηριότητες της περιοχής, στις οποίες μπορούν να συμμετέχουν όσοι διαμένουν στα Ecocottages.

Τη σημασία της επιχείρησης αυτής, μπορούμε να τη συνοψίσουμε στα εξής:

- 1) Αποτελεί μια εναλλακτική δυνατότητα διαμονής και είναι προσανατολισμένη στην ετήσια δραστηριοποίηση, αποτελώντας προορισμό κυρίως για αλλοδαπούς τουρίστες για όλο το χρόνο.
- 2) Είναι απόλυτα ενταγμένη στο φυσικό περιβάλλον και δημιουργεί νέες δυνατότητες ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος, εκμεταλλευόμενη ακριβώς το περιβάλλον αυτό.
- 3) Αποτελεί μια εντελώς ήπια μορφή επιχειρηματικής παρέμβασης, με μικρή σχετικά οικονομική επένδυση, η οποία όμως είναι οικονομικά αποδοτική.

Η περίπτωση της «villa Kinthia» (Βίλα Κύνθια)

Περιγραφή

Η Βίλα Κύνθια, είναι ένα παλιό αρχοντικό σπίτι, στο χωριό Πάνορμο στο νομό Ρεθύμνου. Είναι κτισμένο το 1898 και έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο. Βρίσκεται στο κέντρο του χωριού και απέχει 200 μέτρα από την θάλασσα.⁴⁸

Αναστηλώθηκε το 1991, με ιδιαίτερη προσοχή και σεβασμό στην παράδοση. Το κτίσμα αποτελείται από το ισόγειο και τον πρώτο όροφο. Επίσης υπάρχει μια μεγάλη αυλή, περιτοιχισμένη, σύμφωνα με το αρχιτεκτονικό πρότυπο των παλιών σπιτιών στα χωριά της Κρήτης, που είναι επηρεασμένα από την παλιά τούρκικη αρχιτεκτονική με τις περικλειστές αυλές. Στην αυλή υπάρχει ένα τεράστιο πεύκο στο κέντρο της ενώ έχει διατηρηθεί και το παλιό πηγάδι. Διαθέτει επίσης μια μικρή πισίνα. Η κοινή εσωτερική αυλή με την πισίνα και το αιωνόβιο πεύκο προσφέρει την δυνατότητα για ένα πρωινό, γεύμα ή δείπνο, μέσα στην ησυχία και την απομόνωση από τον έξω κόσμο. Συνδυάζει στον εσωτερικό της χώρο μια αρχιτεκτονική διαμόρφωση, επίπλωση και διακόσμηση, ικανές να δημιουργήσουν στον φιλοξενούμενο αισθήσεις αλλοτινών εποχών, διαθέτοντας όμως ταυτόχρονα όλες τις σύγχρονες ανέσεις ξενοδοχείου πολυτελείας (θέρμανση-ψύξη, τηλεόραση, ραδιόφωνο, ψυγείο, safety box, σεσουάρ μαλλιών για κάθε σουίτα).

Κύριο χαρακτηριστικό του είναι ότι βρίσκεται στο κέντρο του οικισμού, σε επαφή με άλλα σπίτια-μόνιμες κατοικίες. Έτσι η Βίλα, είναι απόλυτα ενταγμένη στο οικιστικό περιβάλλον του Πανόρμου και οι διαμένοντες σ' αυτό έχουν την αίσθηση ότι αποτελούν μέρος των κατοίκων του χωριού. Η ιδιοκτήτρια της Βίλας, υπήρξε πρώτα επισκέπτης του χωριού για διακοπές και στην πορεία αποφάσισε να αγοράσει το παλιό ερειπωμένο σχεδόν σπίτι και να το μετασκευάσει σε μια πλήρη τουριστική μονάδα, η

⁴⁸ Βλ. www.villakynthia.gr/index.php?/ 22-10-2009

οποία διαθέτει δύο σουίτες (Αρτεμις - Οδύσσεια), 1 διαμέρισμα (Ρέα) και 2 δωμάτια (Πανδώρα, Νεφέλη), το καθένα με το δικό του μοναδικό χαρακτήρα.

Λειτουργία και δραστηριότητες

Η Βίλλα Κύνθια, λειτουργεί κατ' αρχήν ως ένα μικρό ξενοδοχείο και για να προσελκύσει πελάτες, χρησιμοποιεί τα συνήθη μέσα όπως είναι το διαδίκτυο, τις συνεργασίες με τουριστικά πρακτορεία κ.λ.π. όμως το προϊόν που διαθέτει είναι ένας συνδυασμός της παραδοσιακής κατοικίας του παλιού Κρητικού αρχοντικού, με τις σύγχρονες ξενοδοχειακές ανέσεις. Όμως όπως είδαμε στη μελέτη μας, η έννοια της παράδοσης, δεν στηρίζεται μόνο στην αρχιτεκτονική και τη διακόσμηση του ξενοδοχείου, αλλά κυρίως και στο τρόπο λειτουργίας του, στον τρόπο που υποδέχεται και στην ουσία φιλοξενεί τους πελάτες του. Τόσο το μέγεθός του, όσο και ο προσανατολισμός του, υποβοηθούνται άμεσα από την παρουσία της ιδιοκτήτριας Κ.Μ., η οποία έχοντας έχοντας ασχοληθεί προσωπικά με την αναπαλαίωση του αρχοντικού και τη δημιουργία της «Βίλλα Κύνθια» και διαμένοντας συχνά και η ίδια εκεί, δίνει την εντύπωση ότι φιλοξενεί στο σπίτι της τους επισκέπτες-τουρίστες, αναπτύσσοντας με όλους σχεδόν διαπροσωπικές σχέσεις και προβάλλοντας συγκεκριμένα στοιχεία της τοπικής και όχι μόνο κουλτούρας. Η ίδια, έχοντας αναπτύξει σημαντική πολιτιστική δράση, καταφέρνει να προσφέρει ένα προϊόν, ιδιαίτερα υψηλών προδιαγραφών, τόσο στη διαμονή όσο και στις προσφερόμενες δραστηριότητες.

Έτσι οι φιλοξενούμενοι στη Βίλλα Κύνθια, απολαμβάνουν όλες τις υπηρεσίες και δραστηριότητες που προσφέρονται στην περιοχή, επιπλέον όμως, απολαμβάνουν φιλοξενία σπιτική, ταύτιση με το τοπικό περιβάλλον και την κοινωνία, πολλές εναλλακτικές δυνατότητες που οργανώνονται από τον τοπικό πολιτιστικό σύλλογο «Ο Επιμενίδης», στον οποίο δραστηριοποιείται με επιτυχία η ιδιοκτήτρια της Βίλλας, με σημαντικές πολιτιστικές δραστηριότητες.⁴⁹ Σημαντική είναι η δυνατότητα συνύπαρξης των φιλοξενούμενων με την τοπική κοινωνία, σε όλες τις δραστηριότητές της. Επίσης η γεωγραφική θέση, η οποία είναι στο κέντρο σχεδόν της Κρήτης,

⁴⁹ Σταθμός στα πολιτιστικά πράγματα της περιοχής, υπήρξε π.χ. η παράσταση με χορευτές από την Κρήτη και την Ισπανία, το 2006. Ενώ συχνά διοργανώνονται συναυλίες, εκθέσεις, συνέδρια κ.λ.π στον πολιτιστικό χώρο «χαρουπόμυλος» που βρίσκεται στο χωριό.

καθώς και τα πολλά αξιοθέατα της περιοχής, δημιουργούν πολλές ευκαιρίες και ποικιλία στις δυνατότητες που υπάρχουν για διάφορες δραστηριότητες (επισκέψεις σε Σπήλαια, αρχαιολογικούς χώρους, θαλάσσιες δραστηριότητες, κ.λ.π)

Η επιχείρηση λειτουργεί κυρίως το Καλοκαίρι, όμως η περίοδος για αυτήν είναι αρκετά μεγάλη και εκτείνεται από Μάρτιο μέχρι Νοέμβριο, ενώ αρκετές φορές φιλοξενεί και άτομα τη χειμερινή περίοδο. Ένα βασικό χαρακτηριστικό σύμφωνα με την ιδιοκτήτρια είναι ότι πολύ μεγάλο ποσοστό των φιλοξενούμενων, είναι σχεδόν μόνιμοι, έρχονται δηλαδή κάθε χρόνο ή και αρκετές φορές το χρόνο.

Απόψεις της ιδιοκτήτριας «Villa Kynthia»

Η συνάντησή μας με την ιδιοκτήτρια της Βίλλας έγινε στην όμορφη αυλή, όπου είχαμε μια ουσιαστική συζήτηση για την επιχείρησή της.

Η Κ.Μ. (για ευνόητους λόγους χρησιμοποιούμε μόνο τα αρχικά), υπήρξε πρώτα επισκέπτης κατ' επανάληψη, του χωριού Πάνορμο ως τουρίστρια τη δεκαετία του 1980. Η ζωή του χωριού και το περιβάλλον του της άρεσαν και αποφάσισε να μείνει μόνιμα, αγοράζοντας το παλιό αρχοντικό και μετασκευάζοντάς το σε μια σύγχρονη τουριστική μονάδα.

Η ανάγκη μου να μείνω στο χωριό που τόσο μου άρεσε ήταν η κινητήρια δύναμη να ψάξω και να βρω το χώρο. Άλλωστε σ' αυτό το σπίτι έμεινα κάποιες φορές πριν ακόμη επισκευαστεί... αν βλέπατε πως ήταν τότε...

Στη συνέχεια βασική της επιδίωξη ήταν ο σεβασμός του χώρου και η ανάδειξη των χαρακτηριστικών που είχε, της αυθεντικότητας του και της ένταξής του στον οικιστικό ιστό του χωριού. Αυτό είχε δυσκολίες για τον επιπλέον λόγο ότι και η ίδια αντιμετώπιζονταν αρχικά από τους κατοίκους ως «ξένη».

Έβλεπαν μια νέα γυναίκα, μόνη της να παλεύει να ανακαινίσει το σπίτι... σίγουρα ήταν επιφυλακτικοί στην αρχή. Δεν ήξεραν τι ακριβώς έκανα. Σιγά-σιγά όμως, άρχισα και γω να τους μαθαίνω, να έχω σχέσεις μαζί τους. Κατάλαβαν ότι νοιάζομαι για το χωριό, ότι μπορώ να τους βοηθήσω ή και να δεχτώ βοήθεια...

Είναι γεγονός ότι στις μικρές κοινωνίες, συχνά οι καινοτόμες επιχειρηματικές ιδέες, δημιουργούν περιέργεια και δυσπιστία. Ειδικά μάλιστα όταν οι

επιχειρηματίες είναι άγνωστοι. Όπως όμως θα δούμε παρακάτω, όταν το αποτέλεσμα είναι θετικό, όχι μόνο η δυσπιστία φεύγει αλλά δημιουργούνται δυνατοί κοινωνικοί δεσμοί που μπορούν να καταλήξουν σε νέες μορφές κοινωνικής οργάνωσης.

Όταν τελείωσα, οι χωριανοί εντυπωσιάστηκαν από το αποτέλεσμα και όταν ήρθαν οι πρώτοι επισκέπτες, οι οποίοι έδειξαν ενδιαφέρον για το χωριό, τον τρόπο ζωής, μίλησαν μαζί τους, κατάλαβαν ότι και οι ίδιοι μπορούν να βγουν ωφελημένοι από αυτό. Όχι μόνο έφυγε η δυσπιστία, αλλά μπορώ να πω ότι άρχισαν να με ακούνε και να στηρίζουν τις επιλογές μου. Η δημιουργία του πολιτιστικού συλλόγου «Επιμενίδης» και η κατασκευή του πολιτιστικού χώρου «Χαρουπόμυλος» με την ανακαίνιση των παλιών αποθηκών δημιούργησαν νέα δεδομένα στο χωριό..όλοι άρχισαν να κατανοούν ότι ο τουρισμός δεν έρχεται μόνο για τη θάλασσα και την ταβέρνα.

Οι απόψεις αυτές απηχούν μια ολόκληρη φιλοσοφία προσέγγισης της έννοιας του τουρισμού. Στην ουσία ο Τουρισμός ως δραστηριότητα θεωρείται ότι μπορεί να αποτελέσει δύναμη αναβάθμισης της ίδιας της τοπικής κοινωνίας και όχι μόνο με οικονομικούς όρους. Πράγματι, η ίδρυση και λειτουργία της «Βίλλα Κύνθια», συνοδεύτηκε με έντονες προσπάθειες της ιδιοκτήτριας για ενσωμάτωσή της στη μικρή κοινωνία του χωριού, η οποία επέφερε και την ενσωμάτωση ακόμη και των τουριστών που φιλοξενούνταν στη Βίλλα. Η επιτυχής ενσωμάτωση, συνοδεύτηκε από την ίδρυση του πολιτιστικού συλλόγου «Ο Επιμενίδης», από την ιδιοκτήτρια της; Βίλλας αλλά με τη συμμετοχή στο Δ.Σ.κατοίκων του χωριού. Ο σύλλογος προέβη στη διοργάνωση αρκετών σημαντικών πολιτιστικών γεγονότων, και όπως είναι φυσικό οι επισκέπτες της βίλλας, εντάσσονται σ' αυτές τις δραστηριότητες. Η εξέλιξη αυτή ήταν τόσο επιτυχής, ώστε το επόμενο στάδιο ήταν η ίδρυση ενός τουριστικού συνεταιρισμού, στον οποίο συμμετέχουν οι περισσότεροι επαγγελματίες τουρισμού του χωριού.

Η ίδρυση του συνεταιρισμού που έγινε πρόσφατα, μπορεί να βοηθήσει τους μικροεπιχειρηματίες από την επέλαση του «all inclusive» που χρησιμοποιούν τα μεγάλα ξενοδοχεία...νομίζω ότι μπορεί να βοηθήσει ώστε όλοι που έχουν σχέση με τον τουρισμό να μπορούν να επωφελούνται αλλά και το περιβάλλον μας κοινωνικό και φυσικό να προστατεύεται...πιστεύω ότι έχουμε πετύχει πολλά και μπορούμε να κάνουμε ακόμη περισσότερα...

Οι απόψεις αυτές δείχνουν μια ευρεία αντίληψη για τις προοπτικές ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος σε ένα χωριό, στο οποίο υπάρχουν και ορισμένες

μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες υψηλών προδιαγραφών. Η ισορροπία στη διευθέτηση της διαχείρισης των τουριστών και η παραμονή ενός χωριού 200 κατοίκων αλώβητου όταν υπάρχουν τριγύρω του περισσότερες από 2500 κλίνες είναι το ζητούμενο. Επιπλέον σύμφωνα με τη συνέντευξη, τα οικονομικά της επιχείρησης είναι καλά και υπάρχουν πολλοί επισκέπτες που έρχονται πολλές φορές.

Οι τιμές μας δεν είναι σχετικά ακριβές αλλά δεν νομίζω ότι είναι ιδιαίτερα ακριβές σε σχέση με αυτά που προσφέρουμε. Οικονομικά η επιχείρηση πηγαίνει καλά. Δουλεύει στην ουσία όλο το χρόνο και η πλειοψηφία των πελατών μας έρχονται ξανά και ξανά. Υπάρχουν αρκετοί που έρχονται 3-4 φορές το χρόνο, όλες τις εποχές του έτους. Νοιώθουν ιδιαίτερα εξοικειωμένοι με το περιβάλλον αλλά και από τη σχέση τους μαζί μου και με το προσωπικό που άλλωστε είναι μόνο δύο άτομα.

Συμπεράσματα

Η επιλογή της βίλλας Κύνθια ως περίπτωσης εναλλακτικού τουρισμού για μελέτη, δεν έγινε τόσο για την ιδιαιτερότητά της ως ξενοδοχειακή μονάδα, όσο για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει το σύνολο Επιχείρηση-Ιδιοκτήτρια-Ευρύτερος χώρος (Χωριό Πάνορμο).

Με βάση όσα συνοπτικά παρουσιάσαμε παραπάνω και έχοντας υπόψη τις απόψεις της ιδιοκτήτριας, συμπερασματικά μπορούμε να αναφέρουμε τα βασικά χαρακτηριστικά-ιδιαιτερότητες που παρατηρούνται στη Βίλλα Κύνθια και οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν ιδέες για παρόμοιες προσπάθειες.

1) Η ίδια η κατασκευή, αποτελεί ανακαίνιση παλιού αρχοντικού, με σεβασμό στο χώρο και στις ιδιαιτερότητές του, οι οποίες έχουν αναδειχθεί και αποτελούν τα βασικά στοιχεία προσέλκυσης για διαμονή. (Παράδοση, αυθεντικότητα, σπιτική-αρχοντική φιλοξενία)

2) Η διασύνδεση της ιδιοκτήτριας με την τοπική κοινωνία και η ανάπτυξη ιδιαίτερων δεσμών με τους κατοίκους, κάνει τη βίλλα Κύνθια και τους περιστασιακούς ενοίκους της αναπόσπαστο κομμάτι της τοπικής κοινωνίας.

3) Η παράλληλη ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων με την εμπλοκή των κατοίκων και των επισκεπτών που βρίσκονται στη βίλλα δημιουργούν ένα

ευρύτερο πλαίσιο τουριστικού προϊόντος, απόλυτα συνυφασμένο με τη ζωή της κοινότητας.

4) Η δημιουργία και η λειτουργία της βίλλας στο χωριό σε συνάρτηση με το δυναμισμό της ιδιοκτήτριας, συνέβαλε ουσιαστικά στη συνολική αναβάθμιση της ζωής στο χωριό με τη δημιουργία εκτός των άλλων και τουριστικού συνεταιρισμού προς όφελος όλων των ασχολουμένων επαγγελματιών στον κλάδο αυτό.

ΜΕΡΟΣ ΣΤ΄

Απόψεις επαγγελματιών εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Απευθυνθήκαμε σε 8 επαγγελματίες διαφόρων δραστηριοτήτων εναλλακτικών μορφών τουρισμού, οι οποίοι δραστηριοποιούνται σε διάφορα σημεία της Κρήτης.

Επιδιώξαμε να έχουμε μαζί τους μια φιλική σε βάθος συζήτηση και προσπαθήσαμε να δομήσουμε τη συζήτηση αυτή με ορισμένες βασικές ερωτήσεις, οι κυριότερες από τις οποίες ήταν:

Ποιο είναι το είδος της δραστηριότητας που ασχολούνται

Πως η δραστηριότητα αυτή διασυνδέεται γενικότερα με το τουριστικό προϊόν της Κρήτης

(Αν θεωρούν ότι ξεφεύγουν από τα συνηθισμένα και αν συμβάλλουν στην προώθηση νέων μορφών τουριστικού προϊόντος και κατά πόσο θεωρούν ότι είναι εναλλακτική δραστηριότητα σε σχέση με τα καθιερωμένα)

Ποια είναι η σχέση της δραστηριότητάς τους με το περιβάλλον και με την τοπική και όχι μόνο κοινωνία.

Επίσης η οικονομική απόδοση και η ηθική ικανοποίηση που έχουν από την απασχόλησή τους αυτή.

Με το πλαίσιο αυτό των ερωτήσεων ως βάση καταγράψαμε ορισμένες απαντήσεις αλλά και ορισμένα σημεία από τη γενικότερη συζήτηση, τα οποία τα παραθέτουμε παρακάτω και τα αναλύουμε με τη μέθοδο της λογικής ανάλυσης περιεχομένου.

A.) Οι απόψεις του Ε.Σ., Ιδιοκτήτη, επιχείρησης καταδύσεων στο Μπαλί Ρεθύμνου. Ασχολείται με τη δραστηριότητα αυτή από το 1988.

- . Μαθαίνουμε στους τουρίστες τα βασικά για την αυτόνομη κατάδυση με μπουκάλες και τους πηγαίνουμε σε συγκεκριμένα σημεία του βυθού, μέχρι 12 μέτρα για μια βουτιά διάρκειας περίπου 45'. Έχουμε ένα σκάφος, και εξοπλισμό για να εξυπηρετήσουμε περίπου 12 άτομα κάθε φορά. Είμαστε υπεύθυνοι για την ασφάλειά τους, και προσέχουμε πολύ.

Έρχονται πολλοί, από τα ξενοδοχεία και ενημερώνονται, αλλά κάποιοι φοβούνται και δεν ακολουθούν στο βυθό. Έχουμε νέους, μεσήλικες, εφήβους όλων των ειδών τους τουρίστες, από τα ξενοδοχεία της περιοχής, αλλά οι περισσότεροι δεν φαίνεται να είναι φτηνοτουρίστες... Έρχονται και από άλλες περιοχές...Αρκετοί έχουν ξανακάνει κατάδυση και θέλουν να δουν και το βυθό της Κρήτης...

...Σίγουρα είναι μια δραστηριότητα που δεν την κάνουν όλοι μάλλον πολύ λίγοι θα έλεγα σε σχέση με το σύνολο των τουριστών άρα έχει μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης...όμως είμαστε μόνοι μας. Παλιότερα μας κυνηγούσε το Λιμενικό για εντελώς παράλογα πράγματα ..μας δυσκόλευαν.. τώρα έχουμε καλό εξοπλισμό, έχουμε διαφήμιση και συνεργασία με πρακτορεία, αλλά χρειάζεται κάτι παραπάνω, νομίζω ότι είναι και εισοδηματικό το πρόβλημα...

Πολλοί εκπλήσσονται με το βυθό...κατανοούν τον πλούτο του. Μάλιστα έχουμε εξοικειωθεί με τα ψάρια και σε ορισμένες περιπτώσεις τα ταΐζουμε υποβρυχίως...οι ξένοι ενθουσιάζονται... Από την επιχείρηση αυτή βγάζουμε ένα μεροκάματο, μαζί βέβαια και με άλλα πράγματα όπως νοικιάζουμε βάρκες, θαλάσσια ποδήλατα και κανώ...δεν έχω παράπονο είναι κάτι που μου αρέσει και θα συνεχίσω να το κάνω...αν μπορεί να επεκταθεί; Χώρος στη θάλασσα υπάρχει όμως δεν ξέρω αν υπάρχουν πελάτες...

Ο επιχειρηματίας αυτός, μας περιγράφει τη δραστηριότητα εκπαίδευσης και διενέργειας αυτόνομης κατάδυσης στο βυθό της Κρήτης στην περιοχή Μπαλί.

Η περιοχή είναι αναπτυγμένη τουριστικά, με βάση το παλιό πρότυπο του μαζικού τουρισμού και προσελκύει κυρίως τουρίστες σχετικά χαμηλών οικονομικών δυνατοτήτων. Όμως παρόλα αυτά υπάρχουν αρκετοί οι οποίοι έχουν τη διάθεση και τη δυνατότητα να κάνουν κατάδυση στα νερά της Κρήτης και να έχουν έτσι μια εναλλακτική τουριστική δραστηριότητα.

Είναι αυτονόητο ότι οι Κρητικές θάλασσες, είναι ακόμη καθαρές και μπορούν να προσφέρουν τα διαυγή νερά τους για τέτοιες δραστηριότητες, οι οποίες έχουν ακόμη μεγάλα περιθώρια επέκτασης. Απαιτούνται στοχευμένες ενέργειες σε συγκεκριμένα «target groups» προκειμένου να αυξηθεί η προσέγγιση τουριστών στην εναλλακτική αυτή δραστηριότητα.

Β) Οι απόψεις του Κ.Μ., ιδιοκτήτη σκάφους που κάνει μικρές κρουαζιέρες παρατήρησης Δελφινιών και Φάλαινων, Ανοικτά της Παλαιόχωρας Χανίων.

Ο Κ.Μ, Είναι ιδιοκτήτης και καπετάνιος ενός μικρούς σκάφους 12 μέτρων στην Παλαιόχωρα Χανίων. Η δραστηριότητά του είναι να προσφέρει ολόκληρη την καλοκαιρινή περίοδο, καθημερινά μικρά ταξίδια τριώρης συνήθως διάρκειας, στα ανοικτά της Παλιόχωρας, στο Λιβυκό πέλαγος δίνοντας την ευκαιρία στους τουρίστες να παρατηρήσουν δελφίνια και φάλαινες. Η δραστηριότητα αυτή, ονομάζεται Dolphins and Wales spotting, αφού ο κύριος προορισμός του ταξιδιού είναι η φωτογράφιση των σπάνιων και πανέμορφων αυτών ζώων. Ο Κ.Μ., συνεργάζεται με τουριστικά γραφεία, ενώ διαφημίζει τη δραστηριότητά του στο διαδίκτυο. Στη συνέντευξη που μας έδωσε, αναφέρει:

Δεν ξέρω πως προέκυψε αυτή μου η δουλειά...θυμάμαι είχα ένα μικρό σκαφάκι και όταν ανοιγόμουνα στη θάλασσα, πάντοτε σχεδόν έβλεπα δελφίνια. Αρκετές φορές έβλεπα και φάλαινες. μου άρεσε πάρα πολύ...συχνά έπαιρνα φίλους και τις παρατηρούσαμε μαζί. τραβούσαμε φωτογραφίες. Από αυτές έχουμε κάνει αφίσες. Στην πορεία, είδαμε ότι ήταν πολύ συχνή η συνάντηση με δελφίνια και φάλαινες. Αυτό μαθεύτηκε και έτσι προκλήθηκε το ενδιαφέρον του κόσμου. Πριν από 8 χρόνια περίπου, αποφάσισα σε συνεννόηση με τα τουριστικά γραφεία, να αγοράσω το σκάφος και να το κάνω επαγγελματικά...

...Δεν το μετάνιωσα. Είν αι άλλωστε κάτι που μου άρεσε πάντα και χαίρομαι που προσφέρω τη δυνατότητα να δουν δελφίνια και φάλαινες...βέβαια δεν είναι εξασφαλισμένο ότι πάντοτε θα τα δούμε. Τα δελφίνια τα βλέπουμε πολύ συχνά αλλά τις φάλαινες δυσκολότερα. Το εξηγούμε στους τουρίστες και δεν έχουμε προβλήματα. Κατανοούν ότι δεν μπορούμε να κλείνουμε ραντεβού με τα ζώα...

Υπάρχουν κάποιοι που έρχονται μέχρι να συναντήσουμε δελφίνια αλλά όλοι θέλουν να δουν Φάλαινες...Το εισιτήριο είναι 10 ευρώ για τρεις ώρες. Φεύγουμε 5 το Απόγευμα και επιστρέφουμε γύρω στις 8. ανοιγόμαστε καμιά δεκαριά μίλια. Έτσι βολεύονται για να κάνουν όλη μέρα το μπάνιο τους και μετά ναρθουν για τα δελφίνια...

Έρχεται κόσμος ανάλογα με τον καιρό δεν πρέπει να έχει αέρα...ειδικά αν έχει μελτέμι...έτσι δουλεύουμε περίπου 3-4 μήνες και όχι όλες τις μέρες όχι δεν με έχει βοηθήσει κανείς μπορώ να πω ότι όλα μόνος μου τα παλεύω...περισσότερο προβλήματα δημιουργούν οι κρατικές υπηρεσίες

Τους βλέπεις και εντυπωσιάζονται ειδικά αν πετύχουμε φάλαινες...τραβούν φωτογραφίες, τηλεφωνούν στους δικούς τους και τους λένε το γεγονός...ενδιαφέρονται για τα δελφίνια και τις φάλαινες, μιλούμε για το περιβάλλον την οικολογία...έχω ευαισθητοποιηθεί και εγώ. Ακόμη και οι ντόπιοι ψαράδες έχουν ευαισθητοποιηθεί...

Ζω από αυτή τη δουλειά ..το χειμώνα ασχολούμαι με αγροτικά, αλλά δεν την αλλάζω με τίποτα. Πριν 2 χρόνια συμμετείχα σε ένα ερευνητικό πρόγραμμα του πανεπιστημίου για τα δελφίνια και τις φάλαινες του Λιβυκού, βοήθησα γιατί ήξερα που θα τα βρούμε.

Κατανοούμε από τις απόψεις αυτές ότι η παρατήρηση δελφινιών και φαλαινών, δεν είναι μια συνηθισμένη τουριστική δραστηριότητα, αλλά περιλαμβάνει στην ουσία της μια ουσιαστική περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση. Αποτελεί μια εναλλακτική δραστηριότητα η οποία εκτός του ότι προσφέρει μια επιπλέον επιλογή στους τουρίστες, συμβάλλει στην ευαισθητοποίησή τους για σοβαρά περιβαλλοντικά ζητήματα και αναπτύσσει τις γνώσεις γύρω από σπάνια ζώα που ζουν στη θάλασσα της νότιας Κρήτης. Με τον τρόπο αυτό όχι μόνο δημιουργείται ένα τουριστικό προϊόν, αλλά προκαλείται και ιδιαίτερο περιβαλλοντικό ενδιαφέρον. Πρέπει να συγκρατήσουμε την παρατήρηση του Κ.Μ ότι δεν είχε κάποια βοήθεια από το κράτος γιατί είναι ιδιαίτερης σημασίας δεδομένου ότι συχνά οι εναλλακτικές τουριστικές δραστηριότητες αντιμετωπίζουν την επιφυλακτικότητα των αρμοδίων.

Γ) Οι απόψεις του Κ.Δ. ιδιοκτήτη φάρμας αλόγων για ιππασία, στο Άδελε Ρεθύμνου.

Ο Κ.Δ. είναι υπεύθυνος μιας φάρμας αλόγων για ιππασία που βρίσκεται κοντά στο Ρέθυμνο. Παρόλο που η ιππασία δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένης την Κρήτη, εντούτοις λειτουργούν 3-4 τέτοιες επιχειρήσεις στο νησί και αποτελούν μια εναλλακτική πρόταση στις τουριστικές δραστηριότητες. Παραθέτουμε τα σημαντικότερα αποσπάσματα από τη συζήτηση που είχαμε μαζί του.

...Έχουμε 11 άλογα και τρία πόνυ. Παρέχουμε καθημερινά κάποιες εκδρομές και βόλτες ιππασίας σε ομάδες για άτομα που έχουν μια στοιχειώδη γνώση, αλλά και κάνουμε εκμάθηση στη φάρμα για εκείνους που δεν ξέρουν. Λειτουργούμε από το 1998 προς το παρόν μόνο τα καλοκαίρια.

...Ασχολήθηκα με αυτό γιατί κατ' αρχήν μου αρέσει. Από μικρός είχα σχέση με τα άλογα και μάλιστα είχαμε φτιάξει και ένα σύλλογο, ιππικό για να ασχολούμαστε. Τώρα έχουμε κάνει και ένα σύλλογο για τα Γεωργαλίδικα, τα άλογα της Κρήτης που πρέπει να αναδειχθούν μια που είναι μοναδικά. Εμείς στη φάρμα ενημερώνουμε για την ιδιαίτερη αυτή κατηγορία...

...Δεν βγάζουμε πολλά λεφτά...αν δεν κάνουμε άλλη δραστηριότητα νομίζω ότι δε βγαίνουμε. Εγώ ασχολούμαι και με τα αγροτικά. Αλλά και κει υπάρχει πρόβλημα.

Έχουμε συνεργασία με ξενοδοχεία και με γραφεία... τελευταία κάναμε ένα πρόγραμμα για παιδιά με ειδικές ανάγκες σε συνεργασία με ένα πρακτορείο από τη Γερμανία. Πήγε καλά αλλά... πολύ κούραση.

Οι βόλτες μας είναι σε χωματόδρομους στην εξοχή και καμιά φορά στην Παραλία ειδικά όταν δεν έχει κόσμο.

..Η επαφή με το άλογο, η χαλαρότητα, βοηθούν να απολαύσεις τη φύση. Αρέσουν πολύ οι βόλτες με τα' άλογα. Μερικές φορές στενοχωριέμαι γιατί πάμε σε χωράφια και δεν υπάρχει προσοχή, υπάρχουν πολλά σκουπίδια, μπάζα, και βλέπεις πανέμορφα μέρη και δεν τα προσέχουμε καθόλου...

Θα μπορούσε να αναπτυχθεί αυτή η δραστηριότητα νομίζω. Οι ξένοι αγαπούν την ιππασία αλλά και οι Έλληνες έρχονται συχνά από περιέργεια ή για τα παιδιά. Χρειάζεται ίσως περισσότερη συστηματική προσπάθεια προκειμένου να αναπτυχθεί η δραστηριότητα αυτή και η Κρήτη έχει πολλές ομορφιές που ο καθένας μπορεί να τις δει με βόλτες με άλογο αλλά κακά τα ψέματα δεν είναι ακόμη στο μυαλό μας να αναπτύξουμε αυτό το πράγμα...

Υπάρχουν προβλήματα με τη νομοθεσία. Τα έξοδα είναι πολλά και κει που δεν μπορείτε να φανταστείτε Τροφές, φάρμακα, ακόμη και ασφαλιστικές εταιρείες πληρώνουμε για να είμαστε ήσυχοι...Κανείς ποτέ δεν ήρθε να μας πει πώς να οργανωθούμε, τι να προσέξουμε, πως μπορούμε να διαφημιστούμε... όλα τα κάνουμε μόνοι μας.

Οι δραστηριότητες που περιγράφονται παραπάνω, αποτελούν μια εναλλακτική λύση στο τουριστικό προϊόν της Κρήτης. Υπάρχουν στο νησί ορισμένοι σύλλογοι για την προστασία και την ανάδειξη του Γεωργαλίδικου αλόγου και ορισμένοι άνθρωποι που ασχολούνται με αυτό ασχολούνται και επαγγελματικά με τις φάρμες Ιππασίας, προσπαθώντας να αναδείξουν αυτή τη δραστηριότητα ως εναλλακτική τουριστική δραστηριότητα. Σίγουρα

υπάρχουν δυνατότητες για την περαιτέρω ανάπτυξή τους, όμως όπως είδαμε υπάρχουν παράπονα για την ανυπαρξία συστηματικότητας αλλά και ενίσχυσης από το Κράτος ή την Τοπική αυτοδιοίκηση.

Δ) Οι απόψεις του Μ. Κ., υπεύθυνου βιολογικής φάρμας- κτήματος-εστιατορίου Agreco

Το Κτήμα AGRECO βρίσκεται στο Άδελι Ρεθύμνου και έχει κατασκευαστεί πριν από 8 χρόνια ως μια επιχειρηματική προσπάθεια αγροτουριστικής ανάπτυξης, από μεγάλο επιχειρηματικό όμιλο. Περιλαμβάνει 40 στρέμματα ελαιώνες και αμπελώνες ενώ τα κτίσματα είναι χαρακτηριστικά της κρητικής και βενετσιάνικης αρχιτεκτονικής του 17ου αιώνα. Περιλαμβάνουν μοναδικά τοιχογραφημένο εκκλησάκι, νερόμυλο, παλιό ελαιοτριβείο, τυροκομείο, εργαστήρια και παραδοσιακούς ξενώνες. Στο κτήμα υπάρχει ρακοκάζανο, πατητήρι, αλώνι, ξυλόφουρνος και οινοποιείο. Υπάρχει επίσης ένας μικρός ζωολογικός κήπος! Στο κτήμα υπάρχει παραδοσιακή ταβέρνα με γνήσιες κρητικές γεύσεις με μεγάλη ποικιλία πιάτων εποχής από ολόφρεσκα προϊόντα παραγωγής του κτήματος και παραδοσιακές συνταγές από την Κρητική κουζίνα.

Ο υπεύθυνος λειτουργίας του κτήματος μας είπε ορισμένα πράγματα για αυτό.

Το κτήμα αποτελεί μια επιχειρηματική πρωτοβουλία της γνωστής εταιρείας Grecotel, στον αγροτουρισμό. Έκαναν μια επένδυση αξιοποιώντας τις δυνατότητες των προγραμμάτων στον τομέα αυτό και πραγματικά δημιούργησαν κάτι που είναι στολίδι για τον τόπο.

Εγώ είμαι υπεύθυνος για την Ταβέρνα, αλλά εδώ μπορεί να δει κανείς πολλά πράγματα. Είναι σαν ένα ζωντανό μουσείο, που αναπαριστά τη ζωή του χωριού πριν από 100 χρόνια. Έρχονται πολλοί τουρίστες κυρίως από τα μεγάλα ξενοδοχεία της εταιρείας αλλά έρχονται και από άλλα ξενοδοχεία, μάλιστα πρόκειται συνήθως για τουρίστες υψηλού εισοδηματικού επιπέδου.

Εδώ αρκετές φορές έχουν γίνει επίσημα δείπνα με πολιτικούς και επώνυμους γενικά. Το επίπεδο είναι πολύ ψηλό. Δίνουμε ιδιαίτερη προσοχή στη λεπτομέρεια και στην ποιότητα.

..Πιστεύω ότι ξεφεύγουμε από τα συνηθισμένα, δίνουμε στον κόσμο ένα νέο και μαζί παλιό προορισμό το γνήσιο παρελθόν της Κρήτης αλλά με προσοχή και αυθεντικότητα.

Έρχονται και αρκετοί ντόπιοι για φαγητό κυρίως, άλλωστε και η θέα είναι καταπληκτική. Όμως οι ξένοι ειδικά ενθουσιάζονται τους αρέσει να

εξερευνούν τις παλιές εγκαταστάσεις του ελαιοτριβείου, το πατητήρι, το ρακοκάζανο...επίσης ρωτούν διάφορα πράγματα και υπάρχει και φυλλάδιο που τους ενημερώνει για όλα. Για τα παιδιά είναι ο παράδεισος ξετρελαίνονται με τα ζώα.

Δεν ξέρω για τα οικονομικά της επιχείρησης, αλλά νομίζω ότι πρέπει να βγάλει τα έξοδά της έρχεται κόσμος...

Το παράδειγμα του Agreco είναι ιδιαίτερο, καθόσον πρόκειται στην ουσία για την επέκταση στον αγροτουρισμό μιας μεγάλης τουριστικής επιχείρησης, η οποία είναι από τις σημαντικότερες στην Ελλάδα. Αυτό δείχνει ότι όχι μόνο είναι δυνατή η σύζευξη του συνηθισμένου τουριστικού προϊόντος, με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, αλλά αποτελεί μια ουσιαστική προσθήκη στο συνολικό τουριστικό προϊόν που προσφέρει η Χώρα. Η δυνατότητα δημιουργίας εναλλακτικών μορφών τουριστικού προϊόντος από τις μεγάλες τουριστικές επιχειρήσεις, έχει το πλεονέκτημα ότι μπορούν να γίνουν περισσότερο σχεδιασμένα, να δικτυωθούν με τις άλλες επιχειρήσεις και να έχουν περισσότερη διαφήμιση και υποστήριξη. Μια άλλη ιδιαιτερότητα είναι ότι συνήθως έχουν πολύπλευρες δραστηριότητες και μπορούν να δημιουργήσουν νέα δεδομένα. Ο υπεύθυνος του Agreco που μας μίλησε έδειξε να κατανοεί τη σχέση αυτή και το κτήμα μπορεί και εκμεταλλεύεται τις δυνατότητές του. Η επέκταση των δραστηριοτήτων του και κατά τη χειμερινή περίοδο είναι το ζητούμενο, αν και θεωρείται ότι η δυνατότητα αυτή μπορεί να συνδυαστεί μόνο με τη γενικότερη επέκταση της τουριστικής περιόδου.

Ε) Οι απόψεις του Χ.Β, ιδιοκτήτη μεζεδοπωλείου στο χωριό Ανύδροι Σελίνου Χανίων.

Ο Χ. Β., έχει δημιουργήσει εδώ και 13 χρόνια μαζί με τη σύζυγό του, ένα μεζεδοπωλείο στον οικισμό Ανύδροι, του δήμου Πελεκάνου, κοντά στην Παλιόχωρα Χανίων. Το μεζεδοπωλείο λειτουργεί όλο το χρόνο και η κουζίνα του περιλαμβάνει παραδοσιακά Κρητικά πιάτα αλλά και σύγχρονες δημιουργίες των ιδιοκτητών. Έχει δημιουργηθεί στο παλιό Σχολείο του χωριού και έχει ακριβώς αυτό τον τίτλο. Η τοποθεσία είναι στο κέντρο του χωριού, με μια αυλή όπου δεσπόζει μια τεράστια ελιά και περιτοιχίζεται από πετρόχτιστο τοίχο και πολλά λουλούδια. Παρά το ότι βρίσκεται σε σχετικά μακρινή απόσταση από αστικά κέντρα, εντούτοις έχει σταθερή πελατεία και μπορεί να λειτουργεί όλο το χρόνο. Επιπλέον προσφέρονται στους επισκέπτες

τοπικά παραδοσιακά προϊόντα (λάδι, τσικουδιά, γλυκά κουταλιού, βότανα κ.λ.π), που προέρχονται από την περιοχή. Η επιχείρηση δεν έχει χαρακτηριστεί αγροτουριστική ούτε έχει επιδοτηθεί με κάποιο τρόπο. Όμως η λειτουργία της και το προϊόν που προσφέρει δημιουργούν μια ιδιαίτερη εναλλακτική πρόταση και μπορούμε να πούμε ότι εμπλουτίζει το τουριστικό προϊόν της περιοχής, γιατί ο συνδυασμός, χώρου, τοποθεσίας, ανθρώπων και κουζίνας, προκαλούν ένα μοναδικό αποτέλεσμα. Μιλήσαμε με τον ιδιοκτήτη Χ.Β., μια ημέρα του Αυγούστου.

...Δεν ξεκίνησα να κάνω εστιατόριο, άλλωστε εγώ ασχολούμαι με τις κατασκευές και η γυναίκα μου είναι αρχιτέκτονας...όταν το 1996 ανέλαβα να αναπαλαιώσω το παλιό σχολείο που και εγώ πήγαινα μικρός, δέθηκα μαζί του και μια και ο Δήμος δεν είχε καμιά ιδέα τι να το κάνει, αποφάσισα να το κάνω Καφενείο, προσεγγμένο, για να κάθονται οι περαστικοί...περνούσαν από τότε πολλοί πεζοπόροι που ανέβαιναν από το Φαράγγι και την παραλία... Αργότερα βάλαμε και μερικά μεζεδάκια...είδαμε ότι ο κόσμος ήθελε τη διαφορετικότητα αυτή και κυρίως την ποιότητα...τώρα δεν έχουμε που να τους βάλουμε, ειδικά το Καλοκαίρι.

Δεν υπάρχουν εδώ τα κλασσικά της ώρας μπριζόλες κ.λ.π...προσφέρουμε μαγειρευτά απλά Κρητικά φαγητά, σαλάτες, καλό κρασί και τσικουδιά...όμως αυτό που νομίζω ότι είναι το παν είναι ο σεβασμός στον κόσμο, να κάνεις τη δουλειά σου με μεράκι, να το ζεις και παρά την κούραση να το απολαμβάνεις... Ξεκινούμε πρώτα από όλα με το σεβασμό μας στο χώρο...το κτίριο αναπαλαιώθηκε και διατηρείτε όπως ήταν ο εξωτερικός χώρος, τον βλέπεις, είναι σπιτικός, φιλόξενος...Κάνοντας μόνο τη δουλειά μας αμς έχουν όλα τα σχετικά περιοδικά...μέχρι και στον οδηγό MICHELEN Μας έχουν περάσει...

Μάλλον δυσκολίες είχα με τις άδειες και τα γραφειοκρατικά...καμιά βοήθεια από πουθενά...επιπλέον η δουλειά είναι πολύ κουραστική...όμως τώρα μετά από 13 χρόνια το καφενείο έχει γίνει στέκι τόσο των μόνιμων κατοίκων...στην πλειοψηφία τους είναι ξένοι, αλλά και των ντόπιων...το Καλοκαίρι περισσότερο δουλεύουμε με Έλληνες τουρίστες... Νομίζω ότι δεν κάνουμε κάτι το ιδιαίτερο απλά αγαπάμε τι δουλειά μας, τους ανθρώπους που έρχονται εδώ και το δείχνουμε. Δεν τους βλέπουμε σαν ευρώ... προσφέρουμε ένα διαφορετικό περιβάλλον και πολύ καλή ποιότητα νομίζω ότι αυτό μετράει πολύ... όλα τα υλικά που χρησιμοποιούμε είναι δικής μας παραγωγής, από το περιβόλι μας και αυτό έχει σημασία αλλά ακόμη και η προσοχή στη λεπτομέρεια

Από όσα μας είπε ο Χ.Β., γίνεται φανερό ότι και στην περίπτωση αυτή παίζει σημαντικό ρόλο η έμπνευση και το μεράκι του Επιχειρηματία. Εντύπωση επίσης κάνει η εμμονή του στην ποιότητα, η οποία όπως φαίνεται είναι το

μυστικό της επιτυχίας του, δεδομένου ότι πραγματικά είναι εντυπωσιακό το ότι το απλό αυτό μεζεδοπωλείο, προτείνεται από περιοδικά όπως το Αθηνόραμα, αλλά είναι καταχωρημένο και στον οδηγό Μισελέν.

Και σ' αυτή την περίπτωση αναφέρεται ότι δεν υπήρξε οποιαδήποτε κρατική ή άλλη βοήθεια και η ίδρυση και λειτουργία αυτής της επιχείρησης στηρίζεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία, η οποία συχνά προέρχεται από την εμμονή και τα συναισθήματα κάποιων ανθρώπων. Η συνεισφορά της επιχείρησης αυτής στην εναλλακτικότητα του τουριστικού προϊόντος, είναι ότι συμβάλλει στην ίδια την καθημερινή ζωή του χωριού, αφού αποτελεί το κοινό «στέκι» των κατοίκων και ταυτόχρονα είναι πόλος έλξης των επισκεπτών της περιοχής, είτε αυτοί είναι τουρίστες μαζικού τουρισμού, είτε τουρίστες που αναζητούν εναλλακτικούς τρόπους διακοπών. Έτσι η ευρύτερη περιοχή εμπλουτίζεται σημαντικά από τις δυνατότητες που προσφέρει και το απόμερο αυτό μεζεδοπωλείο.

ΣΤ) Οι απόψεις του Γ. Χ., ιδιοκτήτη της αγροτουριστικής βίλλας «Μελίτη»

Η βίλλα «Μελίτη», βρίσκεται στο χωριό Μελιδόνη, του νομού Ρεθύμνου στο βόρειο κέντρο της Κρήτης. Η βίλλα αποτελείται από ένα ενιαίο κτίριο, κτισμένο με βάση την παραδοσιακή Κρητική Αρχιτεκτονική της περιοχής, η οποία είναι επηρεασμένη από τα παλιά αρχοντικά που υπάρχουν στο χωριό και έχουν ένα μικτό χαρακτήρα, Βενετσιάνικης και Τούρκικης αρχιτεκτονικής. Η χωρητικότητα του αρχοντικού είναι 4-10 άτομα, τα οποία μπορούν να έρθουν ως μια ενιαία ομάδα. Στη Βίλλα υπάρχουν όλες οι ανέσεις, όπως ένας μεγάλος κήπος, πισίνα, καθώς και πλήρης κουζίνα. Ο Γ. Χ., ιδιοκτήτης αλλά και κατασκευαστής της βίλλας αφού το κύριο επάγγελμά του είναι εργολάβος μας μίλησε για την κατασκευή και τη λειτουργία της βίλλας ως ξενοδοχειακής μονάδας.

...Η κατασκευή της βίλλας υπήρξε για μένα μια καινούργια επιχειρηματική προσπάθεια όταν ενημερώθηκα ότι μπορώ να ενταχθώ σε ένα πρόγραμμα...δεν θυμάμαι το όνομά του.. Η χρηματοδότηση ήταν περίπου 50% και βοήθησε αρκετά αλλά δεν έφτασε γιατί η κατασκευή στοίχισε πολλά. Έπρεπε να γίνει με συγκεκριμένες προδιαγραφές έτσι το μισό κεφάλαιο που έβαλα εγώ ήταν αρκετά μεγάλο...δε ξέρω ακόμη αν έκανα καλά... Κλείνουμε πελάτες μέσω τηλεφώνου ή μέσω ίντερνετ, λιγότερες φορές από γραφεία...νομίζω ότι για να

έρθει κάποιος εδώ να μείνει σ' αυτό το σπίτι που η θάλασσα είναι 7 χιλιόμετρα...πρέπει να είναι ψαγμένος. Χρειάζεται οπωσδήποτε αυτοκίνητο και μπορεί να καταλάβει καλύτερα την πραγματική ζωή της Κρήτης. Θα πάει στο καφενείο με τους χωριανούς, θα δει τη ζωή στο χωριό και μπορεί να κάνει εκδρομές σε όλη την Κρήτη αφού είναι σχεδόν στο κέντρο του νησιού...

Προσπάθησα να βρω κάποια γυναίκα από το χωριό που αν μπορεί να έρχεται στη βίλλα και να μαγειρεύει για αυτούς που μένουν εδώ όπως στο σπίτι της, για να μπορώ να δώσω ακόμη περισσότερο την αίσθηση του πραγματικού χωριάτικου σπιτιού και να μπορούν οι τουρίστες να δουν την πραγματική κουζίνα. Όμως δεν τα κατάφερα. Καμιά δεν ήθελε. Έτσι όσοι έρχονται μαγειρεύουν μόνοι τους ή πάνε σε εστιατόριο, που το χωριό δεν έχει κανένα σοβαρό... αλλά τέλος πάντων το Καλοκαίρι βολεύονται. Το χειμώνα είναι πιο δύσκολα τα πράγματα αλλά έτσι κι αλλιώς το χειμώνα σπάνια έχουμε πελάτες.....

Δεν υπάρχει ουσιαστική στήριξη σ' αυτές τις επιχειρήσεις. Ο καθένας μπορεί να λέει ότι έχει αγροτουριστική επιχείρηση ή ότι προστατεύει το περιβάλλον, ή την παράδοση...σημασία έχει όμως τι ακριβώς κάνει...ποιος τα ελέγχει αυτά... Νομίζω ότι χρειάζεται ένα γενικό σχέδιο μια πολιτική... κάτι τα πράγματα είναι δύσκολα...

Οι απόψεις που εκφράζει ο παραπάνω ιδιοκτήτης αγροτουριστικής βίλλας, στην ουσία περιγράφουν ένα σημαντικό πρόβλημα στη γενικότερη διαχείριση των αγροτουριστικών επιχειρήσεων. Δεν αρκεί να χαρακτηριστεί μια επιχείρηση αγροτουριστική για να μπορεί να λειτουργήσει αποδοτικά. Χρειάζονται επίσης η συνεργασία και η ύπαρξη πολλών δυνατοτήτων από άλλες επιχειρήσεις αλλά και φορείς της καθημερινότητας για να μπορεί να υποστηριχθεί μια αγροτουριστική επιχείρηση. Συχνό είναι άλλωστε το φαινόμενο που αγροτουριστικά καταλύματα μετατρέπονται σε απλά καταλύματα γιατί δεν μπορούν να καλύψουν όλες τις παραμέτρους που απαιτούνται για να λειτουργήσουν αγροτουριστικά και άρα εναλλακτικά σε σχέση με το μαζικό τουρισμό. Συχνά εντάσσονται ως επιπλέον κρεβάτια στο μαζικό τουρισμό, όμως επειδή είναι συνήθως εκτός περιοχών αιχμής, δυσκολεύονται στον ανταγωνισμό με τα άλλα απλά τουριστικά καταλύματα.

Z) Απόψεις του Μ.Μ., υπεύθυνου για τον τουρισμό στη Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση Ρεθύμνου.

Συναντήσαμε τον Ε. Μ. στο γραφείο του όπου είχε την καλοσύνη να μας παραχωρήσει λίγο από το χρόνο του κουβεντιάζοντας μαζί μας για τα ζητήματα του εναλλακτικού τουρισμού.

..Νομίζω ότι ο εναλλακτικός τουρισμός είναι φυσιολογικά το μέλλον του τουρισμού, γιατί πόσο άλλο να χτίσουμε πόσους ακόμη αν υποδεχτούμε χωρίς να χαλάσουμε αυτό για το οποίο όλοι αυτοί έρχονται...Ίσως και τα μεγάλα πολυτελή ξενοδοχεία που φτιάχνονται με σεβασμό στο περιβάλλον και στον τουρίστα να έχουν και αυτά μέλλον, αλλά νομίζω ότι όλο και περισσότερο ο κόσμος ψάχνει το καινούριο το διαφορετικό...

Εμείς συμμετέχουμε σε εκθέσεις στο εξωτερικό, προβάλλοντας κυρίως τις φυσικές και πολιτιστικές ομορφιές του νομού...Προβάλλουμε δηλαδή τις κλασσικές εικόνες τουρισμού. Ο προσανατολισμός μας προς τις εναλλακτικές μορφές δεν είναι ακόμη σπουδαίος γιατί νομίζω ότι οι υποδομές μας σ' αυτό τον τομέα δεν επαρκούν. Όμως ο αγροτουρισμός ειδικά προβάλλεται αρκετά αφού αναλογικά στο νομό έχουμε και τα περισσότερα αγροτουριστικά ξενοδοχεία, άλλες όμως δραστηριότητες αλλά σπορ π.χ. δεν έχουν πολύ αναπτυχθεί. Στην Κρήτη δεν θα έρθει αυτός που θέλει να κάνει παρά πέντε, ούτε αυτός που θέλει υψηλών απαιτήσεων ορειβασία θα πάει στα Ιμαλάια, αλλά μπορούμε όμως να αναπτύξουμε ακόμη το συνεδριακό τουρισμό, ή τον τουρισμό που έχει σχέση με τη φύση... μπορούμε να δούμε τι να κάνουμε με τις πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως εδώ στο Ρέθυμνο είναι το Καρναβάλι ή το Αναγεννησιακό φεστιβάλ. Ακόμη να δούμε πως μπορούμε να εκμεταλλευτούμε δραστηριότητες στη φύση όπως είναι η κτηνοτροφία, το μάζεμα της ελιάς, να τα εκμεταλλευτούμε αυτά για την προώθηση του ενδιαφέροντος των ατόμων που έχουν τέτοιου είδους εναλλακτικές αναζητήσεις.

Δε φτάνουν οι επιχορηγήσεις για τον εναλλακτικό τουρισμό. Πρέπει να δούμε τι θα κάνουμε με τα δίκτυα πως δηλαδή οι καθημερινές παραγωγικές δραστηριότητες θα συμπράττουν με το τουριστικό προϊόν προς όφελος και του κλάδου του τουρισμού αλλά και των ίδιων των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Πρέπει να επιδιώξουμε ο τουρίστας να καταναλώνει τα τοπικά προϊόντα όσο γίνεται πιο γνήσια και η παραμονή του να είναι με την τοπική κοινωνία όχι να απομονώνεται και να εξυπηρετεί αυτό μόνο τις πολυεθνικές τουριστικές επιχειρήσεις... Ακόμη πρέπει να εμπλουτίσουμε τις δραστηριότητες τις οποίες μπορεί να έχει ...όχι μόνο ήλιο και θάλασσα... έχουμε τόσους ιστορικούς και αρχαιολογικούς χώρους, τόσες ομορφιές, έχουμε μια καταπληκτική κουζίνα, φαράγγια, μονοπάτια, γλωρίδα και πανίδα σπάνια...όλα αυτά πρέπει να τα αναδείξουμε αλλά να τα γεμίσουμε και με προσφερόμενες δραστηριότητες....

Με τα λόγια που καταγράψαμε παραπάνω του υπηρεσιακού παράγοντα της Νομαρχίας, περιγράφονται σημαντικότερα προβλήματα στη λειτουργία των

εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Κρήτη. Φαίνεται ότι μόνο η παρουσία αγροτουριστικών μονάδων δε φτάνει. Στην πραγματικότητα η λειτουργία του οικοτουρισμού απαιτεί τη δημιουργία ενός σχεδιασμένου πλαισίου που θα επιτρέπει τη διασύνδεση και την ένταξη των δραστηριοτήτων του εναλλακτικού τουρισμού τόσο στο γενικότερο τουριστικό προϊόν όσο και στην παραγωγική δομή της χώρας.

Η) Οι απόψεις του Γ.Κ, ιδιοκτήτη γραφείου γενικού τουρισμού στο Ρέθυμνο.

Επειδή η λειτουργία των γραφείων τουρισμού είναι σημαντική για κάθε είδος τουρισμού, θεωρήσαμε σκόπιμο να μιλήσουμε με τον Κο Γ.Κ., υπεύθυνο τουριστικού γραφείου στην πόλη του Ρεθύμνου, απευθύνοντάς του σχετικές ερωτήσεις ώστε να τροφοδοτηθεί η σχετική συζήτηση. Οι πιο ενδιαφέρουσες από τις απόψεις του, καταγράφονται παρακάτω:

...Ασχολούμαστε με όλα τα είδη τουρισμού, από τα κλασσικά, να βγάλουμε εισιτήρια, να βρούμε ξενοδοχεία, μέχρι να εξυπηρετήσουμε και τα πιο περίεργα γούστα...Οι περισσότεροι τουρίστες έχουν συγκεκριμένες απαιτήσεις, θέλουν να κάνουν διακοπές χωρίς να κουραστούν και τελευταία δίνουν σημασία περισσότερη στο κόστος. Πολλοί είναι γεγονός ότι βολεύονται με ένα φτηνό πακέτο με όλα πληρωμένα μέσα στο ξενοδοχείο και έχουν λίγες απαιτήσεις έξω από αυτό..άντε να νοικιάσουν ένα αμάξι ή μηχανάκι... όμως τελευταία υπάρχουν αρκετοί που ζητούν διαφορετικά πράγματα. Μας γράφουν στο μέιλ μας για τις δυνατότητες να κάνουν σπορ τα πιο περίεργα, ρωτάνε για άλλες προσφορές όχι κλασσικές, ρωτούν για την ιστορία, το περιβάλλον και εδώ που τα λέμε δεν μπορούμε πάντα να τους εξυπηρετήσουμε. Όταν μας ζητούν π.χ. να τους στείλουμε σε οργανωμένη Φάρμα στην Κρήτη για να μείνουν και να ασχοληθούν με τις αγροτικές δουλειές, δεν μπορούμε να βρούμε π.χ. μια τέτοια επιχείρηση που να καλύπτει αυτή την ανάγκη.

...Γενικά αν εξαιρέσουμε όσους προέρχονται από τις πρώην ανατολικές χώρες που ακόμη ζητούν ένα δωμάτιο με μπάνιο και θάλασσα κοντά, αρκετοί από τις άλλες χώρες, Γάλλοι, Γερμανοί, θέλουν ποιοτικά πράγματα και κάπως διαφοροποιημένα...τελευταία υπάρχει αρκετή ζήτηση για σπίτια στα χωριά νάχουνε βέβαια τις ανέσεις τους αλλά να μπορούν εκείνοι που πάνε εκεί να δουν την πραγματική ζωή της επαρχίας. Φαίνεται ότι πολλοί ξένοι αγοράζουν ή χτίζουν σπίτια εδώ για διακοπές περισσότερο καιρό και τα νοικιάζουν όταν φεύγουν...

Είμαστε μπερδεμένοι για το τι είναι εναλλακτικός τουρισμός, οικοτουρισμός ή τέλος πάντων τι εννοεί ο καθένας όταν μιλάει για αυτά... Το γραφείο μας συχνά κάνει επιτόπου έρευνα για να δει κάποια πράγματα .γιατί μπορεί κάποιος να έχει χαρακτηρίσει την επιχείρησή του έτσι, αλλά δεν υπάρχει πραγματική πιστοποίηση ούτε κάποιος φορέας που να είμαστε σίγουροι για την αξιοπιστία του...ότι δηλώσει ο καθένας αλλά αυτό δε φτάνει...

Νομίζω ότι χρειάζεται περισσότερο έλεγχος και συντονισμός...χρειάζεται ακόμη να ανοίξουμε νέες αγορές με νέες δραστηριότητες όχι μόνο ξενοδοχεία....

Οι απόψεις αυτές που εκφράζονται δείχνουν την αντίληψη του θέματος από έναν υπεύθυνο γραφείου Τουρισμού, ο οποίος εκ των πραγμάτων έχει μια περισσότερο γενική άποψη των πραγμάτων. Η συνεισφορά του στη συζήτηση έγκειται στο ότι πρόσθεσε το ζήτημα του ελέγχου και του συντονισμού σχετικά με το ποιος πιστοποιεί τις επιχειρήσεις εναλλακτικού τουρισμού, ένα ζήτημα το οποίο όπως είδαμε υπάρχει και σε άλλες αναφορές.

Ανακεφαλαίωση-Συμπεράσματα

Έχοντας υπόψη τα βασικά σημεία από τις συνεντεύξεις όπως τα παρουσιάσουμε παραπάνω μπορούμε να ανακεφαλαιώσουμε και να δούμε τα βασικά σημεία στα οποία εστιάστηκαν.

Είδαμε ότι όλοι σχεδόν που ασχολούνται και είναι ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων, έχουν κατ' αρχήν μια συναισθηματική εμπλοκή με το αντικείμενο της επιχείρησής τους με την έννοια ότι νοιάζονται και νιώθουν όμορφα διεκπεραιώνοντάς το. Δεν ξεκίνησαν δηλαδή με ψυχρό υπολογισμό επιχειρηματικού ρίσκου ή με δικές τους οικονομοτεχνικές μελέτες.

Είδαμε επίσης ότι κάποιες από τις επιχειρήσεις που κατά τη γνώμη μας παρουσιάζουν χαρακτηριστικά εναλλακτικού τουρισμού, δεν είναι ίσως τυπικά χαρακτηρισμένες ως τέτοιες και υπάρχει δυσκολία στο να περιοριστεί και να εξειδικευτεί η διαδικασία με την οποία πραγματικά επιχειρήσεις εναλλακτικού τουρισμού θα χαρακτηρίζονται ως τέτοιες και θα έχουν και την αντίστοιχη προσοχή και υποστήριξη. Πέρα από τις δυνατότητες πιστοποίησης ISO ή και HACSP, δεν υπάρχει γενικευμένη ειδική πιστοποίηση η οποία να αναφέρεται στις διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού.

Η παρατήρηση ότι δεν υπάρχει επαρκής κρατική μέριμνα σε σχέση με τις επιχειρήσεις αγροτουρισμού υπάρχει στις περισσότερες απόψεις χωρίς όμως να προσδιορίζεται πως ακριβώς εννοούν την Κρατική μέριμνα. Είναι όμως φανερό ότι όλοι αναφέρονται στην ανάγκη να υπάρξει συγκεκριμένη πολιτική και σχέδιο για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Με βάση τις απόψεις του υπευθύνου της επιχείρησης Agreco που δημιουργήθηκε από άλλη μεγάλη τουριστική επιχείρηση, κατανοούμε ότι η δυνατότητα ανάπτυξης των επιχειρήσεων αυτών είναι μεγάλη και όταν υπάρχουν σωστά σχεδιασμένες κινήσεις είναι δυνατό να υπάρξει σημαντική πρόοδος στον τομέα. Άλλωστε οι δυνατότητες που έχει το νησί είναι πάρα πολλές και σε όλους τους τομείς.

Τέλος εκφράζονται απόψεις για την ανάγκη να υπάρξει πολιτική για τον τουρισμό γενικότερα και να μην στηρίζεται αυτή μόνο στην προσπάθεια διαφήμισης για την προσέγγιση γενικά τουριστών, με τους κλασσικούς τρόπους και για τις κλασσικές δραστηριότητες, χωρίς να υπάρχουν επιμέρους προσπάθειες για την ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος προς τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού αλλά και την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.

Η κατάσταση του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη- προτάσεις

Έχοντας υπόψη όλα όσα παραθέσαμε στο θεωρητικό μέρος αλλά και όσα προέκυψαν από την ανάλυση των προηγούμενων κεφαλαίων με τη μελέτη περιπτώσεων και τις συνεντεύξεις, θα επιχειρήσουμε μια αποτύπωση της γενικότερης κατάστασης του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη, περισσότερο ως εκτίμηση και θα τολμήσουμε κάποιες προτάσεις για την περαιτέρω ανάπτυξή τους.

Η έννοια του εναλλακτικού τουρισμού από ότι είδαμε είναι ευρύτατη και χαρακτηρίζεται από σχετικότητα. Περισσότερο προσεγγίσιμη είναι η έννοια του αγροτουρισμού, η οποία ξεκίνησε τη δεκαετία του 80 με κάποιους γυναικείους συνεταιρισμούς ανά την Ελλάδα και άρχισε να υλοποιείται από το 1991 με το πρώτο πρόγραμμα Leader. Όμως και πάλι φαίνεται ότι υπήρξαν

σημαντικές δυσκολίες στην οριοθέτηση, την υποστήριξη, τη στόχευση και τον έλεγχο των καταλυμάτων τα οποία κατασκευάστηκαν μέσα από τα προγράμματα αγροτουρισμού, δεδομένου ότι τόσο ο ακριβής καθορισμός όσο και η πιστοποίηση των επιχειρήσεων εναλλακτικού τουρισμού, δεν έχουν γίνει δυνατά μέχρι τώρα και μόνο μεμονωμένες ενέργειες έχουν γίνει.

Είναι χαρακτηριστικό ότι όσο και αν αναζητήσαμε δεν βρήκαμε μια κρατική υπηρεσία, η οποία να καθοδηγεί, να έχει αρχείο και να ελέγχει με ουσιαστικό και λειτουργικό τρόπο τις τουριστικές εκμεταλλεύσεις που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν εναλλακτικές. Ούτε καν ο ίδιος ο όρος δεν είναι συνδυασμένος με συγκεκριμένες λειτουργίες και απαιτήσεις. Ακόμη και οι επιχειρήσεις που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως τέτοιες με βάση τα κοινώς αποδεκτά, είναι υποχρεωμένες να υπάγονται στους γενικότερους νόμους για τον τουρισμό, οι οποίοι συχνά δεν μπορούν να προβλέψουν τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες και αναγκάζουν τις καλές επιχειρήσεις να πελαγοδρομούν στη γραφειοκρατία και τις κακές επιχειρήσεις να αποφεύγουν τον έλεγχο. Η έρευνά μας όχι μόνο γιατί χρησιμοποίησε μεθοδολογία με τεχνικές ποιοτικής έρευνας, αλλά γιατί ακριβώς δεν μπορούσε να βασιστεί σε κάποιες συγκεκριμένες νόρμες, βασίστηκε σε συγκεκριμένες επιχειρήσεις, με μεγάλες ίσως δόσεις αυθαιρεσίας αν πρόκειται για επιχειρήσεις εναλλακτικού τουρισμού, όμως το κριτήριο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το κριτήριο της επιτυχούς και κερδοφόρας λειτουργίας, της διαφορετικότητας και της ένταξης στο περιβάλλον και στην καθημερινή ζωή της κοινότητας.

Από όλα τα στοιχεία που καταφέραμε να συλλέξουμε μπορούμε να καταγράψουμε τα παρακάτω:

Στους τέσσερεις νομούς της Κρήτης υπάρχουν αρκετές επιχειρήσεις που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι εντάσσονται στην έννοια του εναλλακτικού τουρισμού. Οι περισσότερες είναι ενοικιαζόμενα δωμάτια ή διαμερίσματα που χαρακτηρίζονται αγροτουριστικά, πλην όμως δεν εξακριβώνεται ότι η λειτουργία τους είναι τέτοια, αφού αρκετά μετατρέπονται σε απλά “Rent Rooms” ενώ ορισμένα έχουν γίνει και κατοικίες. Πέρα από αυτό οι ιδιοκτήτες τους δεν είναι γνωστό αν και κατά πόσο είναι ευαισθητοποιημένοι και εκπαιδευμένοι να λειτουργούν εντός του παραδεκτού πλαισίου που περιλαμβάνει η έννοια αγροτουρισμός. Δεν ήταν δυνατό να εξακριβώσουμε πόσες από αυτές τις επιχειρήσεις είναι πιστοποιημένες αφού δεν βρέθηκαν

πουθενά καταγεγραμμένα τέτοια στοιχεία. Άλλωστε η μοναδική εταιρεία του δημοσίου με αντικείμενο την πιστοποίηση, η ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ Α.Ε, με το καθεστώς που είχε ιδρυθεί αναγκάστηκε να μπει από το Μάρτιο του 2009 σε «εκκαθάριση εν λειτουργία»⁵⁰. Έτσι το μόνο που υπάρχει, είναι ότι έχει καταγραφεί από τις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις ως αγροτουριστικό κατάλυμα. Με τα δεδομένα αυτά προσπαθήσαμε να καταγράψουμε χρησιμοποιώντας κυρίως το διαδίκτυο, όλες τις προσφερόμενες εναλλακτικές δραστηριότητες στην Κρήτη και προσπαθήσαμε να βρούμε με διάφορους τρόπους ορισμένες επιχειρήσεις, στις οποίες διακρίναμε κάποια χαρακτηριστικά εναλλακτικού τουρισμού, τα οποία θα ήταν χρήσιμο να αναλύσουμε προκειμένου να ερμηνεύσουμε την επιτυχία τους αλλά και να δούμε ενδεχομένως τα προβλήματά τους.

Ως ένα βασικό χαρακτηριστικό σε όλες τις περιπτώσεις σχεδόν προέκυψε η ουσιαστική συμμετοχή του ιδιοκτήτη-επιχειρηματία και η αγάπη του γι αυτό που κάνει. Σχεδόν όλοι ανέφεραν ότι η εμπλοκή τους με την συγκεκριμένη εναλλακτική επιχείρηση προέκυψε τυχαία και ακολουθώντας τις προσωπικές τους επιθυμίες να συνεχίσουν να μένουν και να προσφέρουν στους τόπους που τελικά ίδρυσαν την επιχείρησή τους. Μερικές από τις επιχειρήσεις αυτές δεν έχουν επιδιώξει και μάλλον δεν το θεωρούν απαραίτητο να πιστοποιηθούν ή με κάποιο τρόπο να χαρακτηριστούν ως επιχειρήσεις τουρισμού εναλλακτικού ή οικοτουριστικού-αγροτουριστικού χαρακτήρα., προφανώς γιατί δεν το θεωρούν ανάγκη αλλά και γιατί κανείς δεν τους αναγκάζει γι αυτό.

Οι περισσότεροι θεωρούν ότι δεν υπάρχει σχέδιο ανάπτυξης αυτού του είδους τουρισμού με το δεδομένο ότι δεν ασκούνται συγκεκριμένες κρατικές πολιτικές, παρά μόνο η εκμετάλλευση των προγραμμάτων Leader ως ευκαιρία να υπάρξει εισροή χρημάτων στη χώρα, πρώτιστα στον κατασκευαστικό τομέα.

Τέλος, με τις απόψεις όσων πήραμε συνέντευξη, ταιριάζουν και οι επίσημες ενέργειες και διεκδικήσεις από την αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία για τον αγροτουρισμό, την ΑΓΡΟΞΕΝΙΑ, όπως αυτές καταγράφηκαν στο κεφάλαιο

⁵⁰ <http://news.travelling.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=3306> 26-11-2009

που τιτλοφορείται «το πρόβλημα του καθορισμού και της πιστοποίησης» στο θεωρητικό μέρος της εργασίας.

Το βασικό λοιπόν συμπέρασμα θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο εναλλακτικός τουρισμός στην Κρήτη, έχει μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης, όμως φαίνεται ότι μέχρι τώρα δεν αποτελεί προτεραιότητα παρά τις αντίθετες θεωρητικές διακηρύξεις. Υπάρχουν επαγγελματίες εναλλακτικού τουρισμού, οι οποίοι συνεισφέρουν πραγματικά στην ανάπτυξή του στο νησί (π.χ. η περίπτωση της Μηλιάς, του Αρόλιθου κ.λ.π) καθώς και άλλων πολλών που δεν μπορούσαμε να τους αναφέρουμε. Είναι φανερό ακόμη ότι ένα μεγάλο ζήτημα είναι το τι τελικά καθορίζεται επισήμως και με τρόπο που να έχει ουσιαστικές και έννομες συνέπειες, εναλλακτικός τουρισμός και ποιες είναι οι δημόσιες πολιτικές για το θέμα αφού μάλλον επικρατεί σύγχυση γύρω από το θέμα αυτό και επαφίεται στη φιλοτιμία μεμονωμένων επιχειρηματιών.

Προτάσεις

Έχοντας υπόψη τα συμπεράσματα της εργασίας θα επιχειρήσουμε ορισμένες γενικές και ειδικές προτάσεις

Η πρώτη και βασική πρόταση που θα μπορούσε να κάνει κάποιος με βάση αυτά τα δεδομένα και η οποία δεν αφορά μόνο την Κρήτη, είναι ότι χρειάζονται συγκεκριμένες πολιτικές για τον εναλλακτικό τουρισμό, οι οποίες θα αποσαφηνίζουν το νομικό πλαίσιο, θα καθορίζουν με συγκεκριμένο τρόπο τις εναλλακτικές δραστηριότητες, θα τις πιστοποιούν και θα απλουστεύουν τις σχετικές διαδικασίες, ενώ θα στοχεύουν στην ουσιαστική διασυνδεσιμότητά τους με το σύνολο των τοπικών παραγωγικών δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα είναι απαραίτητος ο εκσυγχρονισμός, η απλοποίηση και στην ουσία ο εξορθολογισμός της σχετικής νομοθεσίας καθώς και η σταδιακή αλλαγή του τρόπου προσέγγισης των υπονήφιων τουρισμών, των προγραμμάτων διαφήμισης αλλά και του οικονομικού σχεδιασμού για το συνολικό τουριστικό προϊόν.

Στις ειδικότερες προτάσεις παίρνουμε υπόψη μας τις προτάσεις που έχουν υποβάλλει οι ιδιοκτήτες αγροτουριστικών εκμεταλλεύσεων μέσα από την ΑΓΡΟΞΕΝΙΑ, οι οποίες σε γενικές γραμμές δημιουργούν ένα ορθολογικό

πλαίσιο. Οι προτάσεις περιλαμβάνουν ανά τομέα όλες τις εναλλακτικές τουριστικές δράσεις και φυσικά αφορούν και την Κρήτη, είναι οι παρακάτω:

A. Αγροτουριστικοί Ξενώνες

Προτείνεται η θέσπιση νέων κριτηρίων λειτουργικής μορφής για τον προσδιορισμό των καταλυμάτων που λειτουργούν στην ύπαιθρο. Βασικά χαρακτηριστικά-κριτήρια της μορφής αυτής θα είναι:

- Η χωροθέτησή τους σε οικισμούς/Δημοτικά Διαμερίσματα με λιγότερους από 5000 κατοίκους. Αν ανήκουν σε Δ.Δ. άνω των 5000 κατοίκων τότε θα πρέπει να βρίσκονται εκτός σχεδίου πόλης.
- Η μικρή δυναμικότητα τους (μέχρι 50 κρεβάτια και περίπου 4 ΜΑΕ ετησίως)
- Η εναρμόνιση τους με τα τοπικά αρχιτεκτονικά πρότυπα.
- Προσφορά πρωινού/γευμάτων με τοπικά προϊόντα και γαστρονομία.
- Έμφαση στην προσφορά υπηρεσιών υψηλής ποιότητας
- Διάθεση ενημερωτικού υλικού για τις συναφείς επιχειρήσεις της περιοχής
- Δυνατότητα επικοινωνίας με τους πελάτες τουλάχιστον σε μια άλλη γλώσσα

B. Παραδοσιακές ταβέρνες καφεενία

Προτείνεται να δημιουργηθεί νέα λειτουργική μορφή χώρου εστίασης προσαρμοσμένη στον χαρακτήρα και τις ανάγκες εξυπηρέτησης του αγροτουρισμού. Η λειτουργία των επιχειρήσεων αυτών χαρακτηρίζεται από την προσφορά φημισμένων τοπικών προϊόντων, τεχνικών και παραδοσιακών συνταγών. Είναι μικρής δυναμικότητας και ισοδυνάμου προς 4 ΜΑΕ ετησίως.

Γ. Μονάδες μεταποίησης αγροτικών προϊόντων

Πρόκειται για επιχειρήσεις μικρής κλίμακας που δραστηριοποιούνται στον τομέα της μεταποίησης γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. Οι επιχειρήσεις αυτές δραστηριοποιούνται ως ακολούθως:

- διαθέτουν ιδιοπαρασκευαζόμενο ψωμί και αρτοσκευάσματα.
- μεταποιούν-διαθέτουν φρούτα-λαχανικά στους φιλοξενούμενους
- μεταποιούν ή/και διαθέτουν ζωικά προϊόντα (τυροκομικά, αυγά, μέλι, κρέας, αλλαντικά κλπ) στους φιλοξενούμενούς τους.
- διαθέτουν λιανική για τα παραπάνω προϊόντα, με την προϋπόθεση ότι η πώληση θα πραγματοποιείται εντός της εγκατάστασης της επιχείρησης.

Τα προϊόντα που μεταποιούν και διαθέτουν προς πώληση οι παραπάνω επιχειρήσεις πρέπει να προέρχονται μόνο από την τοπική παραγωγή.

Μία Αγροτουριστική επιχείρηση είναι σε θέση να συμπεριλάβει μία από τις παραπάνω δραστηριότητες των μονάδων μεταποίησης εφ' όσον διαθέτει τις ελάχιστες δυνατές εγκαταστάσεις και εξοπλισμό για να παράγει ποσότητα μέχρι τις ανάγκες των πελατών της κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στις εγκαταστάσεις της, με την προϋπόθεση ότι θα τηρούνται οι σχετικοί κανόνες υγιεινής και ασφάλειας.

Δ. Πρατήρια τοπικών προϊόντων

Πρόκειται για αγροτουριστικές επιχειρήσεις που διαθέτουν στην λιανική προϊόντα προερχόμενα μόνο από την τοπική παραγωγή (τρόφιμα ή τεχνήματα). Οι λοιπές αγροτουριστικές επιχειρήσεις μπορούν να επιδίδονται σε αυτή τη δραστηριότητα με την προϋπόθεση ότι η πώληση θα πραγματοποιείται εντός της εγκατάστασης της επιχείρησης.

Ε. Επισκέψιμα αγροκτήματα

Επισκέψιμο είναι το αγρόκτημα που δέχεται επισκέπτες, μπορεί να δεχθεί για περιστασιακή απασχόληση, πουλάει τα προϊόντα του στους φιλοξενούμενους-επισκέπτες και τους ενημερώνει σχετικά με τις μεθόδους παραγωγής που χρησιμοποιεί. Το επισκέψιμο αγρόκτημα έχει τη δυνατότητα:

- Να διαθέτει λιανική με προϊόντα προερχόμενα από την δική του ή τουλάχιστον την τοπική παραγωγή με την προϋπόθεση ότι η πώληση θα πραγματοποιείται εντός της εγκατάστασης της επιχείρησης.

- Να εκτρέφει ή/και να διατηρεί περιορισμένο - σε σχέση με την έκταση του αγροκτήματος - αριθμό ζώων εντός των εγκαταστάσεων του με σκοπό είτε την παραγωγή και διάθεση ζωικών προϊόντων (βλ. προηγούμενη παράγραφο) είτε την ενημέρωση και ψυχαγωγία των πελατών του (άλογα, θηράματα, κλπ). Με δεδομένο τον περιορισμένο αριθμό των ζώων πρέπει να τηρούνται και ανάλογες συνθήκες υγιούς και ασφαλούς διαβίωσης των ζώων, καθώς και να εξασφαλίζεται η υγιεινή και ασφάλεια των πελατών της επιχείρησης.

ΣΤ. Αγροτουριστικές δραστηριότητες

Πρόκειται για επιχειρήσεις που διοργανώνουν περιηγήσεις ή/και υπαίθριες δραστηριότητες όπως ιππασία, πεζοπορία, μαθήματα χορού, μαθήματα παραδοσιακής μαγειρικής, συμμετοχή σε αγροτικές εργασίες κλπ.

Ένας ειδικά εκπαιδευμένος επαγγελματίας θα μπορεί να οργανώνει και να διεξάγει τέτοιου είδους δραστηριότητες ως αυτοαπασχόληση. Επίσης οποιαδήποτε «αγροτουριστική επιχείρηση» θα μπορεί να προσφέρει τέτοιου είδους δραστηριότητες με την προϋπόθεση ότι θα διεξάγονται από ειδικά εκπαιδευμένο επαγγελματία.

Οι Αγροτουριστικές επιχειρήσεις θα έχουν τη δυνατότητα να πραγματοποιούν περιηγήσεις με ιδιόκτητο ή μισθωμένο όχημα στις γύρω περιοχές στο πλαίσιο των υπηρεσιών που θα προσφέρουν στους φιλοξενούμενούς τους.

Τέλος οι Αγροτουριστικές επιχειρήσεις θα έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν μαθήματα στους επισκέπτες σε αντικείμενο συναφές με τις δραστηριότητές τους (πχ παραδοσιακές τεχνικές, πολιτισμός κλπ).

Επίλογος

Είναι γεγονός ότι η εργασία αυτή απέχει από το να είναι μια οικονομοτεχνική μελέτη για τον εναλλακτικό τουρισμό στην Κρήτη. Άλλωστε δεν ήταν αυτός ο σκοπός της με το δεδομένο μάλιστα ότι δεν μπορούν πάντα οι αριθμοί να αποδώσουν καταστάσεις και προβλήματα που ανάγονται στη σφαίρα της ανθρώπινης συμπεριφοράς, και νοοτροπίας, αλλά και δομικών ζητημάτων σχετικά με την περιγραφή εννοιών.

Η προσπάθειά μας στο πλαίσιο της πτυχιακής εργασίας, να ασχοληθούμε γενικά με τον εναλλακτικό τουρισμό στην Κρήτη, μας έκανε να ασχοληθούμε από την αρχή, με τον προσδιορισμό της έννοιας και των διαφόρων μορφών που μπορεί να πάρει και τις διαφορές που υπάρχουν από τις κλασσικές μορφές τουρισμού. Ακόμη και στο θεωρητικό πλαίσιο, φαίνεται ότι υπάρχουν κάποιες υποκειμενικές αντιλήψεις σχετικά με τις μορφές που μπορεί να πάρει ο εναλλακτικός τουρισμός. Ακολούθως προσπαθήσαμε να δώσουμε μια περιγραφή γενικά όλων των νομών της Κρήτης και αναφερθήκαμε στα πληθυσμιακά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά. Στο θεωρητικό μέρος επίσης αναφερθήκαμε συνοπτικά στην ιστορία του τουρισμού στην Κρήτη και στα προβλήματα που παρουσιάζονται γενικά.

Προκειμένου να δώσουμε την εικόνα του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη, χρησιμοποιήσαμε βιβλιογραφία, πηγές από το διαδίκτυο και ιδιαίτερα τους επίσημους ιστότοπους των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων και της περιφέρειας. Προτιμήσαμε την ποιοτική μέθοδο, γιατί θεωρήσαμε ότι μπορεί ευκολότερα να μας κάνει να κατανοήσουμε το εύρος των ζητημάτων που σχετίζονται με τον εναλλακτικό τουρισμό και ιδιαίτερα τη σύγκυση που επικρατεί, τα προβλήματα καθορισμού και πιστοποίησης, αλλά κατανοήσαμε επίσης εκείνα τα πλεονεκτήματα αλλά και τις απαιτήσεις που πρέπει να πληρούνται για την επιτυχία μιας εναλλακτικής τουριστικής επιχείρησης. Οπωσδήποτε από την εργασία αυτή δεν αποτυπώνεται πλήρως το ζήτημα του εναλλακτικού τουρισμού στην Κρήτη και μάλιστα εμπεριέχεται ένα μεγάλο ποσοστό αυθαιρεσίας από τη συντάκτρια, ως προς την εκτίμηση ειδικά των επιχειρήσεων εναλλακτικού τουρισμού και την εμπειρική προσέγγιση που επιχείρησε. Όμως κατανοήθηκαν και αναδεικνύονται προβλήματα ενώ προτείνονται και λύσεις προκειμένου να διορθωθούν αυτά. Σίγουρα η παρούσα εργασία αποτελεί μια βάση για συζήτηση και περαιτέρω έρευνα του θέματος.

Βιβλιογραφία-Βιβλιογραφικές αναφορές

Αβδελλή Θεολογία, προϋποθέσεις βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. στο <http://www.oikologos.gr/News2005/0210.html>

Αγγελή Μίνα, Επιχείρηση Σκούπα στις ακτές εφημ. *ΕΘΝΟΣ*, 18-4-2008,

Αγοραστάκης Γιώργος, (2005), Κρητική διατροφή. Χανιά: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χανίων.

Αντωνίου Θανάσης κ.α. ο Αγροτουρισμός στην Ελλάδα, στο : www.ethnos.gr/article.asp?catid. τελ. Προσβ. 27-11-2009

Αθανασίου Α. (2002), *Ο Συνεδριακός Τουρισμός στην Ελλάδα: Εξελίξεις , Προβλήματα, Δυνατότητες και Πολιτική*, Αθήνα: Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (ΙΤΕΠ)

Ασκέλη, Στέλλα (2005),στο «*Επιχειρήστε αγροτουριστικά: Πώς να οργανώσετε τη δική σας αγροτουριστική επιχείρηση*» Εκδόσεις Κέρκυρα,

Αρτεμάκης Μιχάλης, Εναλλακτικές μορφές-Πράσινο τουρισμός στην Κρήτη, στο: *ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ*, 1998 τ. -, τχ. 236, σ. 94-99

Αυγερινού-Κολωνία Σ., Ζαχαράτος Γ., Ιακωβίδου Ο, Κοκκώσης Χ., Κούση Μ., Μπριασούλη Ε., Σπιλάνης Γ., Τσάρτας Π., (2000), *Τουριστική Ανάπτυξη – Πολυεπισημονικές Προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Εξάντας

Βασσάλου Κ., «*Μαγνήτης*» *Η Κουζίνα*, Άρθρο στην εφημερίδα «Ο ΜΙΤΟΣ», 4-1-2004

Γαλάνη-Μουτάφη Β. (2002), *Έρευνες για τον Τουρισμό στην Ελλάδα και την Κύπρο: Μια Ανθρωπολογική Προσέγγιση*, Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός

Εθνική Επιτροπή Οικοτουρισμού, 2002

(http://www.kee.gr/perivallontiki/teacher3_4_2.html)

Ζαχαράτος Γ. (1999), *Οικονομική του Τουρισμού και Οργάνωση των Τουριστικών Ταξιδιών*, Τόμος Α, ΕΑΠ

Ιωσηφίδης Θ. (2003), *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων*, Αθήνα: Κριτική

Καραγιάννης Στ. – Έξαρχο Γ. (2006), *Τουρισμός – Τουριστική Οικονομία, Ανάπτυξη, Πολιτική*, Ηράκλειο Εκδόσεις Κέντρο Τεχνολογικής Έρευνας Κρήτης.

Καφάτος Α. Η διατροφή ως πρόληψη, Αθήνα, εφημ. *ΕΞΙΠΡΕΣ*, 22-7-2008,

Κομίλη Αίγλη,(1989), βασικές αρχές και μέθοδοι επιστημονικής έρευνας στην Ψυχολογία. Αθήνα: Οδυσσέας

Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π. (2001), *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Κουτρομπής Ν. Ι. (1980), *Τουρισμός. Γενικές αρχές, οργάνωση, Νομοθεσία*, Αθήνα χ.ε

Λιόντα Χρυσούλα επιμ., Τουρισμός σε προστατευόμενες περιοχές στην Ελλάδα: Πρακτικά: Συμπόσιο, 15 και 16 Οκτωβρίου 2001, Σητεία, Θεσσαλονίκη : Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας. Ελληνικό Κέντρο

Βιοτόπων-Υγροτόπων (ΕΚΒΥ), 2002.
Λογοθέτης Μ, *Εισήγηση στο 13ο Συνέδριο Πανελληνίου Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων με θέμα: Δάση-Χωροταξία-Τουρισμός, Ρόδος 19-22 Οκτωβρίου 2001 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 13*
Μασούρη Πηνελόπη, (2009), *Κρήτη: Τοπία και Άνθρωποι*, Αθήνα: Ψυχογιός

Παπασταύρου Μπριγκίτα, εισήγηση σε Ημερίδα για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στο Ρέθυμνο που διοργανώθηκε από τη Ν.Α.Ρ. με θέμα Η Ελληνική πρόταση τουρισμού - Αγροτουρισμός στην ενδοχώρα –Αρχοντικά Παλιάς Πόλης, 20-11-2004 (<http://www.ecocrete.gr/>)
Παπατζανής Γιάννης 21-11-2004, Πιστοποιούνται πλέον οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις στο:
http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=930&Itemid=82

Πελεκανάκης Γεώργιος *Ειδικές μορφές Τουρισμού*, Ηράκλειο, εφημ. "ΠΑΤΡΙΣ", 21 Μαρτίου 2008

Συμπεράσματα 3^{ης} συνάντησης εργασίας για το πρόγραμμα ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού στο Ρέθυμνο. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ρεθύμνου, 8 Ιουνίου 2006

Τερζάκης Δημήτρης, *Αθλητικός Τουρισμός και Ευρωπαϊκή Αθλητική Πολιτική Σήμερα!*
http://www.traveldailynews.gr/makeof.asp?central_id=1712&permanent_id=2, 16-9-2009

Ψυλάκης Νίκος –Μαρία, *Κρητική Παραδοσιακή Κουζίνα* Εκδόσεις Καρμάνωρ

Burkart, A. J. and Medlik, S, (1981), *Tourism : past, present and future*. London Butterworth-Heinemann.

Fennell, David, (2001), *Οικοτουρισμός*. Μετάφραση : Αποστολοπούλου, Αντιγόνη. Αθήνα: ΕΛΛΗΝ

Ιστοσελίδες

[http:// nefeli.lib.teicrete.gr/browse/sdo/tour/2006/.../2006Xanthoudakis.pdf](http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse/sdo/tour/2006/.../2006Xanthoudakis.pdf)

www.intravelreport.gr/

www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=3893&Itemid=82

www.crete-region.gr/

www.nah.gr

www.chania.eu/

www.nar.gr

www.lasithinet.gr/

<http://www.ebeh.gr/>-
<http://www.eber.gr/>)
<http://users.forthnet.gr/agn/istam/toyri1.htm>
www.archelon.gr/)
www.explorecrete.com/.../ecology-gr.html
www.ebeh.gr/images/news/QUALITY_TOURISM.pdf
www.akomm.gr/
<http://www.crete.tournet.gr/outdoor/climbing-el.jsp>
http://www.meta-com.de/index_gr.htm 5/11/2009
www.villakynthia.gr/index.php?/ 22-10-2009
<http://news.travelling.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=3306>
26-11-2009